

Språk og lokal tilhørighet

Om talemålsutviklinga hos ungdom i Halden

av

Ida Elisabeth Hult

Universitetet i Agder
Institutt for nordisk og mediefag
Masteroppgave i nordisk språk og litteratur
Høsten 2008

Forord

Høsten 2004 flyttet jeg fra Halden til Kristiansand for å begynne på årsstudium i nordisk språk og litteratur. Lite visste jeg da at jeg skulle møte en person som skulle bli så avgjørende for mitt valg av videre studier. Emnet var ”Språket i variasjon og utvikling” (NO-103), og foreleseren het Martin Skjekkeland. I løpet av høstsemesteret klarte han å vekke til live hos meg en glødende interesse for dialekter. Ved å knytte ulike språktrekk til de forskjellige studentene i klassen, oppnådde han å få meg til å føle et eierforhold til min egen dialekt. Det avgjørende språktrekket for min del, var monoftongering. Følelsen av at en hel klasse visste at jeg var den eneste som hadde monoftongering i min dialekt, var inspirerende og veldig morsomt. Da jeg siden skulle begynne å skrive min masteroppgave, var verken valg av emne eller veileder noe problem.

Når oppgaven nå nærmer seg slutten, er det på tide å rette en stor takk til deg Martin Skjekkeland, min veileder, for din inspirasjon og faglige dyktighet. Din hjelp og støtte underveis har vært svært viktig for meg i denne prosessen. Mine åtte informanter, ”Olivia”, ”Christine”, ”Ine”, ”Frida”, ”Ulf”, ”Pål”, ”Anders” og ”Oscar Magnus”, fortjener også en takk for at dere stilte opp og gjorde denne undersøkelsen mulig. Takk også til mamma for din interesse og støtte, og mormor for dine uendelige spørsmål om oppgaven snart er ferdig. Sist, men ikke minst, vil jeg takke min nygifte ektemann, Alexander, som har trått til og holdt orden på hus, hage og garasjebygging mens jeg har skrevet oppgave.

Tusen takk alle sammen!

Halden, 29.09.08

Ida Elisabeth Hult

Sammendrag

Ida Elisabeth Hult
Masteroppgave i nordisk språk og litteratur
ved Institutt for nordisk og mediefag
Universitetet i Agder
Høsten 2008

Språk og lokal tilhørighet - om talemålsutviklingen hos ungdom i Halden

Formålet med denne oppgaven har vært å undersøke variasjon og endring i talemålet til seks unge og to eldre informanter som alle er oppvokst i Halden. Informantutvalget er lite, noe som tilsier at dette er en individsentrert undersøkelse som går i dybden. De seks unge informantene består av fire jenter og to gutter på 16 år, mens de to eldre er menn på hhv. 76 og 79 år. De eldste informantene har her fungert som selvstendige forskningsobjekter, men også som en slags kontrollgruppe for å se om de gjennomgår den samme utviklingen som de unge. Spørsmål som stilles i denne oppgaven, er hvilke språklige strategier de åtte informantene velger i hverdagen og hva som kan tenkes å ligge bak disse strategiene. Basert på de språklige dataene som er samlet inn, har jeg sett om det er mulig å si noe om de ni variabelenes status i Halden-dialekten i dag.

Jeg har benyttet både kvantitative og kvalitative metoder ved innsamling av data og håndteringen av dem. Ved hjelp av utfyllingsliste, bildeundersøkelse og dybdeintervju av hver informant, har det empiriske materialet blitt samlet inn og bearbeidet. Jeg har lagt vekt på å få fram informantenes eget syn og opplevelse av seg selv som menneske i en kompleks verden. Den observerte språkbruken fra dybdeintervjuet og bildeundersøkelsen er sammenliknet og nyansert med den rapporterte språkbruken fra utfyllingslisten.

Den kvantitative analysen viser at informantene ser ut til å velge ulike språklige strategier i hverdagen, mens den kvalitative analysen prøver å forklare mulige årsaker til dette. Tre av de unge informantene skiller seg nevneverdig ut, to av dem ved å bruke mange standardformer og én av dem ved å benytte seg av tilsvarende få standardformer. Samtlige av de unge har likevel flere standardformer enn de eldre. I større eller mindre grad ser det ut til at informantenes språklige strategier kan knyttes til ulike sosiale og sosialpsykologiske mekanismer, så som personlighet og identitet, følelse av tilhørighet til Halden, sosiale nettverk og holdninger til dialekt.

Innhold

Forord	i
Sammendrag	ii
Innhold	iii
Figurliste	vi
Tabelliste	vi
1. Innledning	1
1.1 Kort om valg av undersøkelse	1
1.2 Problemstilling	1
1.3 Hvorfor undersøke talemålet i Halden	3
1.4 Oppgavens struktur	4
2. Bakgrunn	5
2.1 Tidligere forskning på Halden-dialekten	5
2.2 Om Halden kommune	6
2.2.1 Geografi:	6
2.2.2 Historie	6
2.2.3 Folketallsutvikling	8
2.2.4 Kultur- og næringsliv	9
2.3 Dialekten i Østfold og Halden	10
2.4 Fonologi	11
2.4.1 Vokalisme	11
2.4.2 Konsonantisme	13
2.5 Morfologi	13
2.5.1 Substantiv	13
2.5.2 Verb	14
2.5.3 Pronomen	14
2.5.4 Adverb	15
3. TEORI	16
3.1 Språklig variasjon og endring i norske dialekter de siste tiårene	16
3.1.1 Indre eller ytre årsaker	18
3.1.2 Spredning av nye språktrekk	19
3.1.3 Mobilitet	20
3.1.4 Prestisje	21
3.2 Regionalisering og dialektutvikling på Østlandet	22
3.3 Språk og identitet	24
3.3.1 Identitetsbegrepet	24
3.3.2 Dialekt og identitet	25
3.3.3 Intern og ekstern identifisering	26
3.3.4 Identitet og tilhørighet	27
3.3.5 Tilpasningsteorien	28
3.3.6 Den sosiale nettverksteorien	29
3.3.7 Språkholdninger	31
4. Metode	33
4.1 Kvantitative og kvalitative metoder	33
4.1.1 Presentasjon av de to metodiske retningene	33
4.1.2 Kan man generalisere på grunnlag av så få informanter?	35
4.1.3 Kort om metoder i denne undersøkelsen	36
4.2 Observert språkbruk og rapportert språkbruk	37
4.2.1 Hvor reliabelt er rapportert språkbruk?	38

4.2.2	Hvor reliabelt er observert språkbruk?	40
4.2.3	Bør rapportert språkbruk og observert språkbruk kombineres?	41
4.3	Informanter	42
4.3.1	Utvelgelse av informanter	42
4.3.2	Kort presentasjon av de åtte informantene	43
4.4	Språklige variabler	48
4.4.1	Valg av språklige variabler	48
4.4.2	Beskrivelse av de ni språklige variablene i denne undersøkelsen	50
4.5	Datainnsamling	54
4.5.1	Utfyllingsliste	55
4.5.2	Bilder	56
4.5.3	Intervju	57
4.5.4	Flere innsamlingsmetoder	59
4.6	I etterkant av datainnsamlingene	60
4.6.1	Utfyllingsliste	60
4.6.2	Bilder	60
4.6.3	Intervju	60
4.7	Oppsummering	61
5.	Kvantitativ analyse	62
5.1	Metodiske prinsipper for analysen	62
5.2	Informant 1 – Olivia	64
5.2.1	Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Olivia	73
5.3	Informant 2 – Christine	74
5.2.2	Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Christine	81
5.4	Informant 3 – Ine	82
5.2.3	Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Ine	88
5.5	Informant 4 – Frida	89
5.2.4	Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Frida	96
5.6	Informant 5 – Ulf	96
5.2.5	Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Ulf	103
5.7	Informant 6 – Pål	104
5.2.6	Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Pål	111
5.8	Informant 7 og 8 – Anders og Oscar Magnus	111
5.8.1	Oppsummering av observert versus rapportert språkbruk	113
5.9	Språklige faktorer som kan forklare modifisering	115
5.9.1	Geografisk utbredelse	116
5.9.2	Frekvens	117
5.9.3	Fonetisk avstand	117
5.9.4	Markeringsverdi	118
5.10	Variablenes status i Halden-dialekten	118
5.11	Oppsummering	121
6.	Kvalitativ analyse	122
6.1	Identitet og tilhørighet	124
6.2	Sosialt nettverk	128
6.3	Holdninger til dialekt	131
6.4	Sosiale forklaringer illustrert ved to av informantene	134
6.5	Oppsummering	136
7.	Avslutning	137
7.1	Forslag til videre forskning	139
8.	Litteratur	140

Nettadresser	143
9. Vedlegg	144
Vedlegg 1: Spørsmål i utfyllingslista (rapportert språkbruk).....	144
Vedlegg 2: Spørsmål som ble stilt under intervju med de unge.....	146
Vedlegg 3: Spørsmål som ble stilt under intervju med de eldre	147
Vedlegg 4: Bilder som ble brukt i bildeundersøkelsen	148
Vedlegg 5: Oppsummering observert og rapportert språkbruk samt gjennomsnitt. Prosenten refererer til modifiserte former.....	149
Vedlegg 6: Informantenes modifisering av variablene i prosent	150

Figurliste

Figur 1: Nettverk med stor tetthet (a) og nettverk med liten tetthet (b)	30
Figur 2: Vokalfirkanten med de norske vokalene	52
Figur 3: Modifisering. Observert språkbruk	113
Figur 4: Modifisering. Rapportert språkbruk	114

Tabelliste

Tabell 1: Monoftongering	12
Tabell 2: Senking av vokaler	12
Tabell 3: Trykk i fremmedord	13
Tabell 4: Svake verb	14
Tabell 5: Klasser av sterke verb	14
Tabell 6: Personlige pronomener	15
Tabell 7: Utdrag fra utfyllingslista	63
Tabell 8: Observert og rapportert språkbruk – Olivia. Modifiseringsprosent	73
Tabell 9: Observert og rapportert språkbruk – Christine. Modifiseringsprosent	81
Tabell 10: Observert og rapportert språkbruk – Ine. Modifiseringsprosent	89
Tabell 11: Observert og rapportert språkbruk – Frida. Modifiseringsprosent	96
Tabell 12: Observert og rapportert språkbruk – Ulf. Modifiseringsprosent	103
Tabell 13: Observert og rapportert språkbruk – Pål. Modifiseringsprosent	111
Tabell 14: Gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens av observert og rapportert språkbruk	115
Tabell 15: Sosiale mekanismer illustrert ved to av informantene	136

1. Innledning

1.1 Kort om valg av undersøkelse

Jeg har alltid vært interessert i språk og lagt merke til hvordan folk snakker. Det var imidlertid først da jeg begynte på nordiskstudiet i Kristiansand at min interesse for dialekter ble vekket for alvor. Takket være språktrekket *monoftongering* og dets unike tilknytning til dialekten i Halden, begynte jeg å tenke på at dette kunne være noe å undersøke videre. Da jeg tenkte etter, fant jeg ut at jeg, mer eller mindre ubevisst, hadde lurt på hvorfor de fleste på min alder brukte diftonger, noe som er helt unaturlig for meg. Jeg begynte å høre etter og fant fort ut at det var veldig få, eldre mennesker i Halden som brukte diftonger. Samtidig bekreftet mange av mine venner og bekjente i 20-årsalderen min hypotese om at diftongbruk var relativt vanlig blant denne aldersgruppen. Jeg begynte å fundere på at hvis dette stemte, var det kanskje flere typiske språktrekk som var i ferd med å endres i min opprinnelig Halden-dialekt? Disse tankene utviklet seg videre og ble deretter grunnlaget for denne undersøkelsen.

På bakgrunn av en spørreundersøkelse om eget og foreldres oppvekststed, valgte jeg ut seks unge informanter, fire jenter og to gutter, som alle var født og oppvoks i Halden, på lik linje med foreldrene. Disse seks informantene er alle elever av meg på Halden videregående skole: "Olivia", "Christine", "Ine", "Frida", "Ulf" og "Pål". I tillegg valgte jeg å intervjuer to eldre informanter som skulle fungerer som en slags kontroll: "Anders" (79 år) og "Oscar Magnus" (76 år). De unge informantene kjenner jeg relativt godt, i og med at jeg snakker med dem flere ganger i uken. De to eldste informantene kjenner jeg ikke personlig, men jeg kjenner døtrene deres. Undersøkelsen er hovedsakelig gjennomført ved hjelp av intervjuer og utfyllingslister.

1.2 Problemstilling

Da jeg først begynte å tenke på formålet med undersøkelsen, var det en del spørsmål jeg ville ha svar på. En del av disse var det vanskelig å integrere i oppgaven, og jeg så meg nødt til å la dem bestå ubesvarte. Jeg endte opp med to ulike formål og en delt problemstilling. For det første ville jeg finne ut om man på bakgrunn av unge og eldre informanters språkbruk kunne si noe om hvordan talemålet i Halden har utviklet seg. Videre ville jeg undersøke hvor sterkt eller svakt noen typiske språktrekk i Halden-dialekten står i dag, og hva som kunne være årsaken(e) til det. Den første del av problemstillingen lyder da som følger:

1. Problemstilling på beskrivende/lingvistisk nivå:

Kan man på bakgrunn av unge og eldre informanters språktrekk si noe om hvordan talemålet i Halden har utviklet seg og hvilke språktrekk som er resistente eller ikke?

I arbeidet med denne delen av problemstillingen, har jeg vært interessert i å finne ut hvordan de unge informantene snakker i forhold til de eldre. Den økende mobiliteten i samfunnet gjør at unge i dag er vokst opp med å høre mange ulike talemål i hverdagen. De unge informantene i denne undersøkelsen er alle født og oppvokst i Halden. Dette skulle tilsi at det opprinnelige talemålet ville ha gode muligheter for å bli bevart. Jeg har imidlertid arbeidet ut ifra en hypotese om at noen typiske språktrekk er i ferd med å forsvinne fra det opprinnelige talemålet i Halden. Denne hypotesen bygger på mine egne erfaringer med dialekten og hvordan jeg oppfatter at haldensere på min alder snakker. Jeg har også en forventning om at det vil være interindividuell variasjon blant informantene, dvs. at de som gruppe ikke nødvendigvis vil ha akkurat de samme språktrekkene i sitt talemål. Særlig gjelder dette de unge versus de eldre informantene, men også bare mellom de unge.

Underveis i oppgaven vil de unge og eldre både bli omtalt og sammenliknet i grupper hver for seg, men også som én stor gruppe. Jeg mener dette er fruktbart av flere grunner. For det første vil en oppdeling i to ulike grupper vise hvilke tendenser vi finner med tanke på utviklingen av talemålet i løpet av en 60-års periode. For det andre vil det kunne si noe om hvilke språktrekk som er resistente/ikke resistente, der de eldste informantene fungerer som en slags kontrollgruppe. For det tredje vil det kunne vise om det er de samme språktrekkene som er resistente hos de unge og de eldre. Ser vi på de åtte informantene som én stor gruppe, vil det kunne fortelle oss noe om hvilke språktrekk som totalt sett er i bruk i dag, selv om det kan forekomme stor interindividuell variasjon.

Det ser ut til at de unge informantene i denne undersøkelsen modifierer Halden-dialekten sin en god del, men det er overraskende mange som har bevart en del typiske språktrekk som jeg på min side, ville trodd var på vei ut. Selv om det som nevnt er store interindividuelle variasjoner i informantenes språkbruk, håper jeg det er mulig å se en viss tendens, slik at jeg kan si noe om hvilke språktrekk som står sterkt og ikke i Halden-dialekten i dag.

2. Problemstilling på forklarende/hermenautisk nivå:

Hvorfor velger vi ulike språklige strategier?

Det er mange ulike grunner til at vi velger å snakke som vi gjør. Vår språklige atferd er kompleks, og det er ikke én felles grunn for de språklige strategiene vi velger å følge. I denne delen av problemstillingen, har jeg sett på ikke-språklige forhold som mulige årsaksfaktorer. Grunnen til dette, er at det er mange forhold *rundt* oss, men også innebygd *i* oss, som er med på å påvirke de språklige valgene vi gjør, så som identitet og tilhørighet, personlighet og de menneskene vi omgås. Hvilke av disse faktorene er mest avgjørende for mine informaners språkbruk? Hvilke av dem virker bevaringsfremmende og hvilke er bevaringshemmende? Har de i hele tatt noe å si for hvilke språklige strategier de velger å følge? Svaret på dette prøver jeg å finne i ulike teorier (se kap. 3) samt hos informantene selv.

1.3 Hvorfor undersøke talemålet i Halden

Den tradisjonelle sosiolingvistiske forskningen har dreid seg om talemålet til ”den genuine språkbrukeren” på et gitt geografisk sted. Det var altså om å gjøre å finne den språkbrukeren som best kunne representere talemålet på stedet. Siden 1970-tallet har denne delen av sosiolingvistikken møtt mye kritikk, så hvorfor velger jeg da å undersøke talemålet på et gitt geografisk sted?

Mobiliteten i samfunnet har som nevnt økt voldsomt de siste tiårene. Mange har derfor begynt å undersøke hvordan flytteres talemål endres. Jeg har derimot valgt å se dette med mobilitet fra en litt annen synsvinkel. Istedenfor å undersøke de som flytter, velger jeg å se på hvordan språket til de som blir boende, utvikler seg under påvirkning av den enorme tilflyttingen. Halden er således en by i vekst, og det er mange som kommer flyttende til byen på grunn av studier og arbeidsplasser. Fram til i dag er det slik at de fleste dialektene rundt omkring i Norge har holdt seg relativt stabile og endret seg i lagsomt tempo. Mobiliteten har på sin side også vært lav, og det er som nevnt først i de siste tiårene at folk har begynt å flytte på seg. På bakgrunn av dette mener jeg det vil være av generell interesse å se på i hvilken grad den stadig økende mobiliteten påvirker talemålsendringer. Har det noe å si at man i dag møter ulike dialekter på nær sagt alle arenaer? Jeg mener også det vil være interessant å se på to ulike aldersgrupper der den ene er vokst opp i ”mobilitetens tidsalder” og den andre vokste opp i en tid hvor flytting ble sett på som noe uvanlig. Hvordan påvirkes språket til dagens unge haldensere av disse tilflytterne? Og klarer de eldre haldenserne å stå imot ”presset”, eller påvirkes også deres talespråk av den økte mobiliteten? Det kan se ut til at begrepet ”den typiske språkbruker” har endret innhold fra å være en representant for én genuin dialekt, til å bli en del av et mangfoldig språksamfunn.

Det er gjort få undersøkelser om talemålet i Halden (se kap.2.1). Av den grunn mener jeg at det også vil være av generell interesse å kartlegge nettopp dette talemålet. Jeg vil kort prøve meg på en enkel sammenlikning av noen utvalgte språktrekk i Halden-dialekten og andre dialekter i Østfold. Årsaken til dette, er at jeg vil vise at ”Østfold-dialekt” ikke er én felles dialekt, men består av mange ulike talemålsvarianter.

1.4 Oppgavens struktur

Denne oppgaven er delt inn i 7 kapitler, hvorav samtlige har mindre underkapitler: 1. Innledning, 2. Bakgrunn, 3. Teori, 4. Metode, 5. Kvantitativ analyse, 6. Kvalitativ analyse og 7. Oppsummering.

I kapittel 2 tar jeg for meg Halden som by og dens utvikling når det gjelder geografi, historie, folketall og nærings- og kulturliv. En kort redegjørelse for dialektene i Østfold står også sentralt i dette kapitlet samt tidligere forskning på Halden-dialekten.

I tredje kapittel står ulike teorier for denne undersøkelsen i fokus. Det sentrale her er språklig utvikling både på landsbasis og på Østlandet spesielt. I tillegg vil teorier knyttet til identitet og tilhørighet, sosialt nettverk og språkholdninger stå sentralt.

I kapittel 4 drøfter jeg metodene som er brukt for å samle inn og bearbeide data. Dessuten blir informantene og de språklige variablene presentert.

Analysen og drøftingen av resultatene er delt inn i to kapitler, kapittel 5 og 6. Kapittel 5 er gjenstand for en kvantitativ analyse av de språklige variablene. Resultatene blir satt opp i tabeller og drøftet, både individuelt og i forhold til hverandre. Her blir også forskjellige internspråklige faktorer drøftet. I kapittel 6 foretar jeg en kvalitativ analyse der jeg går dypere inn på de åtte informantene. I den anledning ser jeg på ulike eksternspråklige faktorer og deres påvirkning på informantenes språklige strategier.

Avslutningsvis (kapittel 7) prøver jeg å oppsummere og besvare de spørsmålene jeg stilte i innledningen. Disse spørsmålene blir delvis besvart, men det er fortsatt en del ubesvarte spørsmål det kan være interessant å forske videre på.

2. Bakgrunn

Det sentrale i denne oppgaven, er Halden-dialekten og dens (eventuelle) endring og utvikling. For å få et best mulig utgangspunkt, velger jeg derfor å ta for meg tidligere forskning på Halden-dialekten, samt se på de ulike språktrekkene som har vært karakteristiske for denne dialekten. Siden et av hovedmålene er å finne ut om det har skjedd store endringer i dialekten, velger jeg å presentere dette i et eget kapittel.

2.1 Tidligere forskning på Halden-dialekten

Det er ikke gjort mye forskning på Halden-dialekten i årene som har vært. Dette er som sagt også en av årsakene til at jeg syntes det ville være interessant å skrive om denne dialekten, men også desto mer utfordrende, i og med at jeg da ikke har så mye bakgrunnsmateriale å boltre meg i. Den første (og eneste) avhandlingen som er blitt skrevet om Halden-dialekten, er Reidar Myhres *Vokalismen i Iddemålet* (1952). Idd er i dag en del av Halden, men var inntil 1967 en egen kommune, Idd herred (<http://www.ssb.no>). Myhres avhandling handler i stor grad om vokalismen i denne dialekten, noe også tittelen forteller oss. Han mente å finne en del ulikheter mellom den sørlige og nordlige delen av kommunen, noe det også er innenfor Halden kommune i dag.

Kristian Strømshaug (1995) har skrevet om dialektene i Østfold gjennom de siste hundreåra i boka *Mål i Østfold*. Her tar han for seg materiale fra blant andre Ivar Aasen og Hans Ross' ordbøker, samt sine egne innsamlinger av talemål i Østfold. Det er altså først og fremst de genuine "østfoldformene" det blir redegjort for i denne boka.

I tillegg har professor Einar Lundeby (1995) fra Hobøl i Østfold gitt ut boka *Østfoldmål*, der han tar for seg alle Østfold-dialektene og særegne språktrekk i disse. Lundeby skriver først og fremst om likhetene i Østfold-dialektene, men forskjellene har også fått sin plass, da det som tidligere nevnt, finnes en del av dem.

Anders Steinsholt (1989) har gjort et arbeid der han analyserer ord, ordformer og setningskonstruksjoner etter Frithjof E. Byes romantrilogi fra Tistedalen i *Pratær du dæling?*. Romantrilogien er skrevet på "tistedalsmål", som er en del av Halden-dialekten.

Det er i tillegg verdt å nevne Ruth Hults *Østfoldminne* (1937). Dette er en innsamling av ulike tekster på Østfold-dialekt. Den tar ikke systematisk for seg spesielle språktrekk, men viser innsamlede tekster som er blitt skrevet ned med dialektord.

2.2 Om Halden kommune

2.2.1 Geografi:

Grensebyen Halden er en av de største innfallsporene til Norge. Kommunen grenser til Rakkestad i nord, Aremark i øst, Sverige i sør, øst og vest, samt til Sarpsborg i vest. Oslo ligger et par snau timer nordover og Gøteborg omtrent like langt sør. Halden har en unik stilling i Østfold med tanke på muligheten for naturopplevelser. Kommunen er strategisk plassert mellom skjærgården på den ene siden og de store skogene og innsjøene på den andre. Arealet er på hele 640 km² og kontrastene i landskapet er store. Vi finner alt fra store, sammenhengende skogsområder med utallige turløyper og dyrket mark til vassdrag, innsjøer, fjorder, tjern, myrer, fjell og kystlandskap. Denne beliggenheten gjorde sitt til at Halden, eller Fredrikshald, ble en sjøfartsby på 1800-tallet. Byen og kommunen deles i to av elva *Tista* som utgjør siste etappe i Haldenvassdraget. Den øvre delen av *Tista* renner gjennom tettstedet Tistedalen og ut i Iddefjorden, som er en sidefjord til Oslofjorden. Inn til Halden heter denne fjorden Ringdalsfjorden, mens den fra Halden og videre innover kalles Iddefjorden. Denne fjorden var biologisk død i 1970-årene på grunn av sterkt forurenset utslipp fra Haldens hjørnestensfabrikk *Saugbrugs*, men har etter rensetiltak i 1980-årene igjen fått livet tilbake. Rundt fjorden er det også store mengder granitt som har gjort sitt til at Halden også blir kalt *stenbyen*. Gustav Vigeland har blant annet brukt iddefjordsgranitt i sine skulpturer i Vigelandsparken. Haldenvassdraget inneholder også Nord-Europas høyeste sluser, *Brekke sluser*, som er et flott skue (Eliassen og Olsen 2000). I tillegg til nevnte Tistedal består Halden kommune av tettstedene Sponvika, Isebakke, Eskeviken og Brødløs (<http://www.halden.net/hn.asp?url=halden.html>).

2.2.2 Historie

Halden er i dag en moderne by med en sentral plassering i historien. Det er også den eneste norske byen Bjørnstjerne Bjørnson valgte å nevne i Norges nasjonalsang: *Thi vi heller landet brente, enn det kom til fall; husker bare hva som hendte ned på Fredrikshald* (<http://www.dugamladufria.com>). Halden ble grunnlagt som by i 1665, men bar navnet *Fredrikshald* fra 1665 til 1928. Bynavnet var en belønning fra Fredrik III for heltemodig innsats i de dramatiske svenskekrigene. I 1928 tok byen tilbake sitt opprinnelige navn, Halden. Årsaken til navnebyttet var todelt. Den ene var for å unngå navneforveksling med byen Fredrikstad, mens den andre var et ønske om å fjerne ”dansenavn” i Norge (Solberg 1998:117). Selve ladestedet Halden vokste fram på 1500-allet som utskipningshavn for trelast

til Holland og England. I tillegg ble tettstedet Tistedal et sentrum for sagbruk i Norge. Disse to næringene var sammen med svenskehandelen de mest grunnleggende og karakteristiske trekk ved Fredrikshalds næringsliv. Da områdene sør for Iddefjorden ble avstått til Sverige ved freden i Roskilde i 1658, fikk byen militær betydning. I 1716 prøvde svenskekongen, Karl XII, å erobre byen, men det endte med at innbyggerne tente på sin egen by for å avverge angrepet, noe nasjonalsangen vår forteller om. I 1718 prøvde Karl XII igjen å erobre Fredriksten festning, men denne gangen endte det med hans egen død. Ingen vet i dag hvem som skjøt ham. Dette bidro til avslutningen på den store nordiske krigen (Solberg 1998:58f).

I 1813 ble den første mekaniske industribedrift i Norge, Bomuldspinneriet i Tistedal, grunnlagt av Mads Wiel, og i 1859 ble Saugbrugsforeningen¹ etablert som treforedlingsbedrift i Halden. Denne bedriften skulle vise seg å bli hjørnestensbedriften i byen helt fram til i dag. I 1908 ble Saugbrugs en cellulosefabrikk, og i 1909 skjedde en radikal endring i Saugbrugs' historie. Da vannet ble slått av det siste vannhjølet ved storsagene i Tistedal, ble det satt et punktum for den lange sagbruksepoken i Tistedal. Dette gikk hardt innpå mange av Tistedalens innbyggere. Nå måtte de gamle sagene vike plass for nye dampdrevne sager plassert i byen. Vannsagenes tid var forbi, nå var det de effektive damsagene som ble tatt i bruk. I 1910 ble det besluttet at det skulle bygges en papirfabrikk på Saugbrugs, og i dag er Saugbrugs en av verdens største og mest moderne produsent av magasinpapir (Jarem m.fl. 1984). På 1800-tallet ble Fredrikshald også en betydelig sjøfartsby med 133 skip og en samlet besetning på 1200 mann. Dette var bakgrunnen for en sterk økonomisk utvikling av byen på denne tida. På bare 40 år, fra 1835 til 1875, ble byens befolkning mer enn fordoblet fra 4871 i 1835 til 9913 i 1875 (Bjørndal 1998:13). Etter dette fikk Halden færre seilskuter, men flere industribedrifter (Øy 1978:431f). En av disse var skotøyindustrien. Byen fikk tilnavnet "Norges skotøyhovedstad", siden en betydelig del av landets skotøyindustri hele tiden har vært konsentrert her. Fra 1892 til 1988 har byen hatt hele 17 skofabrikker, og så mye som hver femte sko ble produsert i Halden på 1950-tallet. Mange livnærte seg også som skomakere i byen. Etter unionsoppløsningen i Karlstad i 1905, ble området demilitarisert og byen tapte samtidig mye av sitt kommersielle omland. Stenindustrien ble også avviklet etter hvert som billigere bygningsmaterialer vant terreng.

¹ I dag: Norske Skog Saugbrugs

2.2.3 Folketallsutvikling

Da Fredrikshald fikk bystatus i 1665, bodde det mellom 500 og 1000 mennesker i byen². Dette var kun en liten prosentandel av Norges befolkning som på den tida var 440.000. 15 år senere, i 1680, er det registrert 1200 personer bosatt i ca. 250 hus. Det bør nevnes at byen var utsatt for to meget ødeleggende branner i 1667 og 1676, og at forholdene da muligens ikke lå så godt til rette for innflyttere eller familieførøkelse. Karl XII's angrep på byen opptok som nevnt også befolkningen på denne tida. I 1769 har folketallet steget til hele 3835 personer ifølge Norges første folketelling, som fant sted 15. august dette året. På nesten hundre år hadde innbyggertallet mer enn tredoblet seg i Fredrikshald by. Nesten hundre år senere, i 1865, bodde det så mange som 9217 personer i Fredrikshald, bosatt i 623 hus. Den kraftige veksten i befolkningen fortsatte altså på disse hundre årene, mye takket være Haldens nye status som sjøfartsby. Dette medførte sannsynligvis mange nye arbeidsplasser sammen med den økonomiske veksten.

Medregnet alle de tre kommunene, var folketallet i 1865 hele 16.055. Bare 35 år senere, i 1900, har dette tallet økt til 22.575. Etter dette stiger folketallet jevnt fram mot sammenslåingen av de tre kommunene i 1967. I storkommunen Haldens første år er innbyggertallet 26.525. De siste 40 - 50 årene har Haldens befolkning vært stabil og økt noe hvert år etter 1993. 1. januar 2008 var det registrert 28.092 innbyggere i Halden kommune. Prognoser fra Statistisk Sentralbyrå viser at Haldens folketall vil stige til ca. 32.000 personer i år 2025 (<http://no.wikipedia.org/wiki/Halden>).

Vi ser at innbyggertallet i Halden kommune har økt helt siden byen ble stiftet i 1665. I begynnelsen var økningen markant, mens det etter hvert har blitt en jevn økning i folketallet fra år til år. De siste ti årene har det vært en gjennomsnittlig folketilvekst på 168 per år. Når det gjelder innflyttere til byen, var det i 1971 hele 1.187 personer som bosatte seg i Halden. I 1984 var det kun 603 innflyttere til byen, og dette er det laveste tallet de siste 40 årene. Vi ser at det er en jevn strøm av innflyttere til byen, og at mange flytter hit. Når det gjelder utflyttere fra byen, skiller ikke disse tallene seg nevneverdig fra innflyttertallene. De siste 40 årene har det vært flest utflyttere i 1970, da 1075 personer flyttet fra byen. Året med færrest utflyttere var 1985, da det var 634 personer som flyttet. Med tanke på innbyggertallet, registrerer vi en moderat vekst, mens det er en jevn balanse mellom inn- og utflyttere. Når det gjelder befolkning per km², er den i Halden på 43,3 %. Dette er mye mer enn

² I og med at Halden kommune før 1967 var delt inn i tre kommuner, Halden, Idd og Berg, vil folketallene fram til 1865 være basert kun på Halden kommune uten Idd og Berg. Fra og med 1865 er alle de tre kommunene medregnet.

landsgjennomsnittet, som er på 14,5 %. Andelen som er bosatt i tettbygde strøk er også en del høyere enn på landsbasis, 85 % i Halden mot 78 % i hele landet (<http://www.ssb.no/kommuner/faktaark3.cgi?region=101>).

2.2.4 Kultur- og næringsliv

Halden er som nevnt ovenfor blitt utsatt for mange branner. Etter den siste store bybrannen i 1826 ble mesteparten av sentrum bygget opp på nytt i løpet av ganske kort tid. På grunn av dette, har byen fått et relativt enhetlig arkitektonisk preg og blir kalt den norske empirebyen, inspirert av senklassisismen og dens forbilder fra gresk og romersk oldtid. Den store kirken i sentrum, *Immanuelskirken*, er et klassisk empiriebygg. I ettertid har det kommet til nye bygg, slik at man i sentrum i dag finner bebyggelse fra ulike tidsepoker. Andre nevneverdige bygg i Halden er *Rød herregård*, som i dag drives som et museum, samt *Fredrikshalds teater*. Dette teateret fra 1838 har Norges eldste bevarte barokkscene, og det er et rikt teaterliv i byen (<http://no.wikipedia.org/wiki/Halden>). Fredriksten festning må nødvendigvis også nevnes i denne sammenheng. Festningen er Østfolds tusenårssted og står som et monument over nordmenns forsvarsvilje i ufredstid. Som turistmål er den veldig mye besøkt, og i 2007 var Fredriksten den åttende mest besøkte turistattraksjonen i Norge (<http://www.nrk.no/>). I tillegg til de mange vollene, bastionene, kruttårn, dype, gemmelighetsfulle ganger og museer, kan festningen også tilby et innbydende og storslått parkanlegg. Fredriksten er vakkert belyst om kvelden og et flott syn å møte når man kommer inn til byen.

Halden har også et rikt musikkliv. *Divisjonsmusikken* i Halden, som regnes for å være det eldste korpset i landet, ble stiftet i 1734. Dette var Forsvarets Distriktsmusikkorps på Østlandet og hadde sin base på Fredriksten festning. Korpset har imidlertid flere ganger vært truet av nedleggelse, og i 2002 ble det nedlagt. Men det tok ikke lang tid før det oppsto en arvtaker, *Det Norske Blåseensemble anno 1734*. Dette er et sivilt korps. I dag regnes Halden som å være en av de fremste rockebyene i Norge, og byen har et eget rockehus som samler mange unge band. Henning Kvitnes og Ole Evenrud har sin bakgrunn i dette bandmiljøet.

Som i de fleste norske kommuner, har Halden også et stort idrettsmiljø. Det var i år 2000 registrert 44 idrettsforeninger i byen. Halden skiklubb har i mange år vært kjent for sitt gode orienteringsmiljø med mange eliteutøvere. I tillegg har Halden for tiden ishockeylaget *Comet* i eliteserien, fire fotballklubber, gode lag i håndball, volleyball, basketball, curling og tennis, for å nevne noen. Siden det er milde og fuktige vintre i Halden, har det ikke vært lett å drive med skiidrett. De siste årene har det imidlertid kommet på plass et kunstsneøanlegg i byen, slik at utsiktene til mer aktivitet innen skisporten er gode.

Halden har også et yrende studentliv. Her ligger hovedbasen for Høgskolen i Østfold, og studentene her har sitt eget studenthus, *Samfundet i Halden*. Studentene selv arrangerer mange konserter og andre arrangement her, både for allmennheten og for studenter spesielt. *UKA i Halden* arrangeres hvert år i mars, og mange kjente artister og band har deltatt her. Dette arrangementet blir dekket av Haldens to aviser, Halden Arbeiderblad og Halden Dagblad. I tillegg har Halden sin egen TV-stasjon og nærradio (<http://no.wikipedia.org/wiki/Halden>).

I dag er fortsatt Saugbrugs en av Haldens største arbeidsplasser, sammen med Halden kommune. En rekke IT-bedrifter er etablert her de siste årene, og Halden er blitt kalt IT-byen. I 1948 ble *Institutt for Atomenergi (IFA)* etablert, og i 1980 endret det navn til *Institutt for energiteknikk (IFE)*. IFE har sitt hovedkontor på Kjeller, men avdelingen i Halden er nesten like stor. Haldenreaktoren blir brukt til forskning på materialteknologi og kjernebrenselsikkerhet. Det nære samarbeidet mellom IFE, Høgskolen i Østfold, kommunen og næringslivet har gjort sitt til at Halden har utviklet seg til et interessant og viktig etableringssted for høyteknologibedrifter og kunnskapsbasert virksomhet. Innen treforedling, informasjonsteknologi, elektronikk, verksteds- kjemisk- og vareproduserende industri er Halden en ledende og voksende by. Det er gode muligheter for unge mennesker å få seg jobb både innen sekundær – og tertiærnæringen. Men 400.000 dekar produktiv skog og 63.000 dekar dyrket mark gjør sitt til at primærnæringen også står sentralt i Halden.

2.3 Dialekten i Østfold og Halden

Østfold-dialekten blir ofte nevnt i undersøkelser om hvilke dialekter folk synes er ”fine” eller ”stygge”. I den forbindelse kommer ikke dialektene i Østfold særlig godt ut. En tar ikke for hardt i hvis en sier at det er en av de mest stigmatiserte dialektene i Norge. Men som Lundeby (1995:9) påpeker, er dialektene i Østfold såpass forskjellige at det er vanskelig å skildre dem under ett. Ellen Skolseg (2002) har undersøkt nettopp dette med hva folk mener når de sier at noen snakker ”bredt” eller ”fint”. Hun kom fram til at de talemålene som ble sett på som ”brede”, ofte hadde tjukk l, trykk på førstestavelen og a-ender av alle slag. Når det gjelder dialekten i Halden, har den opprinnelig trykk på førstestavelen i mange ord, men dette er i kraftig tilbakegang. A-ender i preteritum av verb er fortsatt til stede i talemålet, men i og med at Halden har e-mål, har dialekten ikke a-ender i infinitiv av verb. Tjukk l har vært, og er fremdeles, et språktrekk som er utbredt i Halden-dialekten. Når det snakkes om hva folk forbinder med Østfold-dialekten, er det ofte talemålet i Fredrikstad som blir nevnt, men å si at denne dialekten er representativ for hele Østfold, er ikke korrekt. Blant annet er dialekten i

Fredrikstad mye ”bredere” enn Halden-dialekten og har flere *ær*-former enn sistnevnte, selv om denne formen også er vanlig i mange ord her. I tillegg er setningsmelodien i Fredrikstad-dialekten mer utpreget enn de fleste andre steder i fylket. En bør heller ikke glemme at Halden grenser til Sverige, og dermed kan ha fått noen språktrekk derfra. Men begge bymålene er del av det vikværske talemålet, som i tillegg omfatter dialektene i Vestfold, Grenland og Nedre Buskerud. Felles for vikværsk er først og fremst endelsen *-ær* i presens av verb, sammen med formen *jæi* i personlig pronomen. Det ser ut til at Oslofjorden har bundet sammen talemålene rundt (Endresen 1990:89). Gjennom Østfold fylke går det en dialektgrense i retning øst - vest. Dialektene kan deles inn i indre og ytre, og de områdene som ligger mellom disse, har språktrekk fra både de indre og ytre områdene. Hit hører blant annet byene Sarpsborg og Fredrikstad. Halden hører med til de ytre områdene og skiller seg dermed litt fra talemålet i disse byene. Selv om de fire byene i Østfold har sine egne dialekter, er det ikke store forskjeller mellom bymåla og bygdene omkring (Lundeby 1995:18). Jeg vil i det følgende stort sett ta for meg Halden-dialekten spesielt, men i tillegg trekke inn språktrekk i Østfold som skiller seg markant fra talemålet i Halden. En del av de ”genuine” formene vil nok kanskje være ukjente for mange unge i dag. Språktrekkene er hentet fra Lundeby (1995), Strømshaug (1995) og Myhre (1952).

2.4 Fonologi

2.4.1 Vokalisme

Vokalen A

Denne vokalen varierer avhengig av hvor i fylket en befinner seg. I de nordligste områdene uttales vokalen omtrent som i Oslo, mens bygdene inn mot svenskegrensa har en dypere og mørkere *a* som kommer fra svensk. Lengst i sør, deriblant medregnet Halden, nærmer vokalen seg en *æ* i trykklett stilling.

Monoftongering

Et av de mest markante skillene mellom nord og sør i Østfold-dialektene, er bruken av diftongene *ei*, *au* og *øy*. Nord i fylket har diftongene blitt beholdt, slik de har blitt i de aller fleste talemålene i Norge. I sør har derimot disse diftongene blitt monoftongert, slik at *bein*, *hauk* og *røyk* har blitt til *ben*, *høk* og *røk*.

Diftonger	Monoftongering
<i>grein</i>	<i>gren</i>
<i>rein</i>	<i>ren</i>
<i>laus</i>	<i>løs</i>
<i>blaut</i>	<i>bløt</i>
<i>kløyve</i>	<i>kløve</i>
<i>røyk</i>	<i>røk</i>

Tabell 1: Monoftongering

E-mål

I det meste av Østfold er det kløyvd infinitiv med endinger både på *-a* og *-e*. I Halden og de andre ytre måla, er det derimot e-mål: *lese, svare, kaste, kake* osv.

Senking

Noen vokaler har gjennomgått en overgang ved at de uttales med en lavere tungestilling enn før. I Østfold er senkingen sterkest gjennomført i sør. Det er flere ulike vokaler som har blitt senket: *e* går over til *æ*, *i* går over til *e*, *y* og *u* går over til *ø*. Det kan imidlertid diskuteres om overgangen *u > ø* i ord som *køl* og *høl* kan kalles en senking (jfr. 4.4.2).

Opprinnelig form	Dialekt
<i>helg</i> (<i>e>æ</i>)	<i>hælj</i>
<i>veltet</i> (<i>e>æ</i>)	<i>vælvæ</i>
<i>elg</i> (<i>e>æ</i>)	<i>ælj</i>
<i>til</i> (<i>i>e</i>)	<i>tel</i>
<i>spille</i> (<i>i>e</i>)	<i>spelle</i>
<i>lyst</i> (<i>y>ø</i>)	<i>løst</i>
<i>drysse</i> (<i>y>ø</i>)	<i>drøsse</i>
<i>krykke</i> (<i>y>ø</i>)	<i>krøkke</i>
<i>lykt</i> (<i>y>ø</i>)	<i>løkt</i>
<i>bryst</i> (<i>y>ø</i>)	<i>brøst</i>
<i>kull</i> (<i>u>ø</i>)	<i>køl</i>
<i>hull</i> (<i>u>ø</i>)	<i>høl</i>

Tabell 2: Senking av vokaler

Trykk

I norsk språk generelt er det sånn at de fleste ord har hovedtrykket på rotstavinga, eksempelvis: 'so:la, 'armen, 'so:fa, 'veggen osv. Når derimot fremmedord kommer inn i det norske språket, vil de som regel beholde det opprinnelige trykket fra opphavslandet. For

eksempel har disse ordene trykket på siste staving: direk'tø:r, tele'fo:n, mus'ikk osv. Men i østfolddialektene vil mange av disse låneordene tilpasses norske trykkforhold, og dermed beholde trykket på første staving: 'dirrektør, 'tellefon, 'mussikk. Enkelte fremmedord beholder likevel trykket på siste staving også i østfolddialektene, men det er ingen regel som sier hvilke som gjør det og hvilke som ikke gjør det.

Fremmedord med trykk på siste staving	Fremmedord tilpasset norske trykkforhold
<i>tele'f:on</i>	<i>'tellefon</i>
<i>trykke'ri:</i>	<i>'trykkeri</i>
<i>Ekspedi'sjo:n</i>	<i>'ekspedisjon</i>
<i>under'ho:ldning</i>	<i>'underholdning</i>
<i>pap'i:r</i>	<i>'pappir</i>
<i>batte'ri:</i>	<i>'batteri</i>

Tabell 3: Trykk i fremmedord

2.4.2 Konsonantisme

Tjukk l

Tjukk l er en retrofleks lyd og er ikke spesiell for dialektene i Østfold, da den er utbredt over hele Østlandet og Trøndelag og går langt opp i Nordland. Allikevel er dette en av de mest påfallende lydene for folk som selv ikke har den, og den er en viktig del av dialektene i Østfold. Tjukk l kommer fra en opprinnelig, norrøn l, men den forekommer også i ord med rd: *bord* > *bol*, *jorde* > *jole*, *hard* > *hal*. Denne typen tjukk l er ikke like utbredt som den som stammer fra den norrøne tynne l. Østfoldingene har derimot ikke tjukk l i ord som har kommet inn i språket i forholdsvis ny tid: *klar*, *sal*, *smal*, *klasse*, *smile*, *dialekt* osv.

2.5 Morfologi

2.5.1 Substantiv

Østfolddialektene følger "vanlig" bøyning i entall: *-e(n)* i hankjønn (hunden), *-a* i hunkjønn (jenta) og *-e(t)* i intetkjønn (vinduet). Når intetkjønnsord ender på *-e*, som i *eple*, får ordet som hovedregel ingen uttalt *-t* i slutten av ordet. I Halden og bygdene rundt, blir derimot denne *t*'en uttalt i den genuine dialekten, slik at man sier *eplet* og *huset*. Dette er det eneste stedet i landet som har denne uttalen, men den er også her på vei bort.

Når det gjelder flertall, er *-ær* den dominerende endelsen i ubestemt form i Østfolddialektene i hankjønn: *guttær*, *ballær*. I bestemt form flertall er det et skille mellom talemålet i

nord, som har *-æne*, og talemålet i sør, som har *-ane*. I den genuine Halden-dialekten blir en ball altså bøyd på denne måten: *en ball – ballen – ballær – ballane*. De fleste hokjønnsord bøyes med *-er*: *ei bru – brua – bruer – bruene*.

2.5.2 Verb

Som skrevet før, har de fleste dialektene i Østfold kløyvd infinitiv. I Halden er det derimot e-mål. Når det gjelder endingen i svake a-verb i preteritum og perfektum partisipp, skiller ikke Halden og Østfold seg mye fra resten av landet. De aller fleste svake verb har såkalt *a-bøying*. I Halden har *a*-en også en tendens til å nærme seg *æ*.

Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum partisipp
<i>sykle</i>	<i>sykler/syklær</i>	<i>sykla</i>	<i>sykla</i>
<i>kaste</i>	<i>kaster/kastær</i>	<i>kasta</i>	<i>kasta</i>
<i>dytte</i>	<i>dytter/dyttær</i>	<i>dytta</i>	<i>dytta</i>

Tabell 4: Svake verb

De fleste e-verb blir bøyd på ”vanlig” måte i Halden-dialekten: *leve – lever – levde – levd, telle – teller – telte – telt*. Men noe som er typisk for dialektene i Østfold, er at mange verb som vanligvis blir bøyd med *-de* eller *-te*, får *a*-bøying: *bygge – bygger/byggær – bygga – bygga, klippe – klipper – klippa – klippa*.

Når det gjelder de sterke verbene, vil jeg her sette opp en tabell som viser hvordan hver klasse blir bøyd i de ytre talemåla som inkluderer Halden.

Klasse	Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum partisipp
1.klasse	<i>skrike</i>	<i>skriker</i>	<i>skrek</i>	<i>skreke</i>
2.klasse	<i>fryse</i>	<i>fryser</i>	<i>frøs</i>	<i>frøse</i>
3.klasse	<i>finne</i>	<i>finner</i>	<i>fant</i>	<i>fonne</i>
4.klasse	<i>såve</i>	<i>såver</i>	<i>såv</i>	<i>såve</i>
5.klasse	<i>sitte</i>	<i>sitter</i>	<i>satt</i>	<i>sotte</i>
6.klasse	<i>fare</i>	<i>farer</i>	<i>for</i>	<i>fare</i>

Tabell 5: Klasser av sterke verb

2.5.3 Pronomen

Personlige pronomen har stort sett de ”vanlige” formene i entall, mens de i flertall har enkelte særtrekk som bare finnes i vikkværsk.

Entall	1.person	2.person	3.person
Subjektsform	<i>jæi, jæ</i>	<i>du</i>	<i>han, ho, det</i>
Objektsform	<i>mæi, mæ</i>	<i>dæi, dæ</i>	<i>ham/han, ho/henner, det</i>
Flertall	1.person	2.person	3.person
Subjektsform	<i>vi, ve</i>	<i>dere, di, de</i>	<i>døm</i>
Objektsform	<i>åss, vårs</i>	<i>dere</i>	<i>døm</i>

Tabell 6: Personlige pronomen

Når det gjelder 2.person entall, blir *du* redusert til bare *u* i sammenhengende tale: *Ser-u no te bror min?* I 3.person entall intetkjønn blir *det* ofte bare uttalt som en enkelt *t*, slik at vi får uttyll som: *Jæ ska tenke pått.*

2.5.4 Adverb

Når det gjelder nektingsadverb, finnes det tre varianter i østfoldmålet, *ente*, *ette* og *ikke*. *Ente* blir mest brukt i de ytre bygdene, mens *ette* brukes mest i de indre, selv om de også brukes noe om hverandre. *Ikke* er den formen som har tatt mer og mer over, spesielt i byene de senere årene.

Stedsadverb er et interessant emne når det er snakk om Østfold-dialektene. I mange tilfeller blir preposisjoner satt sammen med stedsadverbet, slik at vi får former som: *åvante*, *neante*, *utante*, *innante*, *bortante*, *østante*, *vestante* osv. For ordet *hvor* brukes også bare *å*: *Å er dæn katta ifrå da?*

Et særtrekk ved talemålet i Østfold, er at uttrykket *i sta* blir brukt både om fortid og framtid. Ellers blir ordet *alltid* byttet ut med *støtt* eller *bestandig*.

Et språktrekk østfoldingene er særlig kjent for, er gradsadverbet *ille*: *Det var ikke kaldt*. Andre ord som også er karakteristiske for dialektene her, er *bæL* og *gør*: *Det var bæLkaldt, han er gørpen*.

3. TEORI

Jeg vil i dette kapittelet presentere det teoretiske rammeverket jeg kommer til å benytte meg av i denne oppgaven. Først tar jeg for meg tradisjonell dialektologi og sosiolingvistikken nye metoder etter 1970-årene. Deretter vil jeg komme inn på hvordan og hvorfor spredning av nye språktrekk skjer. Videre kommer en kort redegjørelse for dialektutviklingen og regionaliseringen som har funnet sted på Østlandet de siste årene. Til slutt vil jeg ta for meg temaet språk og identitet, der språktilpasning, sosiale nettverk og språkholdninger vil stå sentralt.

3.1 Språklig variasjon og endring i norske dialekter de siste tiårene

Med sosiolingvistikken inntog på 1960-tallet mente mange at språkforskningen tok en helt ny retning bort fra den tradisjonelle dialektologien. Det har i imidlertid i ettertid foregått en diskusjon om denne endringen faktisk var så stor, eller om sosiolingvistikken bare var en videreføring av dialektologien. Brit Mæhlum (1996:194f) er en av dem som har deltatt aktivt i denne diskusjonen. Mens den tradisjonelle dialektologien var ute etter å beskrive språket i et gitt geografisk område som mest mulig homogent, åpnet sosiolingvistikken opp for språklig variasjon og endring. Og nettopp endringsperspektivet er sentralt fra et sosiolingvistisk ståsted. En forutsetning for at et språk skal endres over tid, er synkron variasjon. Når nye språktrekk kommer inn i språket på ett tidspunkt, fører de til variasjon. Etter hvert som de nye innovasjonene blir akseptert og en integrert del av språket, kan vi si at det har skjedd en språklig endring. Dialektologien var på sin side mer opptatt av det diakrone og historiske der variasjon var et ikke-tema. Junggrammatikerne avviste også variasjon som et viktig tema, da de mente at slik ”fri variasjon” ikke hadde noen innvirkning på de unntaksløse lovlydene. Men det er ikke nødvendigvis sånn at all variasjon fører til endringer i språket: *”Not all variability and heterogeneity in language structure involves change; but all change involves variability and heterogeneity”* (Weinreich, Labov & Herzog 1968:188 etter Røyneland 2005:34).

William Labov er mannen som har stått for det mest banebrytende arbeidet innenfor de mer vitenskapelige metodene sosiolingvistikken brakte med seg. Først og fremst protesterte han på Ferdinand de Saussures strukturalisme og Noam Chomskys generative grammatikk som ifølge Labov prøvde å stenge språket inne i et fastlåst system (Einarsson 2004:18f). Men også den tradisjonelle dialektologien var for fastlåst til ”den genuine språkbruken”, mente Labov. Han var selv primært ute etter å studere den språklige variasjonen mellom ulike

sosiale grupper ved hjelp av fonologiske variabler, noe hans ”motstandere” ikke hadde tatt hensyn til i sin forskning. En av Labovs mest kjente undersøkelser er om talemålet i New York (Labov 1966), der kravet til generaliserbarhet og representativitet sto i sentrum. Idealet i Labovs metode var å observere informantenes talemål uten at de selv var klar over at de ble observert. Paradokset i denne sammenheng er at man er nødt til å gjennomføre en systematisk observasjon for å finne svar på dette. Labov kalte dette ”the observer’s paradox” (Venås 1991:27). Det kan sammenlignes med historien om han som ville finne ut om lyset stod på i kjøleskapet når kjøleskapsdøra var lukket. En annen metodisk endring Labov brakte med seg, var at mens den tradisjonelle dialektologiens undersøkelser først og fremst foregikk i rurale områder, ville sosiolingvistikken ta for seg byer og andre urbaniserte områder. I den senere tid har imidlertid sosiolingvistikken også begynt å interessere seg for talemålsvariasjon på landsbygda (Akselberg 2003:126). Dialektologien hadde fokusert på eldre informanter, mens vi finner en mer sammensatt aldersgruppen innenfor sosiolingvistikken. Det viktigste aspektet er kanskje den metodiske endringen fra standardiserte spørreskjemaer der få informanter skulle oppgi de ”genuine” språkvariantene i sitt talemål, til sosiolingvistikkens vektlegging av autentiske, naturlige samtalsituasjoner der man observerer den faktiske bruken av språket her og nå (Mæhlum 1996). For å oppnå sosiolingvistikkens nye krav om representativitet og generaliserbarhet, ble kvantitative metoder tatt i bruk, men samtidig var de kvalitative metodene på banen igjen på grunn av et tydeligere sosialt fokus der selve språkhandlingen til noen få, utvalgte informanter stod i fokus (Papazian 2003:571f). De tradisjonelle dialektologene brukte nok også kvalitative metoder når de undersøkte de få, ”genuine” dialektbrukerne, men målet i det junggrammatiske paradigmet var et helt annet enn i Labovs variasjonsanalyser.

Som vi så ovenfor, har det sosiale aspektet kommet mer og mer inn som en viktig faktor når det gjelder talespråklig variasjon. Det er med andre ord ikke lenger like interessant å bare studere språket isolert sett. Den sosiale situasjonen talemålet foregår i, er nå satt i fokus. Situasjonssavhengig talemålsvariasjon kalles *registervariasjon* (Akselberg 2003:131f). Dette vil si at man endrer talemålet etter hvem man snakker med og hvilken situasjon man befinner seg i. Årsaken til variasjonen henger ofte sammen med graden av formalitet i den sosiale situasjonen. Noen personer har mange ulike registre, mens andre bruker det samme språklige registeret i mange forskjellige situasjoner. Men det er ikke nødvendigvis sann at man konsekvent bytter ut en språkvariant med en annen i to ulike situasjoner. Det kan like gjerne være at man får en høyere frekvens av en spesiell variant i noen situasjoner. I tillegg til at hvert enkelt menneske kan ha sine individuelle registre, forekommer det også tilfeller der

grupper av mennesker har sine felles registre som det er forventet at de skal bruke i bestemte sosiale situasjoner. I de fleste sammenhenger er språkbrukerne bevisste det registeret de bruker, mens mange ikke er klar over at de faktisk varierer språkbruken avhengig av situasjonen de befinner seg i. Men som sagt er det mange som ikke har så mange ulike sett av registre, og det ser ut til å bli færre og færre som endret språkbruken etter hvilken sosial kontekst de er i. Noe av forklaringen på dette kan være den økende toleransen for dialektbruk de siste tiårene. Det har nemlig ikke alltid vært like stor toleranse for dialektbruk i Norge heller. For bare noen tiår tilbake var det ikke sånn at folk uten videre brukte dialekten sin når de møtte folk fra andre steder, og spesielt ikke i formelle sammenhenger. Den store ”snuoperasjonen” for språklig toleranse kom med ”den grønne bølgen” på 1970-tallet. Kontrasten mellom sosiale grupper ble mye mindre, og de økonomiske forskjellene mellom folk minsket. Alle fikk mulighet til å utdanne seg, og likestillingen har i dag kommet langt. Denne sosiale og økonomiske tryggheten kan ha ført til at folk er blitt mer sikre på seg selv og mer uavhengig av andre, som igjen kan ha ført til at folk tør å bruke sin egen dialekt. Norge er også relativt desentralisert i forhold til mange andre land. Alt dette er med på å utviske forskjellene mellom kjønn og sosiale klasser ved bruk av språk (Omdal 2001).

3.1.1 Indre eller ytre årsaker

Hva kan så årsakene til språklig variasjon og endring være? Tradisjonelt har det vært et skille mellom indre og ytre faktorer i sosiolingvistikken der de internspråklige faktorene ligger i språket selv, mens de eksternspråklige finnes i den sosiale konteksten. Sandøy (1996) sier på sin side at det er umulig å avgjøre hva som er den virkelige årsaken til språkendringer, men han mener det må være en *kombinasjon* av internspråklige og eksternspråklige faktorer. Blant de eksternspråklige faktorene peker han blant annet på endringer i vår materielle og åndelige kultur der vi tar i bruk nye objekter og begreper som kommer inn i samfunnet. I tillegg er mobilitet, prestisje, skriftmål og massemedia medvirkende årsaksfaktorer. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere (3.1.2 og 3.1.3). De senere årene har det imidlertid blitt satt spørsmålsteget innenfor den sosiolingvistiske disiplinen ved hvor avgjørende de indre faktorene egentlig er. Akselberg (1995:37) nevner blant annet at det er mulig å se de indre faktorene som et slags endringspotensial som ligger i språket, men at det er de ytre faktorene som avgjør om innovasjonene slår igjennom. Han kommer også med et eksempel på dette: *k* og *g* blir i vossamålet palatale i visse situasjoner. Dette mener han er et potensial som ligger i selve språket. Men fordi disse formene varierer med former uten palatal velar, er det her ytre faktorer som er avgjørende for i hvilke situasjoner de ulike variantene blir uttalt.

Ved undersøkelser om språkendring - og variasjon har det altså blitt mer vanlig å se bort fra de språkinterne faktorene, og heller rette fullt fokus på de faktorene som ligger utenfor selve språkstrukturen. Disse eksternspråklige faktorene kan studeres både ut fra et makrososiologisk og et mikrososiologisk perspektiv (Røyneland 2005:96). Kort oppsummert tar det mikrososiologiske perspektivet for seg forhold hos den enkelte språkbruker,³ mens de ulike sosiologiske og samfunnskulturelle rammene studeres i et makrososiologisk perspektiv.

3.1.2 Spredning av nye språktrekk

Det er et faktum at talemål er i kontinuerlig endring. Språk har alltid endret seg, og vil fortsette å gjøre det i framtida. Selv om norsk språks opphav kommer fra norrønt, er det ikke mange nordmenn som vil forstå mye av det norrøne språket i dag. Nye språktrekk har kommet inn i språket ett sted og spredd seg videre til andre steder. Men noen ganger stopper spredningen opp, og vi får ulikt talemål innenfor det samme landet. Slik kan vi se for oss at dialektgrensene i Norge har oppstått. Det finnes flere forskjellige teorier om hvordan spredning skjer. En av dem er den såkalte ”bølge-teorien”. Den går ut på at et nytt språktrekk oppstår på ett sted og sprer seg derfra som ringer i et vann til et område i nærheten. Språktrekket sprer seg da fra *kjerneområdet* til *novasjonsområdet* eller *spredningsområdet* (Torp 1998:28-29 og Skjekkeland 2000:15). Et språktrekk som vil stå sentralt i denne oppgaven, er monoftongering. Dette er et godt eksempel på et språktrekk som har blitt spredd ved hjelp av bølge-teorien. Dette fenomenet oppstod i Sør-Danmark på 900-tallet, spredte seg nordover til Sverige og så mot østlige deler av Norge. Men der stoppet spredningen. Det er derfor ikke store områder i Norge som har monoftongering i sin genuine dialekt. Det må sies at spredningen av dette språktrekket tok flere hundre år. Ifølge Sandøy (Mæhlum 2003:198f.) vil innføringen av et nytt språktrekk ta minst 150-200 år før det er gjennomført. Mye av grunnen til dette er naturligvis at det nye språktrekket må overføres fra én generasjon til den neste. Og det tar tid før alle har tatt inn det nye språktrekket i sitt språk og bruker dette naturlig. Som eksempel viser han til det påbegynte sammenfallet mellom sj- og kj-lyden som første gang ble registrert i Bergen på 1970-tallet. Mange synes dette sammenfallet skjer veldig fort, men selv om mange av de yngre bergenserne i dag ikke skiller mellom de to lydende, vil det være mange som vil fortsette å mestre dette skillet i lang tid framover. Dessuten er det slik at for 700 år siden representerte disse to lydene seks forskjellige lyder, og dette siste er det femte sammenfallet. Dette viser at språkendringer har skjedd like raskt tidligere i norsk språk.

³ Dette kan for eksempel være hverdagslivets sosiale møter ansikt til ansikt, mellommenneskelig atferd i små grupper, identifisering med ulike sosiale grupper, samt holdning til bl.a. dialekt og tradisjon versus modernitet.

En annen måte språktrekk sprer seg på, er etter et ”hoppe”-mønster. Dette innebærer at et nytt fenomen oppstår i én by, og derifra ”hopper” til andre byer, og så videre til de omkringliggende bygdemålene. Det er sannsynlig at skarre-r-en kan ha bredt seg på denne måten. Nye språktrekk kan imidlertid også oppstå helt uavhengig av hverandre, uten sosial kontakt mellom mennesker. Disse endringene vil da ligge i språket selv, og ha opphav i indre årsaksfaktorer (Skjekkeland 2005:22).

3.1.3 Mobilitet

Som nevnt ovenfor vil språk alltid forandre seg. Talemålsendring er således en naturlig prosess som er avhengig av dem som bruker språket. Og språkbrukerne påvirkes igjen av samfunnsutviklingen. Det er trolig at samfunnet aldri har endret seg raskere enn i de siste tiårene. Nye og bedre transportmidler, økonomisk velstand og ikke minst ny teknologi som TV og Internett, har sørget for en ekspansjon av nye arbeidsplasser og møteplasser for dagens språkbrukere. Midt oppe i alt dette blir mobilitet et viktig stikkord. Og nettopp mobilitet kan være en årsak til at talemål forandrer seg. For bare noen tiår tilbake var det vanlig at folk ble født, vokste opp og levde hele sitt voksne liv på samme sted. En reiste ikke mye rundt, og jobbet som regel også på hjemstedet. De menneskene en da hadde kontakt med, snakket den samme dialekten som en selv, og det var sjelden å høre noen andre talemålsvarianter. På den måten var det naturlig at den ”genuine” dialekten på stedet ble bevart. I dag flytter folk rundt, både for å studere, jobbe, stifte familie osv., og det er mange som ikke tilbringer sitt voksne liv der de har vokst opp. Over tid gjenspeiles også denne flyttingen i talemålet. De som vokser opp i dag, er vant til å høre mange ulike dialekter, og de voksne tilflytterne er daglig vitne til mange ulike talemålsvarianter. Det er heller ikke uvanlig at barn og foreldre i dag snakker forskjellige dialekter. Barn tilbringer mer og mer tid utenfor hjemmet, det være seg i barnehage, skole, sammen med venner også videre. Foreldre i jobb har ikke lenger den samme språklige påvirkningskraften de hadde når moren ofte var hjemmeværende med barna. Venner og lærere har i dag tatt over mye av den rollen foreldrene hadde tidligere. I og med at vi alle blir påvirket av dem vi omgås med, selvfølgelig i større eller mindre grad, vil også våre språklige vaner endres og utvikles deretter. Konsekvensen blir da ofte at innen en og samme familie, vil de ulike medlemmene snakke forskjellig. Men fordi vi også ofte prøver å tilpasse oss dem vi snakker med, vil forutsetningene for at de ulike talemålsvariantene skal nærme seg hverandre, være til stede. Generelt sett ser vi også en tendens til at dialektene er i ferd med å jevnes ut, og at de spesielle særtrekkene i mange dialekter i dag er borte (Skjekkeland 1997:21f.). Dette vil jeg komme nærmere inn på senere.

3.1.4 Prestisje

Ulike dialekter og språktrekk har ulik prestisje. En skulle kanskje tro at de talemålsvariantene som har størst prestisje, sprer seg oftere og i større utstrekning enn talemål med lavere prestisje. Dette har vist seg å ikke alltid stemme. For det første må en definere hva en legger i begrepet ”prestisje”. Det som er prestisjespråk for noen behøver ikke nødvendigvis å være prestisjespråk for andre. For det andre må vi ifølge Sandøy (1985) skille mellom talemål med høy prestisje og talemål som sprer seg. Det er ikke nødvendigvis sånn at det er prestisjespråket som sprer seg. I Norge er det slik at de ulike utgavene av talt bokmål tradisjonelt har høyest prestisje. Det er dette folk flest definerer som ”korrekt” og ”mest sosialt akseptert” språk. Men det er ikke det ”fine” Oslo vest-målet som brer seg, men derimot det mer folkelige talemålet på østkanten i Oslo. Blant annet har a-ending i verb ekspandert de senere åra, slik at formen ”sykla” har ”vunnet” over formen ”syklet”. Såkalte prestisjespråk har med andre ord ikke alltid så stor påvirkningskraft som en kanskje tror. Språkholdninger er allikevel en viktig faktor å ta hensyn til i et endringsperspektiv. Sandøy mener at vi kan finne ut hvilke talemål som har høyeste prestisje ved å gjennomføre holdingsundersøkelser. Problemet ved slike undersøkelser er at folk kan under- eller overrapportere hvilke former de bruker, og vi får da de svarene informantene vil framstå med, og kanskje ikke de reelle bruksformene. Mange vil muligens si at de bruker mer prestisjeformer enn det de egentlig gjør, mens andre igjen vil rapportere om flere folkelige former enn det de bruker i virkeligheten. ”Skjult prestisje” er et begrep som er hentet fra Peter Trudgill, og som innebærer at språkbrukere anvender visse språktrekk for å vise solidaritet med en gruppe, selv om språktrekkene er nedvurdert. Ofte vil en i tillegg vise avstand fra det såkalte prestisjespråket, og av den grunn bruke mer stigmatiserte former (Trudgill 1986).

Det har ofte vært sånn at når språket endrer seg, skjer det en forenkling. Det kan være ord som blir dratt sammen eller at bøyningssystemet får færre former. Resultatet blir at ulike talemålsvarianter innen ett og samme land ofte blir likere hverandre. I Norge har vi blant annet ikke lenger kasus, med unntak av noe bruk av genitiv og enda mindre dativ. Moderne norsk er da ikke som norrønt et sterkt syntetisk språk der bøyningssystemene viser hva som er subjekt og objekt i setningen, men et mer analytisk språk der ordstillingen er relativt fast og bøyningssystemet enkelt. Men selv om alle de norske dialektene går mot en forenkling, finnes det fortsatt noen dialekter, deriblant talemålet i Setesdal og deler av vestlandsmålene, som ikke følger denne utviklingen. I disse mer arkaiske dialektene holder man blant annet på kasusbruk. Men også i slike målområder vil innflyttere komme til å påvirke talemålet. Også

ord og uttrykk som opprinnelig bare fantes ett spesielt sted i landet, flytter med menneskene og blir "allemannseie". Selv om det i Norge er stor toleranse for dialekter og talevariasjon, er det ikke usannsynlig at de "genuine" dialektene etter hvert vil forsvinne, og at vi heller vil få en regionalisering av dialektene der språktrekk som har større utbredning, og ofte finnes i de større byene, vil spre seg til områdene rundt.

3.2 Regionalisering og dialektutvikling på Østlandet

Som sagt er samfunnet vårt preget av mobilitet og sentralisering, og talemålet vil således endre seg i samsvar med det. Som en følge av dette ser vi i dag en utvikling mot en regionalisering av dialektene, dvs. at dialektforskjellene utjevnes innenfor et avgrenset område, innenfor en region (Skjekkeland 2005:23). Sannsynligvis skjer dette ved at språktrekk med en vid geografisk utbredning bevares eller sprer seg, mens de mer lokale dialekttrekkene gradvis blir borte. Derimot opprettholdes fremdeles språkgrensene mellom regionene, og det er fortsatt stor språklig variasjon mellom lokale og mer regionale språkformer (Røyneland 1999:102). Som vi ser, påvirker regionaliseringen av samfunnet også språket vårt. Regionaliseringen er en allmenn utvikling i de norske dialektene, men det er på Østlandet at regionaliseringstendensen er sterkest og lettest å oppdage. Undersøkelser på Østlandet viser at "standardøstnorsk" er på vei til å bli det ekspansive regionalmålet her. Denne talemålsvarianten har sitt opphav i Oslo, men som sagt er det ikke nødvendigvis det "finere" oslomålet, men heller det folkelige bymålet på Sentraløstlandet som ekspanderer. Arne Torp kaller dette talemålet "udanna østnorsk" (Torp 1989). Fordi det er de større byene som er sentrum i regionene, er det også sannsynlig at det er det folkelige i disse talemålene som brer seg og bygger opp under et regionaltalemål. Ungdom fra mindre steder drar gjerne til byen for å finne på ting, handle, gå på kafé, utdanne seg og senere jobbe. Mange flytter også til byen i voksen alder. Når folk opplever at de får det de trenger i byen, men ikke på hjemstedet sitt, vil forholdet til byen stort sett bli positivt og det samme gjelder forholdet til bymålet. Det er ikke lenger like enkelt å holde på de genuine dialektene. På denne måten ser vi at regionaliseringen i samfunnet generelt får ringvirkninger også for språket vårt. Det skal sies at regionaliseringstendensen på Vestlandet ser ut til å være en del svakere enn den vi ser på Østlandet. Akselberg (2003:203f) viser blant annet til Ragnhild Haugens studie av talemålet i Sogndal der de tradisjonelle dialekttrekkene holder seg relativt bra uten større påvirkning fra større byer. På Vestlandet ser det ut til at det kun er nærområdene til Bergen som går mot en regionalisering av talemålet slik vi ser på Østlandet. En av grunnene til at regionaliseringstendensen ser ut til å være sterkest på Østlandet, kan være at bymålene her

ikke ligger så langt fra skrevet bokmål. Mennesker med høy sosial prestisje, som næringstopper, nyhetsoppleserer, politikere og andre som uttaler seg offentlig, bruker ofte et talemål som ligger nær opptil den skriftlige bokmålsnormen. På denne måten får dette talemålet høy prestisje, og østlendinger har så å si et ferdig regionalspråk til anvendelse.

Enkelte språktrekk endrer seg ulikt i forskjellige deler av landet. Vi kan ta et eksempel med utgangspunkt i det norrøne kvantitetssystemet som inneholder både korte, normallange og lange stavinger. Dette systemet har hatt mye å si for utviklingen i norske dialekter, spesielt innenfor østnorsk. Forholdet mellom trykk og kvantitet var mye friere i norrønt enn i moderne norsk språk, slik at trykket kunne legges på en kort staving uten at den ble forlenget. Nedenfor ser vi eksempler på de ulike norrøne stavingene:

- I Kort vokal + kort konsonant: *skin* n. (*sól-*)
- II Lang vokal + kort konsonant: *skín* 1.pers. pres. ent. av *skína*.
- III Kort vokal + lang konsonant: *skinn* n. (hud)
- IV Lang vokal + lang konsonant: *skínn* 2. og 3. pers. pres. ent. av *skína*. (Venås 1971:325/Skjekkeland 2005:38).

Dette kvantitetssystemet har lagt grunnlaget for hvordan endingsvokalen i tostavingsord har utviklet seg i østnorske dialekter avhengig av om rotstavinga i norrønt var kort eller lang. Ord med kort rotstaving kalles jamvektsord og har beholdt den opprinnelige infinitivsendelsen –a fra norrønt: *á vera*. Derimot har ordene med lang staving, de såkalte overvektsorda, fått endret endelse til –e eller bortfall i infinitiv: *á kaste/á kast*. Det er altså denne *jamvektsregelen* som er opphavet til at østnorske dialekter har kløyvd infinitiv. Det er imidlertid viktig å huske på at vi ikke har jamvektsord og overvektord i dagens norske språkssystem. Begrepene stammer fra, og refererer til, norrøne språkforhold som ikke er synlige i moderne norsk språk. Det bør også nevnes at det ikke nødvendigvis var samsvar mellom trykk og kvantitet i norrønt slik det nå er i norsk språk. En trykksterk staving er i dag (nesten) alltid er lang, mens en trykklett staving (nesten) alltid er kort. Men systemet med kløyvd infinitiv ser ut til å være på tilbakegang hos barn og unge som vokser opp på Østlandet i dag (Skjekkeland 2005:37f). Jeg vil senere komme inn på andre språklige faktorer som muligens er i ferd med å endre seg på Østlandet.

3.3 Språk og identitet

Det er nærmest en uskreven sannhet blant sosiolingvister at vår identitet har en nær sammenheng med hvordan vi bruker språket. Måten vi uttrykker oss på, sier mye om hvem vi er som personer. Det er gjennom språket vi formidler til andre hva vi står for og hvilke sosiale roller vi vil fylle i miljøet vi befinner oss i. I situasjoner der folkegrupper kjemper for selvstendighet, blir også språk brukt som et argument for å hevde suverenitet. Fordi de har et eget, felles språk, er de også et eget folk. Dette var tilfellet i det tidligere Jugoslavia. Det som politisk sett var én nasjon med ett nasjonalspråk, serbokratiske, og to offisielle minoritetsspråk, makedonsk og slovensk, har nå blitt fem nasjoner med fem ulike språk: kroatisk (Kroatia), serbisk (Serbia og Montenegro), bosnisk (Bosnia-Herzegovina), slovensk (Slovenia) og makedonsk (Makedonia). For de nye statene har det blitt viktig å hevde språklig autonomi (Skjekkeland 2006). Men språket kan vel ikke alene vise hvem vi er? Dessuten er det mange som varierer språkbruk etter hvem de er sammen med. Har de da flere identiteter? Ifølge Unn Røyneland (2005:110) blir identitet både i den faglige og populære diskursen gjerne framstilt som noe mennesket har *en*, og bare *en* av, men på den andre siden snakkes det samtidig om at mennesket har mange ulike identiteter. Er identitet da noe medfødt og uforanderlig, eller skapes en identitet gjennom et helt liv basert på erfaringer? Her gjør begrepene *essensialisme* og *konstruktivisme* sitt inntog. Et annet spørsmål en kan stille seg, er om identitet er det samme som personlighet? Det er mange spørsmål som melder seg når vi begynner å reflektere over hva begrepet ”identitet” egentlig inneholder. I tillegg er det flere faktorer å ta hensyn til, deriblant definisjon og avgrensning, samt de metodiske utfordringene som oppstår med tanke på det empiriske ved begrepene. De senere årene har imidlertid flere begynt å interessere seg for forholdet mellom språk og identitet og sett hvor viktig denne dimensjonen er.

3.3.1 Identitetsbegrepet

Som nevnt er det mange spørsmål som melder seg når vi begynner å reflektere over hva begrepet ”identitet” egentlig inneholder. Brit Mæhlum (2003:104) kommer med følgende definisjon på hva identitet er: *Identitet har å gjøre med oppfatningen og karakteristikken av et jeg; hvem dette jeget er og hvilken sosial og kulturell tilhørighet vedkommende har.* Denne definisjonen sier at det er vår egen oppfatning av oss selv og hvem man er i samspill med rundt seg, som forteller noe om vår identitet. Men her ser vi tydelig at det dreier seg om to ulike typer identiteter, nemlig en *personlig identitet* og en *sosial identitet*. Denne dobbeltheten er vanskelig å gripe. Gjennom vår personlige identitet viser vi hva som er unikt ved akkurat meg, mens den sosiale siden av identiteten krever at vi innehar spesielle egenskaper som gjør

oss til en del av et gruppefellesskap. Det ser dermed ikke ut til at vi kan sette et skille mellom disse to typene identitet, men at de tvert imot står i et slags gjensidig avhengighetsforhold. Mæhlum (2003:107) sier det på denne måten: ”Individets identitet blir utkrystallisert i spenningsfeltet mellom det individuelle og det kollektive”. Kjell Venås definerer identitetsbegrepet slik:

I psykologien brukes identitet om den del av personens selvoppfatning som oppleves som særlig sentral, ekte og typisk for vedkommende. ”Å finne sin identitet” vil si å danne et selvilde man føler man kan akseptere og leve opp til, og så etablere en livsstil som svarer til dette bildet (AGL VI 168 etter Venås 1991:106).

Samtidig mener Venås at *språket* er med på å bygge opp selvildet og sentral selvoppfatning på bakgrunn av at språket gir tilbakemelding om sanseinntrykk, tanker og følelser. På denne måten er også språket med på å skape identiteten. Når vi snakker, viser vi hvem vi er. Og ved hjelp av andres reaksjoner og tilbakemeldinger, formes vårt selvilde og identitet.

Jeg vil nå komme tilbake til de to begrepene som ble nevnt innledningsvis, nemlig *essensialisme* og *konstruktivisme*. Ser vi på identitetsbegrepet ut fra et essensialistisk ståsted, vil et individs identitet være konstituert av et sett medfødte kjerneegenskaper. Disse egenskapene vil til sammen utgjøre en helhetlig og uforanderlig størrelse (Røyeland 2005:111). Identitet er altså noe opprinnelig, indre og permanent som bare *er* der. Eller sagt på en annen måte; identiteten er som en kjerne. Ser vi derimot identitetsbegrepet med konstruktivistiske øyne, vil det være mangelen av nettopp kjernen som er det karakteristiske for identiteten. Den konstrueres underveis i livet og er avhengig av ytre forhold. Dette indikerer også at identiteten er foranderlig og dekomponert. Vi har altså ulike roller eller identiteter som vi går inn og ut av avhengig av konteksten vi befinner oss i. Men må vi velge mellom et essensialistisk og et konstruktivistisk identitetsbegrep? Ifølge Mæhlum (2003:108) er svaret definitivt nei. Ved å rendyrke én av de to retningene, vil viktige aspekter ved identiteten falle bort. Isteden må vi fokusere på en syntese av de to oppfatningene der vekselvirkningen mellom dem vil være mest fruktbar. Jeg velger i denne oppgaven å se på identiteten som en slik dynamisk syntese, der noe er fast og medfødt, mens noe formes gjennom de erfaringer man tilegner seg i løpet av livet.

3.3.2 Dialekt og identitet

Alle barn vokser opp med mennesker rundt seg som snakker på en bestemt måte. Det språket man møter i de første leveårene, er i stor grad med på å bestemme hvordan man vil snakke

senere i livet. Venås (1991:107 etter Mørk 1983) er tilbøyelig til å kalle dette første språket et ”hjertespråk”. Ofte er dette språket en lokal varietet, en dialekt. For mange vil denne dialekten bli en viktig del av identiteten. Vi identifiserer oss med det kjente og trygge, det vi er vokst opp med, og det vil være utenkelig for en del å bryte med den språkvarianten de identifiserer seg med fra barnsben av. Sosialiseringprosessen, som begynner i det øyeblikket en blir født, er nært knyttet til språket. Det er gjennom språket barnet får tilbakemeldinger og reaksjoner fra andre og bygger opp sin identitet. Hvilke assosiasjoner og opplevelser barnet har med sin dialekt, kan da være avgjørende for videre bruk av eller avstandstaking fra dialekten. Dialektens prestisje (3.1.3) og holdninger til språket (3.3.3) vil også være avgjørende faktorer her. Det er imidlertid i stor grad gjennom ulike identitetsbånd som familie, venner, kolleger osv. man skaper bevissthet rundt sin egen identitet og opplever tilhørighet til en gruppe og et språksamfunn. Men som nevnt ovenfor (3.1.2), ser vi en tendens til at de genuine dialektene som har vært tilknyttet bestemte steder, er i ferd med å viskes ut. Dagens mobile samfunn har ført til at mange barn vokser opp med foreldre som snakker en annen dialekt enn den som er tilknyttet stedet. Hvilken talemålsvariant er da den kjente og trygge for barnet? Den som foreldrene bruker, eller den barnet møter i samvær med andre barn på stedet? Kanskje er ikke det språket barnet møter innenfor familien de første leveårene fullt så avgjørende lenger for hvilken talemålsvariant det vil benytte seg av i framtiden. Konsekvensen av dette vil i så tilfelle være at båndet mellom oppvekstdialekt og identitet blir svekket. Viktigheten av å snakke den genuine dialekten forsvinner når den ikke knyttes så nært opp til identitetsdannelsen. Dette vil være et sentralt spørsmål for mine informanter.

3.3.3 Intern og ekstern identifisering

Som nevnt innehar identitetsbegrepet både et individuelt og et kollektivt aspekt. Vår identitet skapes både gjennom individuelle oppfatninger av hvem jeg er, og ”de andres” syn på meg. Vi bruker andre som et speil der vi ser oss selv og hvordan andre oppfatter meg. Gjennom språket samhandler vi og utstråler bestemte meninger både ved hjelp av innhold og uttrykksmåte. Vi får hele tiden reaksjoner på hvordan vi opptrer i samvær med andre, og dette vil påvirke vår egen *interne identifisering*. Ofte vil det ikke være samsvar mellom hvordan vi oppfatter oss selv og den måten andre ser oss på. Det vil derimot hele tiden foregå en vekselvirkning mellom mine egne og de andres oppfatninger av meg, og vi kan få et manglende samsvar mellom den interne og eksterne identifiseringen. I noen tilfeller kan dette manglende samsvaret skape ubehag ved at vi føler vi bli tillagt egenskaper som vi selv ikke mener å ha. Vi har da fått en uønsket identitet gjennom en ekstern identifisering. For mange er

dette så ubehagelig at de enten vil prøve å endre atferd, eller de blir selv overbevist om at identiteten faktisk er slik de andre oppfatter den (Mæhlum 2003:110f).

Ofte blir mennesker også tillagt ulike identiteter og rolleforventninger avhengig av ytre faktorer som kjønn, alder, etnisitet og såkalt sosial klasse. Dette er stereotypiske oppfatninger som ikke nødvendigvis behøver å stemme overens med alle objekter innenfor samme kategori, men de er like fullt betydningsfulle. Hvilke faktorer som derimot blir mest vektlagt er kultur- og tidsavhengig, og dermed også åpne for forandring hos det enkelte individ. Men hva med dialektbruk? Vil dialekten vår også være av betydning for den eksterne identifisering? De fleste vil nok mene at den er det. Teorien om språktilpasning vil ta for seg dette spørsmålet mer omfattende (se 3.4).

3.3.4 Identitet og tilhørighet

Alle mennesker har et behov for å høre til et sted, uavhengig av om du er ung eller gammel. For ”det lille barnet” er trygghet og tilhørighet essensielt for å få en god oppvekst. På samme måte, om enn i ulik grad, higer ”den eldre kvinnen” også etter et trygt miljø å leve de siste årene sine i. Derfor er det viktig med en forankring i noe kjent og trygt, det være seg hjemsted, religion, musikk eller lignende. Alle er vi sosiale individer i større eller mindre grad, og vi trenger et sted å høre til. Selv om forskning viser at fysiske steder blir hevdet å være mindre viktig som kilde til individuelle identiteter, har forskning også vist at geografisk hjemsted fortsatt er viktig for et individs identitetshandling (Røyneland 2005:129).

Begrepet tilhørighet knytter seg derfor nært opp til identitetsbegrepet. Mennesket har en tendens til å søke mot andre mennesker man kjenner seg igjen i. Så fort vi hører om et menneske som har opplevd det samme som oss, eller har de samme tankene og meningene som oss, oppstår det en nærhet mellom disse menneskene. Dette grunner i tanken om at man identifiserer seg med dem man føler tilhørighet til, og man føler tilhørighet til dem man kan identifisere seg med. Mine eldste informanter sier at de er veldig stedbundne og ikke kunne tenke seg å bo noe annet sted. De yngste informantene vil alle flytte et annet sted for å studere, men samtlige tror de kommer til å flytte tilbake til Halden etter endt studietid for å stifte familie. De har en strek følelse av tilhørighet til Halden.

Et annet spørsmål som melder seg når vi snakker om identitet og tilhørighet, er hvilken innstilling man har til hjemstedet sitt. Har man gode opplevelser og et positivt inntrykk av hjemstedet, eller er det et sted man vil komme seg bort fra så fort som mulig? I den forbindelse nevner Skjekkeland (2001) begrepene ”homo staticus” og ”homo dynamicus”. Dette er to ulike personlighetstyper som beskriver to forskjellige innstillinger til hjemstedet.

Den førstnevnte, ”homo staticus”, vil ifølge denne teorien ha en positiv innstilling til hjemstedet og være stolt av å komme derfra. Dette vil også få positive konsekvenser for dialekten til den enkelte personen. Motsatt vil en ”homo dynamicus” ha en negativ innstilling til hjemstedet og muligens også dialekten der.⁴ Det er flere andre forskere som har sett på denne sammenhengen mellom språk og personlighetstype, deriblant Mats Thelander. Han fant at en type orienterer seg bort fra både lokal og regional dialekt og går over til riksspråk. Den andre typen beholder derimot den lokale dialekten, men tar i tillegg opp noen regionale trekk (Thelander 1985:76f). Når det gjelder mine informanter, viser de stor variasjon i både *hvilke* språktrekk de bruker og *hvor mange* de bruker. Det ser også ut til at Skjekkellands begreper gjør seg gjeldende for dem.

3.3.5 Tilpasningsteorien

På begynnelsen av 1970-tallet ble den språklige tilpasningsteorien utviklet av sosialpsykologer. Hovedhensikten var å vise at sosialpsykologiske prosesser er viktige for å forklare og forstå forutsetningene for og motivasjonen bak forskjellige språklige tilpasningsstrategier i ulike sosiale sammenhenger. Men denne første utgaven av teorien baserte seg primært på verbale strategier i ”ansikt-til-ansikt-situasjoner”. Etter hvert har imidlertid teorien utviklet seg og inkluderer nå i tillegg den ikke-verbale, diskursive dimensjonen ved sosial interaksjon, så som underliggende forventninger, holdninger og sosiokulturelle forhold. Teorien byttet også navn fra ”the interpersonal speech accommodation theory” til ”the communication accommodation theory” (Røyneland 2005:119f).

Det er en kjent sak at vi som språkbrukere varierer talemåten vår avhengig av hvem vi snakker med. I den forbindelse er det to ulike og motstående strategier som blir tatt i bruk. Den ene innebærer at vi prøver å nærme oss vår samtalepartners måte å snakke på. Dette kalles å *konvergere*. Hvis vi derimot prøver å skape avstand til den vi snakker med, vil vi *divergere* (Holmes 1992: 257f). Tilpasningsteorien ønsker å presisere hvilke betingelser som ligger bak når noen velger å konvergere og hvilke som mest sannsynlig vil resultere i divergens. Spesielt vil disse strategiene gjøre seg gjeldene ved flytting innenfor landets grenser. Det kan være ønskelig å konvertere for å passe inn og følge språkmønsteret på det nye stedet. Konvergens kan oppfattes som et tegn på ”a speaker’s or a group’s need (often unconscious) for social integration or identification with another” (Giles/Coupland/Coupland 1991:18 etter Omdal 1994:45). Det er her snakk om et sterkt ønske om å bli mer lik noen en

⁴ For nærmere redegjørelse for disse begrepene, se Skjekkelland 2001:34f).

gjærne vil identifisere seg med og bli godtatt av. Hvem som konverterer til hvem er nødvendigvis avhengig av status- og prestisjeforhold, men når det gjelder flytting, er det som oftest innflytteren som konverterer sitt talemål. Dog er det slik i dagens mobile samfunn at genuine språktrekk i en dialekt ser ut til å forsvinne, og andre, mer regionale trekk, vinner innpass (se 3.1.2). Muligens har de regionale trekkene høyere prestisje, og mange vil derfor konvertere til disse. I de tilfellene der innflytteren snakker en stigmatisert dialekt, vil dette kunne være en medvirkende årsak til å endre sin talemåte for å bli akseptert. Men for noen mennesker er det ikke ønskelig å konvertere til en annen talemåte. Mange velger derimot å holde på sin egen dialekt og heller skape avstand til talemålet på det nye stedet. Grunnen til dette, kan være at de ønsker å vise hvem de er ved å bruke sin egen dialekt. Mange føler at de mister noe av sin grunnleggende identitet ved å endre og tilpasse talemålet sitt. Dessuten kan det være et mål i seg selv å divergere hvis personen ønsker å vise at han/hun ikke vil være en del av det nye miljøet. Det er heller ikke sikkert at innflytteren synes noe særlig om dialekten på det nye stedet, og av den grunn velger å distansere seg fra den. Hva den enkelte velger, bunner ut i språkbrukerens ønske om sosial identifikasjon med eller distanse til andre mennesker (Mæhlum 2003:113).

Tilpasningsteorien prøver å forklare språklig tilpasning både på kort og lang sikt. Kortvarig tilpasning kan foregå i løpet av én enkelt samtale, mens tilpasning over lengre tid og i flere situasjoner er nødvendig for langsiktig språklig tilpasning. Men kortvarig tilpasning vil kunne få langsiktige virkninger ved at en språklig tilpasningsstrategi blir benyttet i flere liknede situasjoner. Og motsatt vil langsiktig tilpasning influere på den kortsiktige sprktilpasningen nr språkbrukeren velger en strategi basert på tidligere erfaringer fra liknende situasjoner (Røyneland 2005:120). Det er ved slik tilpasning at vi kan få permanente språklig endringer. I forhold til mine intervjuobjekter, vil det være den langsiktige sprktilpasningen som er mest aktuell, i og med at de alle er født og oppvokst på samme sted. Men som nevnt vil også den kortsiktige tilpasningen spille inn.

3.3.6 Den sosiale nettverksteorien

Den sosiale nettverksteorien kom opprinnelig fra antropologien og sosiologien, men via disse retningene har den blitt hentet inn i sosiolingvistikken. Personen som har fått æren for å utvikle og tilpasse teorien til sosiolingvistikken, er Lesley Milroy (Milroy 1980). Teorien går i utgangspunktet ut på å klargjøre hvilke sosiale krefter som opererer når det enkelte individ blir integrert i ulike fellesskap (Mæhlum 2003:116). Istedenfor å legge fokuset på sosiale klassers betydning for hvilke normer og verdier en gruppe/klasse skal identifisere seg med,

rettes fokuset over på individnivå og individuelle relasjoner framfor gruppemedlemskap. Begrepet ”sosialt nettverk” innføres og erstatter det unøyaktige klassebegrepet. Det betyr ikke at klassebegrepet er uten betydning, men det åpner opp for andre årsaksvariabler for atferd. Det er enklere for folk å identifisere seg med forhold på et sosialt mikronivå, enn det abstrakte makrobegrepet *sosial klasse*. I tillegg knytter vi oss ikke bare til sosiale kontakter på bakgrunn av det ytre sosiale miljøet, men mye på grunn av en individuell, sjelelig grunnholdning (Venås 1991:187). Selve begrepet *sosialt nettverk* refererer kort sagt til det uformelle sosiale nettet vi omgir oss med, så som familie, venner, kollegaer og lignende. Grunntanken i teorien er at jo mer folk har med hverandre å gjøre, jo mer likt snakker de (Røyneland 2005:123). Milroy ønsket å studere hvilke nettverksegenskaper som fremmer bruk av den lokale dialekten, og hvilke som åpner opp for større språklig variasjon og brudd med dialektnormen på stedet. I den forbindelse er det to viktige aspekter som er styrende for hvilke språklig valg individet tar: nettverkets struktur og nettverkets funksjoner. Med struktur menes hvor omfattende kontakten er mellom personene som inngår i nettverket, eller nettverkets tetthet. I noen nettverk vil alle kjenne alle, og vi har da et nettverk med maksimal tetthet. Når det gjelder nettverkets funksjoner, har det å gjøre med nettverkets kompleksitet, det vil si om medlemmene av nettverket har multiplekse eller uniplekse relasjoner. Dersom nettverket har multiplekse relasjoner, vil individene i nettverket være knyttet til hverandre gjennom flere roller på en gang, for eksempel at man er både nabo, venn og kollega. Motsatt vil medlemmer av uniplekse nettverk bare ha én tilknytningsrolle til de andre. Dette vil si at tette og multiplekse nettverk gir gode forutsetninger for et stabilt og språkbevarende miljø, som igjen vil si at det er stor sannsynlighet for at den lokale dialekten blir bevart. Slike nettverk vil ha større kapasitet til å stå imot det sosiale presset fra de før nevnte regionale språktrekk og finnes først og fremst i mindre byer og tettsteder. Motsatt vil et uniplekst nettverk med lav tetthet representere mer labile miljøer som er mer åpne for språklig variasjon. I slike nettverk vil altså ikke den lokale dialekten ha like gode overlevelsesvilkår. Slike nettverk finner vi stort sett i større byer.

Figur 1: Nettverk med stor tetthet (a) og nettverk med liten tetthet (b) (Milroy 1980:20).

Den sosiale nettverksteorien har, som de fleste andre teorier, vært utsatt for kritikk. Røyneland (2005:124f) nevner blant annet problemer med selve operasjonaliseringen av termen. I den forbindelse viser hun til Bortonio-Ricardos' (1985) studie av språkskifte i en migrantgruppe i Brasil der det argumenteres for at det ikke er tilstrekkelig å måle tettheten og multipleksiteten i et individuelt nettverk, men at det også er nødvendig å ta med hvor integrerte eller isolerte nettverkene er. Dette er spesielt aktuelt i forbindelse med ulike miniotitetsstudier, der grad av kontakt med sitt opprinnelige miljø eller ikke, er av avgjørende betydning. En annen innvendig mot teorien, er savnet av variablene frekvens, varighet og intensitet i ulike sosiale kontaktforhold. Ved å inkludere disse, ville vi fått et mer nyansert bilde av den enkeltes nettverksstruktur (Mæhlum 1992:127). I tillegg mener flere, blant annet nevnte Bortoni-Ricardo (1985) og Murray (1993), at nettverksteorien først og fremst er med på å forklare hvorfor folk holder seg til en spesiell taleform, mens årsaken til at folk begynner å bruke andre former ikke kommer så godt fram. Dessuten er det få mennesker som er i stand til å gi noen fullstendig, systematisk og differensiert beskrivelse av verken sine egne eller andres uformelle sosiale kontakter. Bruken av teorien er derfor ikke helt uproblematisk.

3.3.7 Språkholdninger

Våre holdninger er nært knyttet til vår selvoppfatning og identitet. Vi kan si at de holdningene vi har, er en del av vår totale identitet og gjenspeiler hvem vi er. Ofte er det slik at vi ”arver” holdninger ubevisst fra dem vi omgås og ser opp til. Dette gjelder også språkholdninger. I denne oppgaven vil blant annet holdninger til dialekter være en viktig faktor. Selve begrepet ”holdninger” hører først og fremst hjemme i psykologien. Venås (1991:242) sier at holdninger ”blir brukt om relasjonar menneske kan stå i til andre menneske, til fenomen eller omstende i samfunn eller omverd”. Begrepet er imidlertid ikke veldefinert, selv om de fleste har en mening om hva det innebærer. Videre deler han begrepet inn i en behavioristisk og en mentalistisk tilnæringsmåte. Den førstnevnte studerer atferd og mener at atferd viser en persons holdninger. Ved hjelp av observerbare data defineres holdningene, og den som undersøker trenger bare å observere en person for å finne vedkommendes holdninger. Den mentalistiske tilnæringsmåten mener derimot at holdninger er mer enn bare atferd. Dette innebærer at holdningene ikke er direkte observerbare, slik de er i den behavioristiske tilnæringsmåten, men de må sluttes gjennom subjektets introspeksjon⁵ (<http://www.duo.uio.no>). En person som har en holdning, har også kunnskap og følelser

⁵ **introspeksjon**, *psyk.*, systematisk selviaktakelse som metode i psykologien, vanlig i eksperimentalpsykologiens tidlige fase på 1800-tallet

knyttet til noe eller noen. Dette er vokst fram ved at man opplever noe, slik at holdninger ikke er medfødt, men tillært. Ofte vil man enten ha en positiv eller negativ følelse til noe, og dermed også en holdning, men i noen tilfeller kan vi ha ambivalente følelser overfor et objekt. I slike tilfeller vil man kunne oppleve både positive og negative holdninger til ett og samme objekt. Det er vanskelig å endre holdninger vi har tilegnet oss fra vi var små, og foreldre har i den forbindelse en særdeles viktig oppgave i å ”overføre” positive holdninger til sine barn. Venås sier:

Ei haldning er varande. Ho kan bli ein så fast del av sjølve personlegdommen at ho vanskeleg let seg forandre. Jamvel om tankekomponenten får tilskot som skulle tilseia omlegging eller forandring av haldninga, kan kjensle- og handlingskomponentane halde haldninga ved det same. Ikkje minst gjer det seg gjeldande i haldningar til språk (Venås 1991:244).

Men det finnes allikevel eksempler på at holdninger kan endres. Ved ”den grønne bølgen” og sosiolingvistikkens inntog på 1970-tallet, ble det ført en aktiv kampanje for å øke dialekttoleransen i Norge. Dette var et relativt vellykket prosjekt der dialektbruk etter hvert ble mer og mer akseptert i flere sosiale og offentlige sammenhenger. Når det gjelder holdninger til dialekter, kan dette gjelde generelt eller bare enkelte dialekter. Ofte henger holdninger til dialekter sammen med spesielle språktrekk. Det finnes språktrekk som er mer generelt stigmatisert enn andre, deriblant tjukk l, a-ending i verb og ær/ar-ending i substantiv. Disse språktrekkene er karakteristiske for dialektene i Østfold, og mange undersøkelser viser at det nettopp er Østfolddialekten mange omtaler som stygg (Venås 1991:255f). Det er derfor interessant å se at i min undersøkelse bruker informantene en del stigmatiserte språktrekk, selv om de mest stigmatiserte trekkene brukes i liten grad. I mange tilfeller er det rent estetiske vurderinger som ligger til grunn for våre språkholdninger. Det kan derfor tyde på at tjukk l ikke lyder så pent i manges ører. Det skal være sagt at alle ikke har de samme estetiske vurderingene, og derfor vil det alltid være noen som har positive holdninger til disse lydene.

4. Metode

Begrepet metode kan i første omgang virke uklart og vanskelig, men i virkeligheten er begrepet veldig konkret og ryddig. Det handler rett og slett om hvordan en kan samle inn, behandle og analysere data. Det finnes flere ulike metoder, og valget av metode(r) er avhengig av hva man ønsker å finne ut. Hva er problemstillingen man skal forsøke å finne svar på? Valg av metode(r) er også avgjørende for hva man faktisk *kan* finne ut. Metodevalget blir ofte styrende for hele undersøkelsen og er da med på å bestemme hva slags resultater det er mulig å komme fram til. Ofte er ikke bruk av én enkelt metode nok til å finne ut av det en vil. Det er derfor ikke uvanlig å kombinere flere forskjellige metoder i en og samme undersøkelse, slik at man ikke bør ta noe enten/eller-valg. Dette har jeg valgt å gjøre i denne oppgaven, og jeg vil videre redegjøre for og vurdere de ulike metodene som er benyttet i min undersøkelse.

4.1 Kvantitative og kvalitative metoder

4.1.1 Presentasjon av de to metodiske retningene

Som nevnt ovenfor, finnes det ulike måter å samle inn, behandle og analysere data på. Begrepene kvantitativ og kvalitativ metode refererer til ulike prinsipper og idealer for nettopp dette. Kort sagt vil man i kvalitative tilnæringsmetoder ha en subjektiv forsker, og resultatene bygger på et lite antall individer og et stort antall variabler. Undersøkelsene vil dessuten gå dypt inn i materialet og prøve å forstå. Når det gjelder den kvantitative tilnæringsmetoden, er forskeren objektiv, og en har som regel svært liten kontakt med forsøkspersonene. Resultatene bygger her på et stort antall individer og et begrenset antall variabler. Man er ikke her så opptatt av å forstå, men heller å forklare årsaksforhold (Grønmo 2004). Det har opp gjennom tidene vært stor uenighet og splid om hvilken av de to tilnæringsmåtene som er den beste og mest vitenskapelige innenfor ulike retninger, deriblant sosiolingvistikken. Den teoretiske motsetningen mellom disse to retningene ble på 1960- og 70-tallet tydeliggjort gjennom positivismedebatten⁶. Spørsmål som ble stilt under debatten, var blant annet om menneskelig atferd kan operasjonaliseres, struktureres og generaliseres på den måten som de kvantitative korrelasjonsanalysene gjør. De kvalitative metodene ble samtidig kritisert for å være for subjektive, og dermed ikke vitenskapelige nok.

⁶ For en grundigere gjennomgang av positivismedebatten samt de to forskningstradisjonene, se fore eksempel Mæhlum 1992 og Røynealand 1994.

Innenfor sosiolingvistikken var det fra 1960-tallet og framover det labovske paradigmet som gjorde seg gjeldene. Denne sosiolingvistikken konsentrerte seg først og fremst om kvantitative korrelasjonsstudier, dvs. dokumentasjon av folks språkbruk i tall og statistikk korrelert med sosio-demografiske variabler som kjønn og alder. Idealer som objektivitet, målbarhet, verifiserbarhet og generaliserbarhet ble her etterstrebet. Disse idealene kan overføres nokså direkte fra naturvitenskapens idealer. Fordelene ved denne metoden, er større reliabilitet og validitet ved resultatene. Reliabilitet går ut på at hvis den samme målingen gjentas mange ganger, er målet reliabelt, eller pålitelig, om vi får det samme svaret hver gang. Dette gjør det også lettere å sammenlikne resultatene en selv får med resultater fra andre undersøkelser. Hvis det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen, er undersøkelsen valid, eller gyldig. Dersom en undersøkelse viser seg å være både reliabel og valid, kan man generalisere resultatene og dermed anta at de samme resultatene gjelder for andre, lignede studier (se for eksempel Holme og Solvang 1996).

Men selv om den labovske sosiolingvistikken har disse fordelene, har den også blitt kraftig kritisert. Den statistiske samvariasjonen mellom ulike variable størrelser har i dette paradigmet blitt sett på som en tilstrekkelig forklaring i seg selv, uten å ta hensyn til de sosiale og psykologiske mekanismene som kan motivere menneskers språklige strategier (Mæhlum 1992:91f). Man har altså vært mer ute etter å forklare og sammenligne enn å gå i dybden og prøve å forstå.

Nettopp dette med forståelse er formålet med kvalitative metoder. En er ikke så opptatt av å finne ut om data er generelt gyldige, men heller at en klarer å skape en dypere forståelse for det man undersøker. Hvorfor snakker mennesker som de gjør i den og den situasjonen? Hvorfor endrer noen språkbruk etter hvem de snakker med, mens andre snakker på samme måte uavhengig av personer og situasjoner? Hvilke språklige strategier ligger til grunn? En slik kvalitativ tilnærming krever en nærhet til forskningsobjektet (Holme og Solvang 1996:15). Ifølge den kvalitative tilnærmingen er menneskenes språklige atferd som oftest kompleks og uforutsigbar og kan derfor ikke operasjonaliseres, struktureres og generaliseres på samme måte som i naturvitenskapen. Det er forståelse som må ligge i bunn. Og for å forstå, må språkbrukeren selv trekkes inn i analysegrunnet. Røyneland (1999:165) mener at i tillegg må man ha som utgangspunkt at menneskers handlinger ikke er årsaksbestemt, men meningsbestemt. Dersom vi ser på ulike kvalitative individstudier, kan de bekrefte at rent kvantitative korrelasjonsstudier basert på idealer fra naturvitenskapen, ville vært utilstrekkelige for å beskrive individenes språklige atferd. Årsaken til dette er at ulike

individer har forskjellige språklige strategier som er uavhengig av blant annet sosiale klasseskiller (se for eksempel Mæhlum 1986 og Røyneland 1994). Dette ser vi også i min undersøkelse.

Selv om det *er* vitenskapsteoretiske forskjeller mellom kvalitative og kvantitative metoder, og de ulike tilnæringsmetodene viser forskjellige deler av verden, er det ikke dermed sagt at den ene metoden utelukker den andre. Tvert imot. Siden det er helt umulig å få et komplett bilde av hele virkeligheten ved hjelp av én av metodene, er det som nevnt ikke uvanlig med metodetrianglering, dvs. at man kombinerer kvalitative og kvantitative metoder i en og samme undersøkelse. De ulike tilnæringsmetodene kan da brukes i ulik grad, men hovedhensikten er at de skal utfylle hverandre. Ønsker man for eksempel å få en ryddig oversikt over dataene, vil det være hensiktsmessig å benytte seg av kvantitative metoder, mens kvalitative metoder bør benyttes hvis man vil skaffe seg dypere innsikt i ulike forhold.

4.1.2 Kan man generalisere på grunnlag av så få informanter?

I rene kvantitative undersøkelser er hovedmålet som oftest å finne informanter som er representative for det man skal undersøke. I den forbindelse er det nødvendig å ha med mange nok informanter i undersøkelsen til at man kan generalisere funnene man finner. I min undersøkelse, som i hovedsak bygger på kvalitative metoder, vil jeg ikke kunne generalisere på bakgrunn av mine resultater i den forstand at det er meget sannsynlig at alle i Halden snakker på samme måte som mine åtte informanter. Men samtidig er alle mine informanter en del av det samme språksamfunnet, og språkvalgene og strategiene de velger, vil således være av betydning for språkutviklingen i språksamfunnet som helhet.

Siden mine funn statistisk sett ikke kan generaliseres og gjøres universelle, vil den kvalitative analysen bare si noe om hvordan mine åtte informanters språkstrategier kommer til uttrykk gjennom samtalene de har vært med på, kombinert med hva de selv sier om sin egen språkbruk. Likevel er de funnene man kommer fram til, relevante og viktige fordi de ”synliggjør hvilke mekanismer som kan være bestemmende for enkeltindividers språklige atferd” (Akselberg og Mæhlum 2003:74). Det kan derfor tenkes at mine resultater likevel kan ha en viss overføringsverdi til andre språkbrukere i Halden.

Samfunnet består av enkeltindivider, kanskje mer enn noen gang i dagens samfunn, mye blant annet på grunn av økende mobilitet, bedre personlig økonomi og stadig nye impulser fra ulike deler av verden. Individualiseringen når stadig nye høyder, og det er ikke lenger sånn at man har en enhetlig virkelighet å forholde seg til. For å forstå større grupper av

enkeltindivider, slik man er på jakt etter i en kvalitativ studie, er det derfor viktig å forstå de enkelte individene i gruppene. Ifølge Hudson (1980:12) er:

the individual speaker important in sociolinguistica in much the same way as the individual cell is important in biology: if we don't understand how the individual works, to that extent we shan't be able to understand how collections of individuals behave either (Hudson (1980:12).

I rent kvantitative undersøkelser kan en derimot få inntrykk av at enkeltindivider bruker et gruppespråk som er typisk for én spesiell gruppe, basert på gjennomsnittsverdier fra utregninger og tabeller. I kvalitative studier er det forståelsen av det som ligger bak enkeltindividers språkstrategier som er viktig, og virkeligheten er mer kompleks enn det er mulig å stille opp i tabeller. Undersøkelsen min vil derfor ikke vise hvordan talemålet *er* i Halden i dag og hvordan det har utviklet seg på noen tiår, men derimot hvordan språket *kan* være hos åtte ulike personer som er født og oppvokst på samme sted. Disse informantene vil likevel ikke bare være interessante som enkeltindivider, men også som representanter for bestemte prototyper, dvs. som representanter for ulike, men samtidig typiske språklige praksisformer i det aktuelle språksamfunnet (Akselberg og Mæhlum 2003:77).

4.1.3 Kort om metoder i denne undersøkelsen

Når en skal velge metode(r) for en undersøkelse, må en som nevnt ta hensyn til problemstillingen og hva man faktisk ønsker å finne ut (se kap. 1.2 for denne oppgavens problemstillinger). Ulike metoder er egnet til å undersøke ulike problemstillinger, og det er helt avgjørende for oppgavens resultat at man tenker nøye igjennom hva man kan klare å finne ut ved hjelp av de forskjellige metodene. Problemstillingen i denne oppgaven er som nevnt todelt, men siden jeg kun har benyttet meg av åtte informanter, er dette i utgangspunktet en kvalitativ studie som krever kvalitative metoder. Jeg har derfor dybdeintervjuet, eller snarere samtalt med, mine åtte informanter individuelt for å finne språktrekk og språkmønstre i deres dialekt på bakgrunn av oppvekst, erfaringer, verdier og meninger (se for eksempel Akselberg og Mæhlum 2003:77).

Selv om dette i utgangspunktet er en kvalitativ studie, har jeg også benyttet meg av kvantitative metoder som spørreskjemaer og avkryssninger om språkbruk. Både observert og rapportert språkbruk er blitt brukt i min undersøkelse, og den observerte språkbruken har jeg studert ikke bare ved hjelp av kvalitative intervjuer, men også kvantitative metoder. Grunnen til dette, er at jeg ønsker å finne ut av to ulike aspekter ved Halden-dialekten. Det ene er

hvordan språket konkret har endret seg og hva slags variasjon vi finner hos informantene. Analysen av dette vil etter min mening komme best fram ved hjelp av kvantitative oversikter som tabeller o.l. Selv om man ikke kan generalisere på grunnlag av så få informanter, kan en finne mønstre i språket som en ellers lett kunne ha oversett. Slike tabeller, som viser frekvens og variasjon, viser en tendens som ikke kommer like tydelig fram som ved kvalitative dybdeintervjuer. Jeg mener derfor at jeg kommer nærmere ”sannheten” ved å bruke både kvalitative og kvantitative metoder.

Det andre aspektet jeg ønsker å finne ut av, er av mer sosialpsykologisk art, og da vil dybdeintervju egne seg bedre for å finne ut mer om bakgrunn og verdier hos informantene. I og med at den kvantitative delen av min undersøkelse også er rettet mot hvert enkelt individ, og ikke har som mål å generalisere, vil den ikke skille seg fra, men heller være et godt utgangspunkt for, den påfølgende kvalitative analysen.

4.2 Observert språkbruk og rapportert språkbruk

Hovedmaterialet i min undersøkelse er først og fremst observert språkbruk gjennom samtaler med informantene. Ved hjelp av denne metoden, er det gode muligheter for å få inn pålitelige resultater dersom man klarer å skape en uformell og avslappet tone mellom intervjuer og informant. Men det er mange feller en kan gå i når en bruker intervju som observert språkbruk. Dette vil jeg diskutere nedenfor (se 4.2.2). For å kvalitetssikre den språkbruken jeg observerte under samtalene, har jeg i tillegg valgt å lage en utfyllingsliste der informantene selv skulle krysse av hvilke språkformer de vanligvis bruker samt en del bilder der de skulle fortelle meg hva de så. Det har vært interessant å sammenlikne den observerte språkbruken med den språkbruken informantene selv mener de bruker. Hos enkelte av informantene kom det fram noe variasjon mellom den observerte og rapporterte språkbruken, og dette førte til at jeg gikk gjennom den rapporterte språkbruken enda en gang med de informantene dette gjaldt.

Som nevnt kan man sette spørsmålstegn ved hvor pålitelig intervjumetoden er som innsamlingsmetode av observert språkbruk. Når det gjelder rapportert språkbruk, er denne metoden også omdiskutert. Jeg vil nedenfor diskutere hvorvidt det er mulig å stole på en slik metode, og til slutt stiller jeg spørsmål om det mest optimale vil være en kombinasjon av observert og rapportert språkbruk.

4.2.1 Hvor reliabelt er rapportert språkbruk?

Selvrapporering var én vanlig måte å samle inn data på innenfor tradisjonell dialektologi. Informantene som ble plukket ut, ble regnet som gode og ”sikre” eksempler på det talemålet som ble undersøkt. Man antok med andre ord at disse ”sikre” informantene hadde god innsikt i og høy bevissthet om sitt eget talemål, og at de dessuten gav uttrykk for dette så objektivt og saklig som overhodet mulig.

Når sosiolingvistikken kom på banen i 1960-årene, ble det stilt flere spørsmålsteget ved antakelsen om at informantene selv var pålitelige nok til å rapportere sin egen språkbruk. Man oppdaget at det ofte var store forskjeller mellom det informanten rapporterte og det de virkelig sa. Årsakene til dette *kan* skyldes lav eller manglende språklig bevissthet, men også psykososiale forhold som prestisje og normer (se 3.1.4, 3.3.5 og 3.3.6) kan være en medvirkende årsak. Fordi denne feilrapporteringen kunne gi innsikt i psykososiale aspekter ved språkbruken, ble den interessant innenfor sosiolingvistikken (Røsstad 2005:54).

Ifølge Akselberg (2003:130) viser også flere undersøkelser at det er ”store, individuelle skilnader i medvitsnivået om egen språkleg variasjon”. Språkbrukerne opplyste i flere tilfeller at de brukte én variant av en lyd, mens de i realiteten brukte en helt annen i nesten 100 % av tilfellene. Dette viser at det kan være problematisk å bruke rapportert språkbruk som pålitelig datamateriale. Det viser seg at det er stor forskjell på hvilke språktrekk de fleste informanter har et bevisst forhold til og ikke. Akselberg (2003:137f.) hevder at det ser ut til å være høyest bevissthet rundt leksikalske språktrekk og lavest bevissthet rundt fonologiske og spesielt prosodiske trekk. Når det gjelder mine egne informanter, ble de spurte om hvilke språktrekk de mener er typiske for talemålet i Halden. Samtlige informanter påpekte den noe spesielle uttalen av tjukk l samt en del leksikalske og morforlogiske trekk. Det var kun én informant som nevnte noe om prosodiske forhold. Analysen viser imidlertid ikke et entydig resultat for mine åtte informanter, så det er ikke mulig å bekrefte eller avkrefte Akselbergs påstand ut ifra min undersøkelse.

Prestisje er i mange tilfeller sterkere knyttet til språkbruk enn det man tenker over. Trudgill (1986) bruker som nevnt (se 3.1.4) begrepet ”skjult prestisje”. I den sammenheng anvender språkbrukere visse språktrekk for å vise solidaritet med en gruppe, selv om språktrekkene er nedvurdert. I andre tilfeller går en motsatt vei og rapporterer at en bruker flere ”prestisjeformer” enn det man i virkeligheten gjør. Ulike prestisjeforhold vil i mange tilfeller være en medvirkende årsak til feilrapportering. Vi kan snakke om to ulike typer av feilrapportering, såkalt ”overrapportering” og ”underrapportering”. I det første tilfellet vil det

si at informantene rapporterer overdrevent bruk av bestemte språkformer. En av grunnene til dette *kan* være at formene har høy prestisje i en eller annen form. Når det gjelder underrapportering, vil informantene gjør det motsatte, nemlig si at de ikke bruker former som de i realiteten gjør (Røsstad 2005:54).

Selv om rapportert språkbruk er omdiskutert som metode, er det en nokså velbrukt metode innen sosiolingvistikken (se blant annet Thelander 1979, Omdal 1994 og Pedersen 1991). Mats Thelander har blant annet sammenliknet rapportert og observert språkbruk, og han har kommet fram til at forskjellene i resultater som kommer fram mellom de to innsamlingsmetodene, er ”skillnader i absolut nivå snarare än skillnader i *relativa tendenser*. De talare i en delpopulation som framstår som mest lokalspråkliga enligt den ena metoden gör det i stort sett också enligt den andra” (Thelander 1985:44, min utheving). Det er altså mulig å på den ene siden fokusere på informantenes spesifikke rapportering av *konkrete språktrekk*, mens vi på den andre siden kan fokusere på *relative tendenser* i informantenes rapportering. Dette vil si at selv om man mest sannsynlig vil finne konkrete avvik mellom rapportert og observert språkbruk, vil man kunne se relative tendenser i innsamlingsmaterialet som kan vise seg å være relativt pålitelig. Rune Røsstad finner også stort samsvar mellom sine informanternes rapporterte og observerte språkbruk i sin avhandling, ”vel å merke når ein opererer med *gjennomgåande tendensar* og mønster i dataa. På detaljnivå finst det døme på avvik og diskrepansar, som er interessante i seg sjølve, men som ikkje er mange nok til å rokke ved hovudintrykket (Røsstad 2005:262-263, min utheving). Når det gjelder min egen undersøkelse, mener jeg også å finne den samme tendensen når jeg sammenligner den rapporterte språkbruken med en observerte. Det er imidlertid avvik og variasjon hvis vi ser på de konkrete språktrekkene på detaljnivå, men tendensene viser som sagt stort samsvar.

De største problemene ved å bruke rapportert språkbruk møter en altså på når en fokuserer på de enkelte språktrekkene og vil analysere på detaljnivå. I slike undersøkelser vil informantenes ulike grad av metalingvistisk bevissthetsnivå komme veldig tydelig fram, og dette er med på å gjøre en slik analyse problematisk. Dersom man skal bruke rapportert språkbruk som en pålitelig metode, krever det at man først og fremst er bevisst på de forskjellige språktrekkene man skal bruke, men også at man er observant på det metalingvistiske bevissthetsnivået til informantene. I tillegg er det av stor betydning at man bruker resultatene man kommer fram til som en indikasjon på språkbruken, og ikke som helt nøyaktige mål på informantens språkbruk. Jeg mener også at det er en stor fordel om man har få informanter, slik at man har tid til å bli godt kjent med informantene sine og skape et tillitsforhold. På den måten vil det være større sannsynlighet for at informantene tør å være

ærlige, og man har som forsker mer tid til å gå i dybden. I og med at jeg kjente seks av mine åtte informanter godt, hadde jeg også observert en del språktrekk hos dem forut for selvrappotereringen, og jeg kunne da gå nærmere inn på de språktrekkene jeg mente avvek fra den rapporterte språkbruken. På denne måten ”kvalitetssikret” jeg selvrappotereringen ved hjelp av tidligere observert språkbruk.

4.2.2 Hvor reliabelt er observert språkbruk?

Det finnes flere måter å samle inn data om observert språkbruk på, men den mest vanlige metoden for dette, er intervju. Som nevnt ovenfor (se 4.2) kan intervju være godt egnet til å samle inn data om observert språkbruk, men det er ikke med det sagt at denne metoden alene er mer pålitelig enn rapportert språkbruk når man skal undersøke informantenes ”sanne” talemål. Det er flere feller å gå i og mange metodiske forbehold å ta. Bruker en ikke metoden på en passende måte, kan en undersøkelse være lite valid og reliabel, og dermed bortkastet i mange tilfeller.

Ett av forbeholdene en må ta, er at en intervjusituasjon ikke er en fullstendig naturlig samtalsituasjon. Informantene vet (som regel) at de blir intervjuet og at deres svar skal dokumenteres et sted. Det er lett å bli nervøs og anstrengt i en slik situasjon. Intervjueren har derfor en stor utfordring i å skape en avslappet og hyggelig stemning slik at informanten slapper av og snakker mest mulig naturlig. Labov sier at “the aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain this data by systematic observation” (Labov 1972:209). For å unngå Laboves “Observers Paradox”, har man i sosiolingvistikken tilstrebet en samtale som skal være ustrukturert og ”fri”. På denne måten vil informanten oppleve samtalen som mer naturlig og avslappet. Det er imidlertid problemer forbundet med en slik ustrukturert samtale. Unn Røynelands undersøkelse fra 1994 viser blant annet at hennes informanter ble forvirret over manglende intervjustruktur i det første intervjuopptaket. Konsekvensen var at de gjennomskuet hensikten med undersøkelsen og snakket mer dialekt enn de pleide.

En annen problemstilling man må ta hensyn til i en intervjusituasjon, er hvor mye en skal fortelle informantene om selve målet med undersøkelsen. Det optimale hadde vært om de ikke visste hva de ble intervjuet om, men dette er ofte lett synlig gjennom de spørsmålene man stiller, jevnfør Røynelands nevnte intervju ovenfor. Da er det viktig å få informantene til å tenke på noe annet enn det språklige, slik at samtalen faller naturlig og man kan få mest mulig pålitelige svar. Hvis man skal holde mest mulig skjult for informantene, er det i tillegg en del etiske betraktninger å ta hensyn til. Dersom man imidlertid forteller *for* mye, kan dette

føre til under- eller overrapportering (se 4.2.1). I tillegg er det vanskelig å få til en naturlig samtale hvis informanten hele tiden sitter og tenker over hvordan han/hun snakker.

Et tredje forbehold en må ta når det gjelder å bruke intervju som metode, er at man i ett enkelt intervju får informantens reelle tale i én konkret situasjon. Et intervju som varer i 45 minutter vil ikke klare å fange opp hele den reelle språkbruken til en informant. Det vil sannsynligvis være større variasjon og flere former som blir brukt f.eks. gjennom en hel dag, enn det man bruker i løpet av 45 minutter. Det er derfor viktig å understreke at man kun får et ”øyeblikksbilde” og et lite utdrag av informantens språklige repertoar (se f.eks. Johnstone 2000).

Når intervjuet er gjennomført og forskeren skal høre på intervjuet, vil han/hun møte på nye utfordringer. Det vil alltid foregå en viss grad av subjektivitet og tolkning fra forskerens side, og utfordringen ligger da i å prøve å være så objektiv som mulig. I en del sammenhenger vil forskerens bevissthet kunne være en fordel i analysearbeidet, men intervjuet er ment å være en objektiv framstilling av informantens språkbruk. Transkripsjonen av intervjuet vil da ikke bli pålitelig hvis forskeren selv tolker for mye. Én måte å kvalitetssikre dette på, er å la informantene selv høre gjennom intervjuet etterpå og kommentere sin egen språkbruk (se for eksempel Johnstone 2000). Jeg valgte å la mine informanter lese resultatet av sitt intervju og deretter kommentere om de var enige eller uenige i hvilke former de mener de bruker.

Janne Bergstøl (2007:58) skriver i sin masteroppgave at intervjuets største ulempe når det gjelder pålitelighet, er at ”det er vanskelig å skaffe nok belegg for visse språktrekk. Ett eller to belegg for en språklig variabel vil være for svakt til å kunne si noe sikkert om informantens språkbruk”. Dette er etter min mening veldig relevant, og jeg har derfor gjort som Bergstøl og satt som krav at mine variabler skal være frekvente i løpende tale (se 4.4.1).

4.2.3 Bør rapportert språkbruk og observert språkbruk kombineres?

Som vi har sett gjennom drøftingen av rapportert og observert språkbruk, er det styrker og svakheter ved begge metodene. Hvilken metode er det da som egner seg best og som bør velges når en skal samle inn mest mulig reliable data om informantenes språklige strategier og ”egentlige” språkbruk?

Når det gjelder rapportert språkbruk, mener jeg denne metoden kan gi mye nyttig informasjon om hvilke språktrekk informantene selv mener de bruker, men metoden er ikke pålitelig nok når en del av målet er å finne ut noe om de språklige strategiene til informantene og hvordan de faktisk snakker. Imidlertid har vi sett at heller ikke observert språkbruk er en 100 % reliabel metode når den brukes selvstendig. Det er derfor ingen av disse

innsamlingsmetodene som hver for seg kan gi et fullstendig korrekt bilde av den reelle språkbruken til informantene. Løsningen kan derfor være å kombinere både rapportert og observert språkbruk, i og med at de svake og sterke sidene ved de ulike metodene ofte oppveier hverandre (se for eksempel Akselberg og Mæhlum 2003:81 og Holme og Solvang 1996:81). Dersom man i tillegg finner ut at den rapporterte og observerte språkbruken stemmer overens, vil datamaterialet være enda mer pålitelig og holdbart. Finner en derimot avvik mellom analyseresultatene fra de to metodiske tilnærmingene, vil ikke dette nødvendigvis bety at man ikke kan bruke datamaterialet, snarere tvert imot. Slike avvik vil være en spore til nye tolkninger og problemstillinger som kan være interessante for analysen. Blant annet kan avvik tyde på andre, underliggende forklaringer som for eksempel negative eller positive holdninger til dialekt eller lavt bevissthetsnivå hos informantene når det gjelder sin egen språkbruk. Rune Røstad viser i tillegg til Jorems påstand om at ”manglende samsvar mellom realisert og rapportert språkbruk ikkje er ”feilrapportering”, men snarare eit uttrykk for at dei aktuelle informantane varierer meir mellom former enn det andre gjer” (Jorem 1995, etter Røstad 2005:55). Slik sett vil både samsvar og avvik i resultatene har verdi for en slik undersøkelse, men er avvikene *for* store, er en i mange tilfeller nødt til å vurdere om en slik kombinasjon ikke har vært fruktbar og derfor må endres.

I denne undersøkelsen vil drøfting av sammenfall og avvik mellom den rapporterte og observerte språkbruken stå sentralt i analysen. Selv om avvikene ikke er så mange, er det likevel interessant å drøfte hvorfor det er avvik i nettopp noen bestemte variabler og ikke i andre. Spesielt vil jeg reise spørsmålet om holdninger til dialektbruk ikke er så avslappet som en gir uttrykk for i dagens Norge.

I det følgende vil informanter og variabler bli presentert kort. I tillegg vil jeg redegjøre for hvordan jeg har gjennomført ulike deler av denne undersøkelsen og vurdere de metodiske valgene jeg har gjort på bakgrunn av den foregående drøftingen om metoder.

4.3 Informanter

4.3.1 Utvelgelse av informanter

Jeg har valgt å ta med åtte informanter i min undersøkelse. Disse fordeler seg på seks 16-åringer og to informanter over 75 år. Som nevnt tidligere, vil jeg undersøke *både* hvordan ulike variabler i Halden-dialekten uttales i dag samt om det er mulig å se en utvikling i dialekten fra de over 75 år til hvordan 16-åringene snakker i dag. Kravene jeg har stilt til

informantene, er at de alle skal være født og oppvokst i Halden. 16-åringene skal i tillegg også ha foreldre som er oppvokst i Halden. De to informantene over 75 år kjenner jeg ikke personlig, men jeg har tilknytning til dem gjennom andre bekjente. De seks 16-åringene kjenner jeg derimot godt. Siden denne undersøkelsen delvis baserer seg på en kvalitativ analyse, ert viktig at man kjenner informantene, eller i det minste de lokale forholdene, godt (Akselberg og Mæhlum 2003:77 og Holme og Solvang 1996:99). Utvelgelsen av informanter bør dermed ikke skje tilfeldig, men heller systematisk med grunnlag i visse bevisste strategier og teoretisk definerte valg. Det viktige er å finne informanter som passer for den undersøkelsen man skal gjennomføre. I min undersøkelse var jeg avhengig av å ha med en del unge informanter som til en viss grad kunne representere hvordan man snakker i Halden i dag, men enda viktigere var det at informantene framsto som enkeltindivider (se 4.1.3).

I samtalesituasjoner som er gjennomført i denne undersøkelsen, er fortrolighet ofte et problem. Det kan derfor være en stor fordel å kjenne informantene, slik at det er lettere å oppnå en større grad av fortrolighet og tillit. Informantene slapper forhåpentligvis mer av og tør å være mer ærlige og naturlige enn de hadde vært med en fremmed intervjuer. I forhold til utfyllingslista og den rapporterte språkbruken, var det også en fordel for meg å kjenne informantene, for jeg mente å finne en del avvik fra den språkbruken jeg synes å ha observert hos informantene tidligere. I disse tilfellene passet jeg derfor på å stille oppfølgingsspørsmål der informantene mer eller mindre ubevisst måtte gjengi muntlig de variablene som avvek fra min oppfatning.

Det er ikke bare fordeler ved å kjenne informantene sine. I alle intervjusituasjoner vil man ha forhåndsforventninger om informantene. Hvis man i tillegg kjenner informantene sine godt, kan en lett komme i fare for å bli for subjektiv og tillegge dem egenskaper, meninger og hensikter de ikke har. Det er derfor viktig å understreke at det er informantens oppfatninger og meninger som skal stå i sentrum, og ikke det informanten tror at intervjueren vil høre. Jeg har i min undersøkelse vært bevisst på denne effekten, og jeg mener at jeg har klart å forholde meg så objektiv som mulig til informantenes svar.

4.3.2 Kort presentasjon av de åtte informantene

Informant 1 – Olivia⁷

Olivia er født i 1991 i Halden. Hun trives der og kan tenke seg å bo i Halden også når hun skal stifte familie, men hun vil ut og studere i en større by eller utlandet i mellomtiden. Hun mener Halden er en koselig og sjarmerende by som man blir glad i. I større byer mener hun at

⁷ Navnene på informantene er fiktive

ting og bygninger er veldig upersonlige, fordi det er for mange innbyggere til at de kan sette noe preg på byen. Moren til Olivia har så lenge Olivia kan huske prøvd å få henne til å la være å snakke Halden-dialekt. Moren mener dialekten er for ”bred” og snakker selv litt ”finere” bokmål. Hun er utdannet spesialpedagog. Faren snakker derimot det Olivia omtaler som ”skikkelig bred Halden-dialekt”. Han er selvstendig næringsdrivende og reiser mye i forbindelse med jobben. Foreldrene til Olivia er skilt. Hun mener selv at hun på grunn av moren ikke snakker Halden-dialekt, selv om hun bruker enkelte ord og uttrykk som hun forbinder med dialekten. De aller fleste vennene hennes kommer fra Halden. På fritiden jobber og trener hun en del og er mye sammen med kjæresten og venner. Olivia er veldig opptatt av moter og elsker å handle klær. Hun mener selv at hun ikke bryr seg så mye om hva andre mener om henne, men at hun er seg selv uansett. Hun har ingen problemer med å si at hun er fra Halden og er litt stolt av byen. Hun omtaler seg selv som en sammensatt person, som tilpasser seg omgivelsene og skifter både væremåte og språkbruk etter hvor hun befinner seg. Hun mener at hun ikke bare har én identitet, men flere, og hun ser ingen sammenheng mellom identiteten sin og måten hun snakker på.

Informant 2 – Christine

Christine er født i Halden i 1991. Hun synes Halden er en koselig og trygg by og er glad hun ikke bor i en storby som Oslo. Hun mener fordelene ved å bo i Halden er at man vet hvem de fleste er, men at man også får vite all sladder om alle, noe hun ser på som negativt. Det er også litt dårlige forutsetninger for å satse på idrett i en by som Halden. Hun vil gjerne bo i Halden når hun blir voksen, men hun har et ønske om å studere i en større by eller i utlandet. Hun synes det er greit å fortelle at hun kommer fra Halden og er stolt av byen. Moren til Christine jobber på legevakta og faren er tollere. Hun mener at både hun selv og foreldrene snakker Halden-dialekt, selv om hun ikke er så bevisst på hvordan hun snakker. Hun nevner at hun har noen typiske ord og uttrykk fra Tistedal, som er et lite tettsted i Halden kommune. Christine har en oppfattelse av at de som er fra Tistedal, eller ”Tisdær’n” som hun selv sier, snakker litt bredere og har en mer utpreget dialekt enn de som er fra Halden by. De fleste vennene hennes kommer fra Halden og snakker som henne. På fritiden liker hun å trene, være sammen med venner, gå tur i skogen og være ute i naturen. Hun er ikke så opptatt av moter, men kler seg som hun vil. Hun er litt opptatt av hva andre mener om henne, men hun mener at det viktigste er å være seg selv.

Informant 3 – Ine

Ine har bodd i Halden i hele sitt liv og ble født der i 1991. Hun synes det er en liten, koselig og fin by å bo i. Ine vil slå seg ned i Halden når hun skal stifte familie, men vil helst studere noen år i utlandet først. Hun mener fordelene ved å bo i Halden er at byen er liten og intim, og at man kjenner de fleste. Fordelene ved å bo i en større by mener hun er at det er litt mer å gjøre samt at det er lettere å skille seg ut uten å bli sett på som rar. Ine er litt opptatt av moter og vil at andre skal like henne, men hun mener det viktigste er at hun trives med seg selv. Hun ser ingen problemer med å fortelle nye mennesker hvor hun kommer fra, og hun er ganske stolt av byen. Ine har opplevd å få noen kommentarer på hvordan hun snakker, men det var ikke i negativ forstand, men heller som en kuriositet. Hun mener hun snakker Halden-dialekt, men ikke den mest utpregede dialekten. Moren til Ine jobber i matbutikk, mens faren jobber på Nexans, en fabrikk som produserer sjøkabler. Hun mener at både foreldrene og vennene snakker Halden-dialekt og at dialekten er en stor del av hennes identitet som hun ikke vil forandre på. Hun er ellers ikke så bevisst på hvordan folk snakker. På fritiden liker hun å trene litt og ha det gøy med venner.

Informant 4 – Frida

Frida er født i Halden i 1991 og har bodd i byen hele livet. Hun liker seg godt i Halden og vil gjerne bosette seg der etter at hun har studert noen år i Trondheim. Hun mener selv at verken hun eller foreldrene snakker Halden-dialekt, men at de snakker et slags standard bokmål. Moren er lærer og faren er arkitekt. Hun tenker ikke over hvordan hun snakker, det faller helt naturlig. Frida sier hun kan bli litt påvirket av mennesker rundt seg og snakke som dem, spesielt etter hun har vært sammen med ”Oslo-folk”. Hun har ikke fått noen kommentarer på dialekten sin, men derimot på at hun ikke klarer å uttale kj-lyden. Hun synes Halden-dialekten er stygg, men hun er stolt av byen og har ingen problemer med å si at hun er fra Halden. Frida mener at måten hun snakker på er en viktig del av identiteten hennes, og at hun føler det blir litt falskt hvis hun endrer seg etter hvem hun er sammen med. De fleste vennene hennes er fra Halden, og hun mener at de snakker som henne, men hun er ikke så bevisst på hvordan andre prater. Hun mener fordelene ved å bo i Halden er at man kjenner de fleste og at miljøet er så bra, spesielt miljøet innenfor orientering. Fordelene ved å bo i en større by mener hun er at man kan treffe mange ulike folk. Frida er litt opptatt av moter og blir påvirket av andre. Hun var mer opptatt av hva andre mente om henne da hun var yngre, mens hun nå er seg selv hele tiden. På fritiden liker hun å løpe orientering, trene og være sammen med kjæresten og venner.

Informant 5 – Ulf

Ulf er født i Halden i 1991 og har bodd der hele sitt liv. Han synes byen er fin og trives med å bo der. Han mener det er flere fordeler ved å bo i en liten by som Halden, blant annet at det er rolig, man får lett mange venner, det er en trygg by med lite bråk og rusmidler. Ulf mener fordelene ved å bo i en større by, er at det er mer spennende og flere ting som skjer. Han tror han vil ut av byen for å studere, men at han nok kommer tilbake etter hvert. Han mener at verken han eller foreldrene snakker typisk Halden-dialekt. Moren er frisør og faren jobber i bank. Han har flest venner fra Halden, og de snakker likt som ham. Han mener at det er viktig for hans identitet at han snakker som han gjør, men han mener selv han prater litt ”penere” når han snakker med eldre mennesker, men ikke når han snakker med folk på hans alder. Han synes det er litt rart å høre på når noen prøver å snakke mye ”finere” enn de gjør. Han er ikke så opptatt av moter, men prøver å kle seg normalt. Han mener at alle er opptatt av hvordan andre oppfatter deg som person, inkludert seg selv. Han har ingen problemer med å si at han er fra Halden, han synes det er en kul by. På fritida spiller han gitar og trommer, kjører motorsykkel, er sammen med venner og trener.

Informant 6 – Pål

Pål ble født i Halden i 1991 og har bodd der i hele sitt liv. Han synes det er greit å bo der, og han bor litt i utkanten av kommunen, i Enningdalen. Fordelene ved å bo i en liten by som Halden, mener han er at livet går litt saktere, det er roligere og enklere. Men noen ganger vil han gjerne ha litt mer liv og røre rundt seg, og da hadde det vært en fordel å bo i en litt større by. Pål vil gjerne flytte vekk fra Enningdalen, men han vil bo i Østfold når han blir eldre. Han er ikke så bevisst på hvordan han eller andre snakker, men han mener han snakker litt ”penere” når han tar telefonen på jobben og snakker med eldre mennesker. Han sier at både han selv og foreldrene hans snakker Halden-dialekt, men at foreldrenes dialekt er litt ”bredere” enn hans. Moren til Pål jobber som sjefsassistent på Pharmacia, en fabrikk som produserer vannbaserte legemidler til infusjon, injeksjon, skylling og desinfeksjon i plastemballasje. Faren er gruppeleder på TPX Holding AS. Pål har venner som kommer fra hele Østfold, men de fleste er fra Halden og Sarpsborg. Han mener han snakker litt ”penere” enn de fleste vennene sine. Han mener at han ikke hadde vært seg selv hvis han ikke snakket sin egen dialekt, så han mener talemåten har mye med identiteten sin å gjøre. Men han endrer talemåten sin litt når han møter nye mennesker, enten ved å snakke enda ”bredere” enn han gjør til vanlig, eller ved å snakke litt ”finere” enn normalt. Han har ingen problemer med at

folk legger om i naturlige situasjoner, men det er litt rart hvis folk som har snakket på én måte hele livet, plutselig legger helt om. Pål forteller gjerne hvor han kommer fra, og han er stolt av byen. Han er ikke veldig opptatt av moter, men han er veldig opptatt av at andre skal like ham, for da føler han seg vel. På fritiden spiller han fotball og data, er med i 4H og er sammen med venner og kjæresten. Han liker spesielt det sosiale og båndet man knytter til de enkelte personene i 4H.

Informant 7 – Anders

Anders er 79 år og har bodd i Halden i hele sitt liv. Foreldrene hans er også fra Halden. Han vokste opp med åtte-ni mennesker i samme hus, men familien var en av de første som fikk lys og vann inn i huset. Han hadde en trygg oppvekst. Anders trives veldig godt i Tistedal og Halden og kunne ikke tenke seg å bo noe annet sted. Han tenkte en gang i sin ungdom at det kunne ha vært fint å flytte til Lillehammer på grunn av de fine skilighetene, men det ble aldri noe av. Han tror han uansett hadde kommet tilbake til Tistedal og Halden hvor han er ”inngrodd”. Fordelene ved å bo i en så liten by som Halden, mener han er at det ikke er så masete og bråkete som i Oslo. Der kan men nesten ikke sove på grunn av sirener og trafikk. Anders synes det er moro å komme til Oslo for å se, men han lengter fort hjem igjen. Han er veldig tilknyttet Tistedal og har ingen problemer med å fortelle at han kommer derfra. Anders er glad i lokalhistorie, og har mange historier å fortelle. Begge foreldrene til Anders jobbet da de levde. Faren jobbet på Saugbrugs i 54 år, en stor papirfabrikk som i dag eies av Norske Skog. Anders har også jobbet på Saugbrugs, og han er femte generasjon i sin familie som har gjort det. Moren til Anders jobbet på spinneriet i byen, og hun var også fagforeningsformann, selv om fagforeningen måtte drives hemmelig. Anders mener at begge hans foreldre snakket litt mer dialekt enn han selv gjør. Han synes at det er få igjen som snakker ”ordentlig stygg dialekt”. Men i dag snakker folk så fort, mener han. Anders har aldri vært spesielt interessert i hva andre mener om han som person, men han blir litt flau når han en sjelden gang hører Halden-dialekt i media. Hvis han snakker med folk som prater veldig ”fint”, kan det hende han legger om litt, men da føler han ikke at han er helt seg selv. Han mener at måten han snakker på er en stor del av hans identitet. Anders kan forstå at haldensere som skal jobbe i Oslo, legger litt om på språket, men hvis de bor i områdene rundt Halden, bør de holde på Halden-dialekten. På fritida liker han ikke å sitte stille, men må ha noe å gjøre. Han er glad i å bruke hendene, og han snekrer mye og jobber i hagen.

Informant 8

Oscar Magnus er født i 1932 på Lørenskog. Der bodde han i tre år, før han så flytta til Halden. Både moren og faren hans er født og oppvoks i Halden. Oscar Magnus trives veldig godt i byen. Han forteller gjerne hvor han er fra og anbefaler Halden til andre. Faren var murer, men døde når Oscar Magnus var åtte år. Da måtte Oscar Magnus begynne å jobbe for å hjelpe til med inntektene hjemme, bl.a. sto han opp tidlig for å fiske før han gikk på skolen. Moren hadde aldri jobbet i sitt liv, men måtte også begynne å arbeide når mannen døde. Hun vasket og serverte samt satt som våkevakt for eldre mennesker på gamlehjem. Han husker oppveksten som litt tøff og med lite penger. Han vil ikke ha tilbake den tida, men han mener at mange i dag ikke ville greid seg hvis en slik tid kom igjen. Han har derfor lært sine tre barn å klare seg selv, bruke kroppen og bli friluftsmennesker. Oscar Magnus mener fordelene ved å bo i Halden, er at man kjenner de fleste og er ”på hils” med dem. Han er dessuten veldig glad i all slags idrett og følger med på alt han får tid til. For ham er det derfor mer enn nok som skjer i Halden. Han driver mye med dugnadsarbeid i en fotballklubb, og trives med det. I tillegg reiser Oscar Magnus rundt i Østfold og ser på barnebarna som driver med idrett. Han er veldig sosial og liker å prate med folk, og er ofte den som åpner en samtale når han treffer både kjente og ukjente mennesker. Han er ikke opptatt av hva andre mener om han som person, og han har ingen uvenner som han vet om. Oscar Magnus er en livsglad person som er glad i mennesker. Han er positiv og lite dømmende og åpen for samarbeid og deling av erfaringer. Barnebarna er de som betyr mest for ham, og derfor følger han dem så tett. Når det gjelder hans eget talemål, mener han at han snakker litt mer dialekt enn barnebarna. Oscar Magnus synes Halden-dialekten er fin, men han har fått kommentarer fra venner og slekt i Oslo på den at han bruker tjukk l og æ-endinger. Han legger ikke om talemålet sitt bevisst, men sier at det faller naturlig for ham å snakke likt som dem han snakker med. På fritiden liker Oscar Magnus å fiske og se på idrett, spesielt ungdomsidrett og barnebarna.

4.4 Språklige variabler

4.4.1 Valg av språklige variabler

En språklig variabel er ifølge Gjert Kristoffersen et strukturelt element i grammatikken som kan ha mer enn én realisasjon (<http://gandalf.aksis.uib.no>). Variabelen må altså kunne uttales på mer enn én måte for at den skal være gyldig. Omdal (1994:75) definerer en språklig variabel som et fonologisk, morfologisk, syntaktisk, prosodisk eller leksikalsk språktrekk som

samvarierer med sosiologiske eller andre variabler. Når en skal velge språklige variabler, er det flere aspekter å ta hensyn til. Skal en for eksempel velge ut variabler som er stabile eller variable? Ifølge William Labov er disse tre kriteriene essensielle:

First, we want an item that is frequent, which occurs so often in the course of undirected natural conversation that its behavior can be charted from unstructured contexts and brief interviews. Secondly, it should be structural: the more the item is integrated into a larger system of functioning units, the greater will be the intrinsic linguistic interest of our study. Third, the distribution of the feature should be highly stratified: that is, our preliminary explorations should suggest an asymmetric distribution over a wide range of age levels or other ordered strata of society (Labov 1972:8).

Sett ut fra min problemstilling og forutsetninger for denne undersøkelsen, har jeg satt opp disse kriteriene for mine språklige variabler:

1. Variabelen må kunne realiseres på minst to ulike måter, én tradisjonell variant og én nivellert variant⁸.

For å finne ut om informantene bruker en tradisjonell eller nivellert variant av en variabel, er det selvsagt avgjørende at det finnes to ulike måter variabelen kan realiseres på. Det vil altså si at ord som bare har én mulig uttalemåte, ikke er kvalifisert for å være med i denne undersøkelsen. Det er imidlertid mange variabler som oppfyller dette kravet, og det må derfor være flere kriterier ved variablene for å finne ut noe om hvordan talemålet arter seg hos 16-åringene og de over 75 år i dag samt om det er en tendens til utvikling i talemålet mellom de yngste og de eldste informantene.

2. Variabelen skal ha vært stabil og frekvent i områdene rundt Halden i informantenes oppvekst og voksne liv. Samtidig bør variablene ha en viss markeringsverdi, dvs. fungere som mer eller mindre bevisste lokale, regionale eller nasjonale markører for språkbrukeren.

Hvis man skal klare å måle om flere språktrekk i en dialekt har endret seg på 60 år, må man velge variabler som har vært både stabile og frekvente i oppveksten til informantene. I min undersøkelse gjelder det så vel 16-åringene som de over 75 år. Dette er et relativt stort spenn i alder, og ord og uttrykk kan ha endret seg mye på 60 år. Det er derfor spesielt viktig at variablene er stabile og frekvente slik at sannsynligheten er stor for at både 16-åringene og de

⁸ Jeg vil videre i oppgaven bruke begrepene ”standardvariant” og ”modifisering” på lik linje med ”nivellert variant”.

over 75 år kjenner til og har brukt de tradisjonelle variantene av variablene i oppveksten. Samtidig bør variablene også fungere som mer eller mindre bevisste lokale, regionale eller nasjonale markører for språkbrukeren (Røyneland 1994:149). I den forbindelse baserer jeg utvalget av mine variabler både på egen språkkunnskap og de få undersøkelser som tidligere er gjort om Halden-dialekten

3. Variabelen bør være frekvent i dagligdags tale

Som nevnt tidligere (se 4.2.2) er ikke den språkbruken informantene benytter i løpet av et intervju dekkende for en persons totale språkbruk. Variablene som skal undersøkes bør derfor være frekvente i dagligdags tale, slik at det er mulig å få flere belegg for hver variabel. På den måten vil påliteligheten til resultatene også øke.

Selv om frekvensen nødvendigvis varierte noe, fikk jeg relativt godt belegg for alle de ni variablene i min undersøkelse. I tillegg har den rapporterte språkbruken fra informantene blitt brukt for å understøtte resultatene om nødvendig.

4. Variabelen bør ha en klar motsetning mellom talemålet i Halden og standard østnorsk

Dersom to varianter av én variabel ligger så nær hverandre i uttale at de er vanskelige å skille, kan resultatene bli uklare. For å unngå dette, er det viktig at eventuelle variantvekslinger mellom det tradisjonelle talemålet i Halden og mer standard østnorsk utgjør en klar opposisjon. Det er altså ikke nok at en variabel er mulig å realisere i to ulike varianter, men variablene må i tillegg utgjøre distinktive forskjeller seg imellom. Troverdigheten til resultatene vil på denne måten også bli større. To av mine variabler, KJ/SJ og A-END, avviker noe fra dette kravet, i og med at variantene jeg har satt opp som ”dialektvarianter” også kan regnes som ”standardvarianter”. I denne oppgaven blir dette problemet løst ved at ”standardvariantene” her regnes som konservative bokmålsformer.

4.4.2 Beskrivelse av de ni språklige variablene i denne undersøkelsen

Jeg har hentet de ni språklige variablene i denne undersøkelsen fra fonologisk, morfologisk og prosodisk nivå. Fem variabler er fra fonologisk nivå, tre er fra morfologisk, mens ett er fra prosodisk nivå. I begynnelsen av undersøkelsen startet jeg opp med elleve variabler, men fant fort ut at to av disse ikke var frekvente nok til at jeg kunne få nok belegg for dem. I tillegg er elleve variabler litt mange hvis man ønsker å gå i dybden på de utvalgte språktrekkene. Selv om ni variabler muligens også er litt mange, mener jeg de er såpass sentrale ved talemålet i

Halden at de bør være med. Den eneste variabelen som skiller seg ut ved å ikke være et typisk trekk i Halden-dialekten, er variabel 5, nemlig sj-lyd i ord som begynner med kj-lyd. Grunnen til at jeg har valgt å ta med denne variabelen, er at dette er et språktrekk som viser tendenser til endring over store deler av landet, spesielt i større byer. Det vil derfor være av allmenn interesse å se om dette også er noe som er i endring i en by på størrelse med Halden.

I det følgende vil jeg kort presentere de ni språklige variablene som jeg har valgt å ta med i denne undersøkelsen (se også kapittel 2).

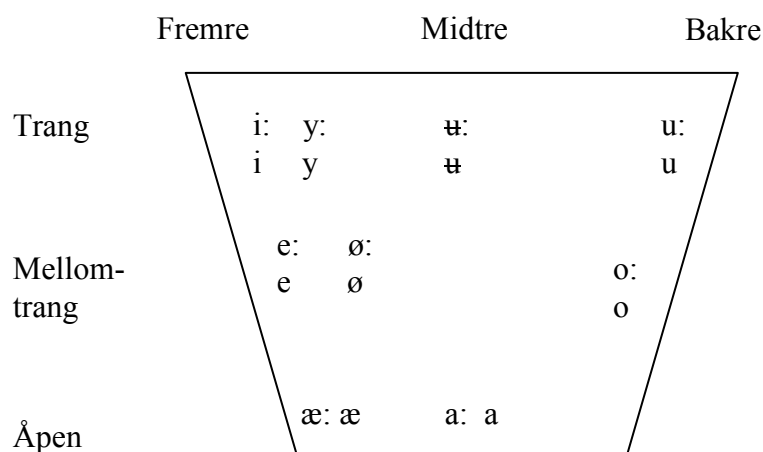
Variabel 1: Monoftongering (MON)

Monoftongering av de norrøne diftongene *ei*, *øy* og *au* er som nevnt et sjeldent fenomen i Norge, men det finnes altså sør i Østfold. I tillegg har monoftongeringen spredd seg herfra i et område som strekker seg nordover på Østlandet gjennom Sør-Trøndelag og vestover til Romsdalen samt i deler av Inntrøndelag og midtre deler av Gudbrandsdalen (Skjekkeland 2005:47). I Østfold går skillet mellom monoftongering og diftongbruk omkring midt i fylket, slik at monoftongeringen er utbredt sør i fylket, inkludert Halden. De norrøne diftongene er her monoftongert foran kort eller lang konsonant (for eksempel: *re:n*, *rø:k*, *blø:t*). Overgangen til diftong blir i denne oppgaven kalt modifisering.

Min oppfatning er at det fortsatt er mange som har monoftongering, men at diftongbruk er på vei inn i dialekten til de yngre i Halden. Jeg ville se om denne hypotesen stemmer og har derfor sammenlignet de unges uttale med de eldres. Diftongen *au* er overhodet ikke representert blant 16-åringene, mens diftongen *ei* er representert hos fire av de seks 16-åringene. *Øy* er derimot representert hos alle de seks yngste informantene. Hos de to eldre er det kun diftongen *øy* som brukes av begge, mens den ene også bruker diftongen *ei*.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

E er en av de vokalene som har blitt senket sør i Østfold (se 2.4.1). Figur 2 viser de norske vokalene i vokalfirkanten. I talemålet i Halden blir da vokalen *e* senket til *æ*, slik at for eksempel ordet *helg* blir til *hælj*, og ordet *elv* blir til *ælv*. Det er kun i forbindelse med etterstilt tjukk l at *e* senkes. Dette er etter min oppfatning et veldig vanlig språktrekk i talemålet i Halden i dag, noe informantene mine delvis bekrefter. Over gangen *æ* til *e* blir i denne oppgaven kalt modifisering.

Figur 2: Vokalfirkanten med de norske vokalene

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø⁹ (SEN 2)

Det er ikke bare vokalen *e* som blir senket i Halden-dialekten. Også *u* blir ofte senket til *ø*. Det er i likhet med senking av *e* også ofte i forbindelse med etterstilt tjukk *l*, men også i noen andre sammenhenger, som for eksempel *spurte* blir til *spørte*. Variabelen U/Ø har jeg her kalt senking, på linje med E/Æ og Y/Ø. En mer presis benevnelse på variabelen *u/ø* vil kanskje heller være ”senking og framskyving”. Grunnen til dette er at vokalen i *kull* og *hull* er en midtre, trang, rundet vokal (østnorsk trang *u*), mens *ø*-lyden i *køL* og *høL* er en fremre, mellomtrang, rundet vokal. Ifølge vokalfirkanten blir derfor benevnelsen *senking* litt misvisende. Rent historisk er det slik at *ø*-lyden i *køL* og *høL* er en refleks av norr. kort *o*, som er framskjøvet til *ø* i østnorske dialekter (Skjekkeland 2005:46). Overgangen *ø* til *u* blir i denne oppgaven kalt modifisering.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

I tillegg til senking av vokalene *e* og *u*, blir også *y* senket i mange stillinger i dialekten i Halden, slik at for eksempel *bryst* blir til *brøst* og *lyst* blir til *løst*. Dette språktrekket mener jeg er på vei ut av talemålet i Halden, noe mine informanter med på å illustrere. Overgangen *ø* til *y* blir i denne oppgaven kalt modifisering.

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Språk er i stadig forandring, og det aller meste som blir endret, går mot en forenkling. Slik er det også med den noe unike *kj*-lyden vi har i Norge. Det er få andre språk som har denne

⁹ Mer presist: ɥ/ø.

lyden, og den står derfor i en særstilling i verdenssammenheng. Kj-lyden er i ferd med å falle sammen med den allerede eksisterende sj-lyden, som for mange er mye enklere å uttale. Fordi kj-lyden er så sjelden, har også de fleste utlendinger problemer med å uttale lyden. Artikulasjonsmessig ligger de to lydene svært nærme hverandre i munnhulen, og dette *kan* være en av årsakene til at lydene sammenblandes. Det har tidligere blitt sett på som en talefeil dersom en har uttalt ordet *kjøttkake* som *sjøttkake* og *kino* som *sjino*. I dag har det nærmest blitt et motefenomen å uttale ord som begynner på kj med sj. Sammenblandingen av lydene ble først observert i de større byene i Norge, deriblant Stavanger, Bergen, Kristiansand, Oslo og Trondheim, men har spredd seg videre til andre byer og steder. Fenomenet er mest frekvent hos ungdom, men det finnes også hos en del voksne. Problemet med sammenblandingen er at det finnes 22 ordpar der det bare er disse to lydene som skiller ordene fra hverandre, såkalte minimale par. Dette er blant annet ordene *kjære* – *skjære* og *kitt* – *skitt*. Siden det kun er 22 slike minimale par, er det ingen grunn til å tro at kommunikasjonen vil bryte sammen hvis kj-lyden forsvinner, for i de fleste tilfeller vil vi forstå betydningen ut fra sammenhengen (Torp 2002). Dette er ikke noe typisk Haldenfenomen, men jeg har allikevel valgt å ta et med i min undersøkelse fordi det har allmenn språklig interesse og er noe jeg mener å ha observert tidligere hos mine informanter. Overgangen *kj* til *sj* vil i denne oppgaven bli kalt modifisering.

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/ANE i substantiv flertall bestemt form (SUBST)

Det kanskje mest karakteristiske når det gjelder dialektene i Østfold, er den bestemte flertallsendelsen i substantiv. I norrønt endret den bestemte artikkelen seg etter kjønn: *-nir* (hankjønn), *-nar* (hunkjønn) og *-in* (intetkjønn). I Halden-dialekten har det vært en forenkling av dette, der endelsen opprinnelig har vært *-ane* (se 2.5.1). Nord i Østfold har endelsen opprinnelig vært *-æne*, og denne formen er nok mer utbredt der i dag enn *-ane* er i Halden. Min oppfatning er at det er flere og flere som har begynt å bruke endelsen *-ene* istedenfor *-ane*. Dette viser seg også å stemme i min undersøkelse. Overgangen fra *-æne/ane* til *-ene* vil i denne oppgaven bli kalt modifisering.

Variabel 7: A-endig i svake verb i preteritum (A-END)

I norrønt var *kastaði* preteritumsformen av verbet *å kaste*. I dag har vi ikke bokstaven *ð* i alfabetet. Denne konsonanten er dermed falt bort i alle ord, slik at det i moderne norsk heter *kasta* i de aller fleste dialekter. Når det gjelder endingen i svake a-verb i preteritum, har jeg tidligere nevnt at Halden og Østfold ikke skille seg mye fra resten av landet. De aller fleste

svake verb har såkalt *a-bøying*. Men i Halden har *a*-en en tendens til å nærme seg *æ*. Overgangen fra *-a* til *-et* kalles modifisering i denne oppgaven.

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke verb (PERF PART)

I norrønt ble sterke verb i perfektum partisipp bøydd i sju ulike klasser¹⁰. I talemålet i Halden vil de fleste verb i de tre første klassene bli uttalt på denne måten i perfektum partisipp: *å dette- dette* – *datt - dotte*, *å sitte* – *sitter* – *satt* – *sotte*, *å finne* – *finner* – *fann* – *fonne*. Dette var en hypotese jeg ville teste, og det viste seg at samtlige hadde denne formen i perfektum partisipp i nesten alle ord. Overgangen fra *fonne* til *funnet* blir her kalt modifisering.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

I motsetning til de fleste andre norske dialekter, blir en rekke fremmedord uttalt med trykket på første staving i mange dialekter i Østfold (se 2.4.1 under trykk). Typiske ord som uttales på denne måten er blant annet *'tellefon* og *'batteri*. Enkelte fremmedord beholder som sagt likevel trykket på siste staving også i østfolddialektene, men det er ingen regel som sier hvilke som gjør det og hvilke som ikke gjør det. Det er verdt å merke seg at blant mine informanter er det enkelte fremmedord som mer frekvent blir uttalt med trykket på første staving enn andre. Hos enkelte er denne uttalen helt fraværende. Overgangen fra *'tellefon* til *tele'fo:n* blir i denne oppgaven kalt modifisering.

4.5 Datainnsamling

Som nevnt innledningsvis i dette kapittelet, er det mange hensyn å ta når en skal velge metode(r) i en undersøkelse. Det som imidlertid er det aller viktigste å tenke på ved valg av metode(r), er problemstillingen. Fordi min problemstilling er sammensatt og kompleks, mener jeg det ikke er holdbart å kun velge én metode i denne undersøkelsen. Av den grunn har jeg valgt å studere min problemstilling ut fra flere vinkler og på ulike måter for å kunne kvalitetssikre og finne ut det jeg ønsker. Når det gjelder innsamlingen av de språklige, kvantitative dataene, har jeg først og fremst brukt en utfyllingsliste der informantene skulle fylle inn de(n) varianten(e) de selv mener de bruker. I tillegg har de åtte informantene fått se en del variabler presentert gjennom bilder, der motivene skulle uttales så fort og intuitivt som mulig. I og med at jeg kjenner de fleste av informantene og omgås dem flere ganger i uka, har jeg også benyttet meg av observasjon som en slags kvantitativ tilnærming i denne

¹⁰ Se Skjekkeland 2005:125f for en grundigere gjennomgang.

undersøkelsen. Innsamlingen av de ikke-språklige, kvalitative dataene har foregått gjennom intervju og mer eller mindre ”naturlige” samtaler med informantene. Selv om jeg først og fremst har brukt intervju som en kvalitativ metode, har jeg også benyttet transkriberingen av intervjuene på de kvantitative resultatene der dette har vært mulig. Jeg vil nedenfor diskutere de ulike valgene jeg har gjort når det gjelder metodevalg.

4.5.1 Utfyllingsliste

Jeg har tidligere omtalt og argumentert for bruken av rapportert språkbruk som metode i denne undersøkelsen (se 4.2). Måten jeg har valgt å gjøre dette på, er å la mine informanter notere ned den/de variantene av en variabel de selv mener de bruker i en utfyllingsliste. En av fordelene ved å bruke en slik liste som er utarbeidet på forhånd, er at man får inn mange svar på kort tid. En annen fordel er at det er lettere å få belegg for sine variabler når en kan lage setninger som *skal* inneholde ett bestemt ord. Dette er ikke like lett under et intervju på 45 minutter. Jeg satt sammen med informantene mens de fylte ut lista, og på den måten kunne jeg men én gang ta tak i de variablene som jeg mente avvek fra den oppfatningen jeg selv hadde om dem som språkbrukere. Jeg er av den oppfatning at det økte informantenes troverdighet at jeg var til stede.

Før jeg kunne sette i gang med gjennomføringen av utfyllingslista, måtte jeg ta noen metodiske valg for å sikre og oppnå det jeg var ute etter. Siden det var et poeng at informantene skulle vite så lite som mulig om hvilke variabler jeg ville undersøke, var det viktig å sette opp setningene i tilfeldig og blandet rekkefølge. På den måten var det vanskeligere å gjennomskue hva jeg var ute etter. I tillegg måtte de tenke nøye gjennom hvilken variant de bruker istedenfor å gi meg et svar som kanskje ikke var korrekt. Som nevnt tidligere (se 4.4.1), var ett av kriteriene for mine variabler at de skulle være frekvente i dagligdags tale. Årsaken til dette var at jeg ville unngå vanskeligheter og uklarheter i analysen. I utfyllingslista har jeg dermed lagt vekt på å ta med variabler som jeg går ut ifra at mine informanter bruker til daglig, for eksempel *tele'fon'*/*tellefon* for variabelen trykk (TRYKK) og *elg/ælj* for variabelen senking (SEN 1).

Den største utfordringen ved en slik utfyllingsliste, er å få informantene til å bruke de språkformene som han/hun pleier å bruke. Det er viktig at en som forsker ikke gir inntrykk av at en forventer et visst svar, slik at man unngår over- eller underrapportering (se 4.2.1). Jeg valgte å være til stede når hver informant skulle fylle ut lista, men de fylte den først ut på egen hånd. Dersom de ikke forstod hvilket ord jeg var ute etter, valgte jeg å si setningen på engelsk eller finne synonymer. Da de hadde fylt ut lista, gikk jeg gjennom den med hver enkelt

informant, og der jeg mente å finne avvik, spurte jeg han/henne muntlig om den samme ordformen. I noen tilfeller endret de svaret sitt, og som oftest var det fra en skriftmålsvariant til en dialektvariant. Grunnen til dette kan være at de skulle svare skriftlig, og selv om de har ment dialektvarianten når de har lest setningen, har det blitt en vane å stave ”korrekt” og ikke skrive dialektformen.

En del variabler har flere varianter enn to, og noen av informantene bruker ikke bare én variant av en variabel. Noen ganger veksler de tilfeldig, mens de andre ganger gjør det bevisst i bestemte situasjoner, såkalt kodeveksling¹¹. Når informantene mine skulle oppgi de ulike variantene de bruker, var de relativt sikre på hvilke varianter de ofte bruker og hvilke de bruker noen ganger, men de var enda mer bestemte på hvilke de *ikke* bruker. Et spørsmål jeg ikke fikk like klart svar på, var i hvilke situasjoner de bruker hvilke varianter. Ifølge Thelander (1985) vil spørsmål av typen ”Vil du kunne bruke” og ”Kjenner du til” kunne gi mer troverdige svar enn spørsmål som går ut på hvilke språkformer de bruker i bestemte situasjoner. Jeg mener likevel at de svarene jeg fikk, var pålitelige nok til å kunne brukes i en analyse.

4.5.2 Bilder

Som nevnt ovenfor (se 4.5) har jeg benyttet meg av bilder som én av innsamlingsmetodene av kvantitative data. Jeg hadde på forhånd funnet fram til en del bilder som framstilte sju av de ni variablene. Informantene skulle fortelle meg hva de så på bildene så fort som mulig, slik at det var store sjanser for at de uttalte dem så naturlig og ”riktig” som mulig i forhold til hvordan de ”egentlig” snakker. Hovedgrunnen til at jeg valgte å ta med en slik metode, var at jeg ville samle inn så mange belegg som mulig for de ulike variablene. I tillegg ville jeg ha en mer spontan og muntlig uttale av variablene for å se om dette samstemte med resultatene av de samme variablene i den skriftlige utfyllingslista. På denne måten fikk jeg både en muntlig og en ”skriftlig” uttale av de samme variablene.

På samme måte som med utfyllingslista, måtte jeg ta noen metodiske valg for å sikre mest mulig troverdige svar. Jeg passet derfor på å blande bildene slik at de ulike variablene kom i tilfeldig rekkefølge. To av variablene mine, a-endig i svake verb i preteritum (A-END) og perfektum partisipp av sterke verb (PERF PART), valgte jeg å ikke ta med. Grunnen til dette er at det er vanskelig å finne bilder som illustrerer en aktiv handling på en slik måte at informantenes svar ville komme automatisk. Dessuten mener jeg at jeg har godt nok belegg for disse variablene fra utfyllingslisten og samtaler.

¹¹ For en grundigere gjennomgang av kodeveksling, se Røyneland (2003:45f) etter Mæhlum m.fl. (2003)

Den største utfordringen ved en slik metode, er å finne gode nok motiver slik at informantene skjønner hvilket ord de skal uttale straks de ser bildet. Hvis forskeren må utdype og forklare for at informanten skal forstå hva bildet viser, vil poenget med en spontan uttale gå tapt. Når det gjelder min gjennomføring, mener jeg den gikk veldig bra med tanke på dette. Det var kun ett av bildene som måtte forklares nærmere for to av informantene. Denne innsamlingsmetoden mener jeg har en verdi i seg selv, samtidig som den supplerer og understøtter utfyllingslista. Når jeg sammenligner resultatene fra disse to metodene, er det kun små avvik. Denne lille variasjonen viser en svak tendens til mer dialektformer ved en spontan uttale av bildemotivene enn ved den skriftlige utfyllingslista. Dette vil bli drøftet i analysedelen.

4.5.3 Intervju

Intervjuene jeg har gjennomført, var først og fremst en metode for å observere språkbruken og de språklige strategiene mine informanter valgte å bruke i løpet av denne konkrete samtalen. På den måten kunne jeg få et enda bedre belegg for de variablene jeg har valgt å undersøke. Denne delen av intervjuet vil jeg altså kunne bruke som et grunnlag for den kvantitative analysen. På samme tid stilte jeg spørsmål om informantenes oppvekst, hva de synes om Halden og talemålet der, hvordan de er som personer m.m. (se vedlegg 2 og 3). Analysen av dette kan være med på å gi en dypere forståelse av informantene som individer og deres holdninger til ulike ting. Videre vil dette kunne si noe om hvorfor informantene velger de(n) språkstrategi(e) som de gjør. Når datamaterialet blir brukt på denne måten, er det et grunnlag for den kvalitative analysen.

Dersom jeg hadde snakket et helt annet talemål enn mine informanter, for eksempel konservativt bokmål eller stavangerdialekt, kunne dette ha virket ”forstyrrende” i den forstand at informantene lettere kunne ha lagt om sitt eget talemål for enten å snakke mer likt intervjueren eller å snakke mer dialekt enn vanlig. Siden jeg derimot har de samme forutsetningene som mine informanter med tanke på oppvekststed og talemål, vil ikke min dialekt virke ”forstyrrende” på samme måte. Når det gjelder alder, befinner jeg meg dessuten mellom mine to informantgrupper, selv om jeg er mye nærmere 16-åringene enn de to over 75 år. Sannsynligheten er derfor stor for at mitt talemål ikke vil avvike veldig fra informantenes dialekt.

Selv om informantene var noe preget av at samtalene ikke var helt naturlige og at lyden dessuten ble tatt opp på bånd, virket det som om de glemte dette underveis og snakket relativt hverdagslig og naturlig (se mer om dette i 4.2.2). Opptaksutstyret var i tillegg veldig

lite og diskret. Jeg antar at årsaken til at stemningen var så god og avslappet, er at jeg kjenner de fleste informantene mine ganske godt og prøvde å være så naturlig som mulig. Samtalene med 16-åringene ble gjennomført på den videregående skolen de går ved, slik at de følte seg trygge på intervjustedet. Når det gjelder informantene over 75 år, gjennomførte jeg intervjuene hjemme hos dem for å gjøre situasjonen så avslappet og hyggelig som mulig. Da var det informantene som var på hjemmebane og hadde ”kontrollen”. De eldste informantene var dessuten fedre til personer jeg kjenner godt, slik at de kunne føle seg trygge på at dette ikke var noe farlig. Også i andre undersøkelser som omhandler språk, er det vanlig at intervjuene foregår hjemme hos informantene eller at informantene selv velger sted for intervju (se for eksempel Røyneland 1994 og Nordenstam 1979).

Som nevnt i 4.4.2 ville jeg at informantene skulle vite så lite som mulig om hvilke konkrete variabler jeg skulle undersøke. Det eneste de fikk vite, var at jeg undersøkte talemålet i Halden. I tillegg valgte jeg å gjennomføre intervjuet *før* utfyllingslista og bildeundersøkelsen, slik at de ikke kunne ha mulighet til å gjennomskue hvilke variabler jeg var ute etter. Graden av språklig bevissthet var derfor ikke så avgjørende som det hadde vært om informantene hadde visst dette. Et annet problem var derimot at spørsmålene var forhåndsbestemte og omhandlet temaer om informantenes oppvekst og holdninger til ulike talemål, deriblant sitt eget. For å unngå ”The Observer’s Paradox” samt at informantene ikke skulle føle seg overvåket, tok jeg tak i emner som kom fram underveis i samtalen og som jeg oppdaget at informantene var opptatte av. På denne måten fikk de snakke fritt om noe de engasjerte seg for, og de fikk et pusterom fra mine forhåndsbestemte spørsmål. Dette førte til en friere og mer avslappet og naturlig samtale, noe som var fruktbart for min undersøkelse. Ifølge Kvale (1997:134f) er en annen fordel ved et kvalitativt intervju at resultatenes troverdighet vil øke dersom man har mulighet til å tolke resultatene fortløpende. Jeg har derfor lagt vekt på å følge opp informantenes svar underveis i samtalene, slik at det ikke er noe som er uklart i svarene. På denne måten vil også mine tolkninger verifiseres av informantenes svar.

Jeg valgte å intervju mine informanter én og én. Årsaken til dette er at hovedformålet med intervjuene er å komme så nærme inn på intervjupersonene som mulig og å få fram personlige holdninger og meninger. Dette er vanskelig hvis det er flere personer til stede. I tillegg vil noen personer holde tilbake informasjon som omhandler dem selv. Dersom formålet kun hadde vært å få flest mulig belegg for variablene, kunne gruppeintervju ha egnet seg bedre. Da ville jeg mest sannsynlig fått en mer spontan og naturlig uttale av variablene.

Jeg mener likevel at jeg har fått godt nok belegg for mine variabler gjennom utfyllingslista og bildeundersøkelsen.

4.5.4 Flere innsamlingsmetoder

Jeg har som nevnt ovenfor benyttet meg av flere ulike metoder som er vanlige i sosiolingvistiske undersøkelser. Disse metodene er av både kvalitativ og kvantitativ art, slik at resultatene skal bli mest mulig troverdige. Allikevel mener mange forskere (blant annet Johnstone 2000 og Mæhlum 1992) at man bør bruke og kombinere enda flere metoder for innsamling av både språklige og ikke-språklige data. Grunnen til dette, er at man da får et mer nyansert og helhetlig bilde av informanten. Mæhlum (1992) nevner blant annet deltakende observasjon som en tilleggsmetode. Dette vil si at man observerer informanten i ulike sammenhenger over kortere eller lengre tid. Forskeren er da selv med som en mer eller mindre naturlig del i disse kontekstene. Dette kan enten skje åpent, dvs. at den som blir observert er klar over observatøren, eller det kan gjøres skjult, slik at den som observeres ikke vet at han/hun blir observert. Den sistnevnte metoden har en del etiske problemstillinger ved seg som ikke vil bli drøftet her¹². Deltakende observasjon er spesielt hensiktsmessig som metode når en skal prøve å forstå fenomener innenfor en større sosial sammenheng. Mæhlum (2003) nevner dessuten en metode som går ut på å få informasjon om informanten fra andre personer i informantens sosiale nettverk. Fordelen ved dette, er at en kan få mer objektive informasjon om informanten som han/hun kanskje ikke er klar over selv.

Når det gjelder min undersøkelse, har jeg av både praktiske og tidsmessige årsaker valgt å ikke bruke deltakende observasjon som en metode fullt ut. Det at jeg ikke har brukt den fullt ut, vil si at jeg omgås de seks yngste informantene mine flere ganger i uka, slik at jeg har observert dem i ulike sammenhenger og notert meg det som har vært av interesse for denne oppgaven. Jeg har imidlertid ikke systematisert disse observasjonene, og heller ikke fått belegg for alle variablene, så dette er kun en tilleggsmetode som kan være med å støtte oppunder resultatene fra de andre undersøkelsesmetodene. Jeg mener allikevel at dette har vært nyttig i forhold til disse seks informantene.

¹² For mer utdypende informasjon om etiske problemstillinger, se Holme og Solvang 1996:105f.

4.6 I etterkant av datainnsamlingene

Jeg vil i dette kapittelet redegjøre for hvordan jeg har arbeidet med de språklige dataene jeg har fått inn fra intervjuet, bildeundersøkelsen og utfyllingslista. I kapittel 5.1. har jeg skrevet en presentasjon av utregningsprinsippene i frekvensanalysen.

4.6.1 Utfyllingsliste

Resultatene jeg fikk inn fra utfyllingslista ble gjennomgått med én gang de var fylt ut. Siden jeg hadde gått nøye gjennom lista med informantene straks etter at de var utfylt (dette var for å dobbeltsjekke svarene), valgte jeg å vente et par uker med å systematisere resultatene. Da dette var gjort, ble de gjennomgått flere ganger og satt opp i en tabell.¹³

4.6.2 Bilder

Resultatene fra bildeundersøkelsen ble håndtert på samme måte som resultatene fra utfyllingslista. De er også satt opp i en tabell etter å ha blitt transkribert og gjennomgått flere ganger. I tillegg har jeg sammenlignet resultatene fra utfyllingslista med resultatene fra bildeundersøkelsen. Der jeg fant avvik, har jeg drøftet mulige årsaker til dette.

4.6.3 Intervju

Etter at intervjuene var gjennomført, satte jeg straks i gang med transkriberingen. Jeg har 30-45 minutter innspilt materiale fra hver av de åtte informantene, og med flere gjennomlyttinger av hvert intervju, gikk det med en del timer til dette arbeidet. I tillegg måtte jeg spole mye fram og tilbake for å forsikre meg om at jeg hadde notert ned riktig ordform. Dette var viktig for å øke resultatenes reliabilitet. En del av dette materialet brukte jeg så når jeg kort presenterte de åtte informantene (se 4.3.2).

Når det gjelder selve transkriberingen, fant jeg ut underveis at en full transkribering av intervjuene ville bli for tidskrevende for denne oppgaven, i og med at jeg i tillegg skal undersøke den rapporterte språkbruken. Selv om selve innholdet i samtalene var av vesentlig karakter, har det ingen betydning for analysen om intervjuene ikke er transkribert fullstendig. Jeg valgte derfor å renskrive intervjuene slik at jeg fikk med alt vesentlig innhold av informantens svar til den kvalitative analysen, men det er kun beleggene for variablene som er transkribert fullt ut (se kap. 6).

Når det gjelder de transkriberte variablene, er de blitt satt i kursiv for å skille dem i forhold til resten av teksten. Lange lyder er markert med [:], mens jeg har valgt å la de korte

¹³ Se for øvrig oversiktstabell over den observerte og rapporterte språkbruken i vedlegget.

lydene stå uten markering. Trykk er markert med [ʔ]. Tjukk l markeres ikke i uttalen til informantene. Årsaken er at denne variabelen ikke undersøkes her og at alle informanter har tjukk l i sitt talemål. Jeg har dessuten valgt å gruppere variabelbeleggene som dialektvarianter og de andre som standardvarianter. I noen tilfeller er disse formene sammenfallende, og dette vil bli kommentert.

4.7 Oppsummering

I dette kapitlet har det blitt drøftet hvilke metoder som kan egne seg og være mest hensiktsmessige i forhold til denne undersøkelsen. Selv om dette i utgangspunktet er en kvalitativ undersøkelse, og den metodiske gjennomføringen av den grunn har vært av kvalitativ art, har jeg også benyttet meg av kvantitative metoder. Hovedresultatene er derfor basert på den kvalitative observerte språkbruken, men understøttes og nyanseres av den kvantitative rapporterte språkbruken samt bildeundersøkelsen. Dessuten har jeg benyttet meg av en mer eller mindre usystematisk deltakende observasjon. Alle disse metodene er drøftet grundig i dette kapitlet.

I tillegg har de åtte informantene blitt presentert kort. Variabelkriterier er satt opp, og de ni variablene i denne oppgaven er blitt omtalt og redegjort for.

5. Kvantitativ analyse

Innledningsvis stilte jeg spørsmål om hvilke opprinnelige Halden-språktrekk som finnes i talemålet i Halden i dag (se første del av problemstillingen, i 1.2). Videre spurte jeg om man ved hjelp av talemålet til unge og gamle informanter kan si noe om hvordan talemålet i Halden har utviklet seg og eventuelt hvorfor (se andre del av problemstillingen, i 1.2). Dette vil jeg prøve å finne svar på gjennom dette kapittelets kvantitative analyse. Denne analysen baserer seg på det språklige datamaterialet som er samlet inn gjennom intervjuene, bildeundersøkelsene og selvrappoteringsen fra de unge og eldre informantene. Den språklige variasjonen og endringen vil bli presentert nedenfor i form av tabeller med tall- og prosentangivelse. Resultatene blir deretter drøftet både individuelt og samlet for de seks unge informantene sett i forhold til de to eldre informantene. Dette vil også bli framstilt gjennom et søylediagram for å vise forskjellene visuelt. Helt til slutt vil jeg ta for meg hvert enkelt språktrekk for å se hvilke språktrekk som tenderer til å være resistente og evt. ikke resistente i talemålet i Halden i dag.

I kapittel 6 vil jeg på bakgrunn av den kvantitative frekvensanalysen ta for meg det ikke-språklige datamaterialet fra intervjuene i en kvalitativ analyse. Her vil jeg forsøke å finne svar på den andre delen av problemstillingen i denne oppgaven, nemlig *hvorfor* talemålet eventuelt har utviklet seg (se andre del av problemstillingen, i 1.2).

Den påfølgende kvantitative analysen vil først og fremst foregå på ordnivå. Av tids- og plassmessige årsaker har jeg valgt å utelukke analyse på setnings- og tekstnivå. Når det gjelder det leksikalske nivået, vil det være relevant å se på hvilke ord som oftest blir modifisert. Er dette alltid de mest frekvente ordene, eller er det ord som sjeldnere blir brukt? I tillegg er det interessant å se på hvilke trekk som modifiseres. Er det de samme trekkene hos alle informantene, eller varierer dette fra person til person? Noe som vil være veldig interessant i denne sammenheng, er å sammenlikne de unge informantenes resultater med de eldres. Er det store avvik, eller er resultatene sammenfallende?

5.1 Metodiske prinsipper for analysen

Som nevnt tidligere, har jeg i denne oppgaven grovt sett brukt tre ulike metoder. Den rapporterte språkbruken og bildeundersøkelsen er her brukt som en støtte og kvalitetssikring for den observerte språkbruken. Disse metodene er som nevnt ikke hundre prosent pålitelige hvis de blir brukt alene, men en kombinasjon av dem er med på å øke påliteligheten. Stort sett

stemmer den observerte språkbruken overens med den rapporterte, og det kan dermed se ut til at jeg har funnet en *tendens* i talemålet til mine informanter. Det er imidlertid viktig å understreke at resultatene i denne oppgaven ikke er absolutte, men bare er en *indikasjon* på hvordan informantene snakker.

Resultatene fra den rapporterte språkbruken er hentet fra utfyllingslista. Nedenfor har jeg satt inn et utdrag fra denne lista med eksempler på utfylling av hver av de ni variablene:

	Særtrekk i talemålet	A	B	C	Annet
1.	Når jeg vasker meg, blir jeg ...	<u>re:n</u>	<u>rein</u>		
2.	Alle nabo-... bjeffer støtt	<u>hundane</u>	<u>hundæne</u>	<u>hundene</u>	
3.	Vi må kjøpe mer grill-.....	<u>køl</u>	<u>kull</u>		
4.	Jeg vil ha varmekabler på bade ...	<u>gølv</u>	<u>gulvet</u>		
5.	Tista er ei ... som renner gjennom Halden	<u>ælv</u>	<u>elv</u>		
6.	Det er moro å ... bil	<u>sjøre</u>	<u>kjøre</u>		
7.	Bamsen min var borte, men nå har jeg ... den	<u>fonne</u>	<u>funnet</u>		
8.	Jeg finner ikke jakka mi. Jeg må ha ... den	<u>mista</u>	<u>mistet</u>		
9.	Når vi ringer, bruker vi en ...	<u>'telefo:n</u>	<u>tele'fon</u>		

Tabell 7: Utdrag fra utfyllingslista

Informanten har her satt strek under den varianten som hun selv mener å bruke. I noen tilfeller er det imidlertid ikke helt klart hvilken variant som blir brukt, og hun har derfor satt to streker under den varianten hun mener blir mest brukt, mens den varianten som brukes minst, har fått én strek. Dette bør ikke bety at resultatene fra utfyllingslista ikke er reliable. Årsaken til dette er at det ikke er uvanlig å bruke flere varianter av én og samme variabel. Ofte er det slik at man varierer etter hvilken situasjon man befinner seg i, men det kan også være litt tilfeldig hvilken variant man bruker når. Dette har jeg også eksempler på fra den observerte språkbruken. Variantene *fonne* og *funnet* ser ut til å være gjenstand for en slik variantveksling her.

Når det gjelder variablene KJ/SJ og TRYKK, har jeg valgt å la informantene lese opp de aktuelle setningene høyt, istedenfor å la dem krysse av i utfyllingslista. Grunnen til dette er at det er vanskelig å få reliable svar spesielt når det gjelder variabelen KJ/SJ. Mange mener kanskje at de uttaler lyden som *kj*, mens de i realiteten uttaler den som *sj*. Jeg mener derfor at resultatenes reliabilitet ville øke dersom de uttalte dem høyt.

I analysen nedenfor brukes begrepene ”dialektvariant” og ”standardvariant”. I de fleste tilfeller er ”dialektvariantene” særegne for Halden-dialekten, mens noen av variantene som er

listet opp under ”dialektvarianter” også *kan* være ”standardvarianter”. Et eksempel er varianten *ren*, som i denne oppgaven er satt opp som en ”dialektvariant”. I denne oppgaven har jeg valgt å sette varianten *rein* som standardvariant, selv om begge kan regnes som standardvarianter i andre sammenhenger. Grunnen til dette er for å få fram i hvilken grad ord blir monoftongert.

I den påfølgende analysen har jeg i tillegg brukt noen uttrykk som bør forklares nærmere. ”Totalt antall belegg” står her for antall dialektformer og standardformer til sammen. ”Uregelrette varianter” er de variantene som avviker fra dialektvariantene. Basert på dette, har jeg så regnet ut hvor mye informanten modifierer ved hver variabel, og dette er uttrykt som ”modifisering i prosent”. Når det gjelder de tilfellene der informanten har streket under to ulike varianter av samme ord, har de blitt satt både som en dialektvariant og som en standardvariant.

5.2 Informant 1 – Olivia

Variabel 1: Monoftongering (MON)

De følgende tabellene viser den observerte språkbruken som er samlet inn ved hjelp av en samtale og en bildeundersøkelse samt den rapporterte språkbruken som informantene selv har notert. Tallene blir sammenliknet og drøftet i kommentarene.

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>sten</i> <i>vet (2)</i> <i>hele (3)</i> <i>helt (3)</i> <i>bred</i> <i>ble</i> <i>skog</i>	<i>reise</i>
<i>au</i>	<i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>røk</i>	

Antall dialektformer: 14
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 15
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 7

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>ren</i> <i>ben</i> <i>sten</i> <i>vet</i> <i>leke</i> <i>sent</i> <i>gren</i> <i>ble</i> <i>fet</i> <i>skje</i>	
<i>au</i>	<i>bløt</i> <i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>røk</i> <i>frøs</i> <i>løs</i>	<i>øyene</i> <i>kløyve</i>

Antall dialektformer: 15
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 17
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 12

Kommentar til variabel 1 (MON)

Når det gjelder denne variabelen, har jeg valgt å kalle formene som er monoftongert for dialektvarianter, selv om enkelte av disse formene også er standardvarianter. Grunnen til dette er at jeg vil prøve å få tydelig fram i hvilken grad diftonger blir brukt generelt i alle ord. Selv om uttalen *vet* kan kalles en standardform, er uttalen *veit* en vanligere form å bruke.

Ser vi først på beleggene som er hentet inn fra samtalen og bildeundersøkelsen, viser tabellen at Olivia modifiserer veldig lite, kun 7 %. Dette gjelder for alle de tre diftongene *ei*, *au* og *øy*. Det er flest belegg når det gjelder diftongen *ei*, og i det ene unntaket fra monoftongbruken, er det denne diftongen som gjør seg gjeldene. Dette ordet, *reise*, er opprinnelig også monoftongert, slik at det uttales *rese*, men dette er ikke en vanlig uttale av ordet i dag. De andre ordene er etter min erfaring fremdeles ofte monoftongert, slik som i Olivias tilfelle.

Når det gjelder den rapporterte språkbruken, viser denne tabellen det samme mønsteret som den første. Modifiseringsprosenten er riktignok noe høyere, 12 %, men den kan fortsatt sies å være veldig lav. Det er kun diftongen *øy* som her blir brukt, i ordene *øyene* og *kløyve*. Min erfaring tilsier at disse to ordene oftere uttales med diftong i dag enn de resterende ordene.

Som en kort **oppsummering** av Olivias bruk av monoftonger, kan vi si at resultatene er sammenfallende både når det gjelder den observerte og den rapporterte språkbruken. I de aller fleste tilfellene har hun monoftongert ordene og dermed utelatt diftongene *ei*, *au* og *øy*. Når det gjelder denne variabelen, modifiserer Olivia altså i veldig liten grad.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>trædve</i>	<i>elg</i> <i>elv</i> <i>svelge</i> <i>helg (3)</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 83

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>		<i>elg</i> <i>svelge</i> <i>sele</i> <i>helg</i> <i>veltet</i> <i>elv</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 6

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 6

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 2 (SEN 1)

Når det gjelder variabel 2, 3 og 4, vil jeg først kommentere og drøfte dem enkeltvis, for så å drøfte dem samlet etter variabel 4. Grunnen til dette er at alle de nevnte variablene har å gjøre med senking av vokaler. Selv om vokalene varierer, kan det derfor være interessant å se på dem under ett.

Når det gjelder senking av vokalen *e*, viser denne variabelen et litt annet mønster enn monoftongeringen. Gjennom resultater fra den observerte språkbruken, kan vi se i tabellen at modifiseringsprosenten er på hele 83 %. Det er kun ett belegg som viser en senking av *e*, i uttalen av ordet *trædve*. Ellers uttaler Olivia de resterende ordene med vokalen *e*.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser tabellen et entydig resultat der Olivia modifiserer i hele 100 % av tilfellene. Selv om det er noe avvik fra den observerte språkbruken, er resultatene allikevel relativt sammenfallende når vi sammenligner dem.

Oppsummerer vi resultatene for senking av vokalen *e*, kan vi si at Olivia modifiserer i så å si alle ordene. Denne variabelen er opprinnelig relativt karakteristisk for talemålet i Halden, men Olivia ser ikke ut til å bruke dialektvariantene i stor grad her.

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø (SEN 2)¹⁴

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>		<i>kull</i> <i>spurte (3)</i> <i>turte</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>		<i>kull</i> <i>hull</i> <i>gulve</i> <i>spurte</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 4

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 4

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 3 (SEN 2)

Når det gjelder senking av vokalen *u*, er erfaringen min at dette er en relativt vanlig senking i Halden-dialekten i dag. Ser vi på tabellen som viser den observerte språkbruken for denne variabelen, viser den derimot at Olivia er konsekvent og kun bruker standardvarianten i alle beleggene, slik at modifiseringsprosenten er på 100 %.

Sammenlikner vi den observerte språkbruken med den rapporterte, ser vi at Olivia også her er konsekvent og modifiserer 100 %. Det ser derfor ikke ut som det er noen tvil om at Olivia ikke senker vokalen *u*, men bruker standarduttalen med *u*.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>		<i>krykker</i> <i>lykt</i> <i>lyst (4)</i> <i>stygg (2)</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 8

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 8

Modifisering i prosent: 100

¹⁴ Jfr. 4.4.2 om senking av *y*.

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
y/ø		<i>lyst</i> <i>bryste</i> <i>lykt</i> <i>dytta</i> <i>krykke</i> <i>drysse</i> <i>stykke</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 4 (SEN 3)

Den tredje og siste variabelen som har med senking av vokaler å gjøre, er senking av *y*. Denne senkingen har jeg en formening om at er mindre vanlig i Halden-dialekten enn de to foregående.

Når det gjelder Olivia og den observerte språkbruken, viser tabellen at hun også her konsekvent benytter seg av standardformene. Hun modifiserer 100 %, og dette er ikke overraskende sett i forhold til resultatene for de to foregående variablene.

Hvis vi sammenlikner med en rapporterte språkbruken, er det heller ikke her noe avvik fra standardvariantene. Uttalen av ordene *dytte* og *lyst* er etter min erfaring relativt vanlig å uttale som *døtte* og *løst*, men også når det gjelder disse beleggene, modifiserer Olivia 100 %.

Som en **oppsummering** av variablene 2-4, ser vi at det er svært liten variasjon i uttalen. Det finnes kun ett belegg fordelt på tre variabler der Olivia senker en vokal, og det er senking av vokalen *e*, i ordet *trædve*. I alle de alle tilfellene holder hun seg til standardvarianten, og mulige årsaker til dette vil bli drøftet senere (se kap. 6).

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	”Standardvariant ”
<i>kj/sj</i>		<i>sjøkken</i> <i>sjeks</i> <i>sjylling</i> <i>sjempe (2)</i> <i>sjøpe (2)</i> <i>sjedelig</i> <i>sjærste</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 9

Totalt antall belegg: 9
Uregelrette varianter: 9

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>		<i>sjøre</i> <i>sjøkkene</i> <i>sjiosken</i> <i>skjær</i> <i>sjeks</i> <i>sjærsten</i> <i>sjekk</i> <i>sjærlighet, sjærring</i> <i>sjino</i> <i>skitt</i> <i>sjempe</i> <i>sjyllinger</i> <i>sjælke</i>

Antall dialektformer: 14

Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 14

Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 5 (KJ/SJ)

Denne variabelen har som nevnt tidligere ikke noen spesiell tilknytning til talemålet i Halden. Grunnen til at jeg allikevel har valgt å ta med denne variabelen, er at det foregår en landsomfattende endring av kj-lyden til *sj*. Denne endringen er spesielt tydelig i større byer, og jeg mener derfor at det er av interesse å undersøke om denne endringen også finner sted i en by på størrelse med Halden. Jeg har også valgt å kalle kj-uttale for dialektvariant og sj-uttale for ”standardvariant”. Årsaken til dette er at kj-uttale er en del av det opprinnelige talemålet i Halden, mens sj-uttalen er i ferd med å bli en slags standardvariant. I og med at det opprinnelig er kj-uttale som er standardvariant, har jeg valgt å sette denne i anførselstegn.

Når det gjelder min første informant, Olivia, kan det se ut til at utviklingen av kj-lyden til en *sj-lyd* har nådd henne. I tabellen for den observerte språkbruken, ser vi at hun bruker ”standardformen”¹⁵ med *sj-uttale* i 100 % av tilfellene. Hun har en tydelig *sj-uttale* som er lett å legge merke til. *Sjøkken*, *sjeks*, *sjylling* og *sjæreste* har alle ulike vokaler som følger etter kj/sj-lyden, men Olivia uttaler kj-lyden som *sj* uavhengig av hvilken vokal som følger etter.

Den rapporterte språkbruken viser 100 % sammenfall med den observerte.¹⁶ Olivia modifiserer 100 % i de beleggene som er registrert, og det er liten tvil om at disse to registreringene er pålitelige.

¹⁵ Jeg har her valgt å bruke betegnelsen ”dialektform” på sj-lyden, selv om den ikke er en typisk lyd i Halden-dialekten.

¹⁶ Den rapporterte språkbruken er her registrert ved at informanten først leser opp variabelen, før han/hun noterer ned den varianten informanten selv mener å bruke.

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/-ANE i substantiv flertall, bestemt form (SUBST)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>stolene</i> <i>bøkene</i> <i>bilene</i> <i>vennene(3)</i> <i>omgivelsene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>gubbene</i> <i>CD-ene</i> <i>hundene</i> <i>bøkene</i> <i>buskene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>armene</i> <i>stolene</i> <i>dørene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 10

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 6 (SUBST)

Tabellen for den observerte språkbruken viser her at Olivia modifiserer i 100 % av tilfellene. Dialektvarianten er totalt fraværende, og det er ingenting som tyder på at informanten bruker verken endelsen *-ane* eller *-æne* i bestemt form flertall. Dette er et typisk trekk ved dialektene i Østfold, men min oppfatning er at dette trekket er på vei ut i Halden-dialekten. I Olivias tilfelle ser dette også ut til å stemme.¹⁷

Den rapporterte språkbruken viser ingen avvik fra den observerte. Modifiseringsprosenten er på hele 100 %, og Olivia viser heller ikke her noen vakling i uttalen, men uttaler alle ordene med endelsen *-ene*.

¹⁷ Den typiske "Østfold-endelsen" i *ubestemt* form flertall, er *-ær*. Når det gjelder denne endelsen, er den også totalt fraværende hos Olivia. Hun bruker konsekvent endelsen *-er* i *ubestemt* form flertall. Dette stemmer bra overens med informantens uttale i *bestemt* form flertall.

Variabel 7: A-ending i svake verb i preteritum (A-END)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>merka</i> <i>snakka(3)</i> <i>utdanna</i> <i>prata</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>kasta</i> <i>svetta</i> <i>dytta</i> <i>lista</i> <i>mista</i> <i>lasta</i> <i>nærma</i> <i>sykla</i> <i>prata</i> <i>klaska</i>	<i>kastet</i> <i>svettet</i> <i>dyttet</i> <i>listet</i> <i>mistet</i> <i>lastet</i> <i>nærmet</i> <i>syklet</i>

Antall dialektformer: 10
Antall standardformer: 8

Totalt antall belegg: 18
Uregelrette varianter: 8

Modifisering i prosent: 44

Kommentar til variabel 7 (A-END)

Den observerte språkbruken viser her et litt annet mønster enn de fleste andre variablene. Olivia bruker kun dialektvariantene, og modifiserer ikke i noen av tilfellene. Denne variabelen ser derfor *i første omgang* ut til å være mer stabil enn de variablene som tidligere er omtalt.

Når det gjelder den rapporterte språkbruken, avviker denne en del fra den observerte. Her er modifiseringsprosenten 44. Det er derimot verdt å merke seg at Olivia ikke bruker standardvariantene konsekvent, men rapporterer at hun benytter seg både av dialektvariantene og standardvariantene i de fleste ordene. Det er kun ordene *prata* og *klaska* som her blir oppført som rene standardvarianter. Når det gjelder det resterende ordene, ser det ut til at Olivia varierer mellom å bruke dialektvariantene og standardvariantene.

Som en kort **oppsummering** er det altså et relativt stort avvik i modifiseringsprosenten mellom den observerte og den rapporterte språkbruken. Det er imidlertid viktig å merke seg at for hvert belegg for en standardvariant, finnes det tilsvarende belegg for en dialektvariant. Mulige årsaker til at begge variantene blir rapportert, vil bli drøftet senere samt sannsynlighetene for over/underrapportering.

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke vern (PERF PART)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>sotte</i> <i>fonne</i> <i>godde</i>	<i>funne (2)</i>

Antall dialektformer: 3
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 40

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>drokke</i> <i>dotte</i> <i>sotte</i>	<i>vnne</i> <i>ligget</i> <i>funne</i>

Antall dialektformer: 3
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 50

Kommentar til variabel 8 (PERF PART)

For dette trekket er det relativt få belegg, noe som minker påliteligheten til resultatene. Jeg mener likevel at de beleggene som finnes, er med på å vise en klar tendens til variasjon. Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 40. Olivia veksler altså relativt mye mellom dialektvarianten og standardvarianten når det gjelder denne variabelen. Ordet *funnet* uttales med dialektvarianten *fonne*, men også med standardvarianten *funne*. Informanten er ikke konsekvent i bruken av dette ordet. Om det samme er tilfelle angående de andre ordene, er vanskelig å si.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, er modifiseringsprosenten enda høyere her enn for den observerte språkbruken, nemlig 50 %. Tendensen er imidlertid den samme og viser at Olivia veksler mellom å bruke dialektvarianter og standardvarianter.

Kort **oppsummert** kan man si at beleggende er for få til å vise om det er bestemte ord som uttales med en dialektvariant og andre som uttales med en standardvariant, men de viser i alle fall at ett av ordene, *funnet*, blir uttalt både som en dialektvariant og som en standardvariant. Dette kan tyde på at det er situasjonsavhengig hvilken variant Olivia velger å bruke.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
	<i>tele'fo:n (2)</i> <i>batte'ri:</i> <i>ban'a:ner</i> <i>dia'le:kt (2)</i> <i>pro'ble:m</i> <i>kompe'te:nt</i> <i>spei'e:ll</i> <i>popu'læ:rt</i>

Antall dialektformer: 0

Antall standardformer: 10

Totalt antall belegg: 10

Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
	<i>batte'ri:et</i> <i>tele'fo:n</i> <i>ban'aner</i> <i>kamer'a:ter</i> <i>trykke'ri:</i> <i>pap':ir</i> <i>ekspedi'sjo:n</i> <i>mus'i:kk</i> <i>under'ho:ldning</i> <i>mop'e:d</i>

Antall dialektformer: 0

Antall standardformer: 10

Totalt antall belegg: 10

Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 9 (TRYKK)

I likhet med de fleste andre variablene, viser tabellen for den observerte språkbruken her en modifiseringsprosent på 100. Beleggene er forholdsvis mange, og dette er med på å øke troverdigheten til resultatene. Dette er et typisk trekk i Halden-dialekten, og er en sterk indikator på om en bruker et talemål fra Østfold eller ikke. Som flere av de andre variablene har vist, er ikke Olivia en typisk representant for det opprinnelige talemålet i Halden.

5.2.1 Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Olivia

For å oppsummere og sammenlikne modifiseringsprosenten for Olivias observerte og rapporterte språkbruk, har jeg satt opp følgende tabell:

Observert språkbruk	MON	SEN1	SEN2	SEN3	SEN1,2,3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Samtale og bilder	7	83	100	100	94	100	100	0	40	100
Rapportert språkbruk										
Utfyllingsliste	12	100	100	100	100	100	100	44	50	100

Tabell 8: Observert og rapportert språkbruk – Olivia. Modifiseringsprosent

Tabellen over viser at det er stort sammenfall mellom språkbruken som ble observert under samtalen og gjennom bildeundersøkelse og den språkbruken Olivia selv rapporterer. Resultatene viser også at Olivia ikke har veldig mange trekk fra det opprinnelige talemålet i Halden, men stort sett holder seg til standardvarianter. De Halden-trekkene som derimot finnes i hennes talemål, er forholdsvis konsekvente og gjenstand for lite variasjon. Dette gjelder først og fremst variablene MON og A-END, men også variabelen PERF PART kan sies å være godt representert som dialektvarianter i Olivias talemål. Når det gjelder variabelen KJ/SJ, er ikke dette noe typisk trekk i Halden-dialekten, men variabelen viser at dette også er noe som finnes i en by på størrelse med Halden.

5.3 Informant 2 – Christine

Variabel 1: Monoftongering (MON)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>vet (6)</i>	<i>steiner</i>
<i>au</i>	<i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>røk</i>	

Antall dialektformer: 8
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 9
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 11

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>ren</i> <i>ben</i> <i>sten</i> <i>vet</i> <i>leke</i> <i>sent</i> <i>ble</i> <i>skje</i>	<i>stein</i> <i>grein</i> <i>feit</i>
<i>au</i>	<i>bløt</i> <i>løs</i> <i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>frøs</i> <i>klyve</i>	<i>røyk</i> <i>øyene</i>

Antall dialektformer: 13
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 18
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 28

Kommentar til variabel 1 (MON)

Når det gjelder beleggene som er hentet inn fra samtalen og bildeundersøkelsen, viser tabellen at Christines modifiseringsprosent er veldig lav, kun 11 %. Den er litt høyere enn Olivias (7 %), men dette er en ubetydelig forskjell. Det er også her flest belegg når det gjelder diftongen

ei, og i det ene unntaket fra monoftongbruken, er det denne diftongen som gjør seg gjeldene, i ordet *steiner*. Dette oppfatter jeg som en mer og mer vanlig variant av dette ordet, på bekostning av dialektvarianten *stener*.

Ser vi så på den rapporterte språkbruken, viser denne tabellen nesten det samme mønsteret som for den observerte språkbruken, selv om modifieringsprosenten riktignok er noe høyere, 28 %. Det kan allikevel sies å være en relativt lav modifieringsprosent, men Christine modifierer en del mer enn Olivia. Hos Olivia var det kun diftongen *øy* som ble brukt, mens Christine også har en del ord der diftongen *ei* også brukes, som i *stein*, *grein* og *feit*. Det er verdt å legge merke til at Christine også bruker varianten *sten*.

Hvis vi kort skal **oppsummere** Christines bruk av monoftonger, kan vi si at resultatene er forholdsvis sammenfallende både når det gjelder den observerte og den rapporterte språkbruken, men at modifieringsprosenten til den rapporterte språkbruken er såpass høy at den nærmer seg standardvariantene kraftig. Sett over ett, kan vi likevel si at Christine modifierer i liten grad når det gjelder monoftongering, og at hun holder relativt godt på den opprinnelige dialektvarianten.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælv</i> <i>ælj</i> <i>allikavæl</i> <i>svælje</i>	

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 0

Modifiering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælj</i> <i>svælje</i> <i>sæle</i> <i>hælj</i> <i>vælv</i> <i>ælv</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifiering i prosent: 0

Kommentar til variabel 2 (SEN 1)

Når det gjelder senking av vokalen *e*, viser denne variabelen et ganske likt mønster som variabel 1, om enn mye klarere. I tabellen ser vi at den observerte språkbruken har en modifieringsprosent på 0. Christine har altså holdt godt på dette trekket og viser en konsekvent bruk.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser tabellen et 100 % sammenfallende resultat med den observerte språkbruken. Christine modifierer også her 0 %, og det ser derfor ut til at disse resultatene er pålitelige, selv om beleggene ikke er så mange.

Oppsummerer vi resultatene for senking av vokalen *e*, kan vi si at Christine ikke modifierer i noen av ordene, og at dette karakteristiske trekket ved talemålet i Halden ser ut til å opprettholdes av Christine i stor grad.

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø (SEN 2)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i>	<i>spurte</i> <i>turte (3)</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 4

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 4

Modifisering i prosent: 80

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i> <i>høl</i>	<i>gulve</i> <i>spurte</i>

Antall dialektformer: 2
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 50

Kommentar til variabel 3 (SEN 2)

Når det gjelder senking av vokalen *u*, er erfaringen min at dette er en relativt vanlig senking i Halden-dialekten i dag. Når det gjelder Christine, ser det derimot ikke ut til at dette gjelder henne i stor grad. Modifiseringsprosenten for den observerte språkbruken er på hele 80 %, men det kan være av betydning at det er såpass få belegg.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, synker modifiseringsprosenten til 50 %. Her er heller ikke beleggene så mange, men totalt sett ser det ut til at Christine senker vokalen *u* i enkelte ord, men ikke i andre. Dette *kan* også være situasjonsavhengig, men min oppfatning er at det er vanligere å si *høl* og *køl* enn *gulve*, *tørte* og *spørte*.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>	<i>trøkk</i>	<i>krykker</i> <i>lykt</i> <i>lyst</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 75

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
y/ø	kløyve*	lyst bryste lykt dytta krykke drysse stykke

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 88

Kommentar til variabel 4 (SEN 3)

Den tredje og siste variabelen som har med senking av vokaler å gjøre, er senking av y. Denne senkingen har jeg en formening om at er mindre vanlig i Halden-dialekten enn de to foregående.

Ser vi på tabellen for den observerte språkbruken til Christine, viser den at hun har en relativt høy modifiseringsprosent på 75. Det er tydelig at Christine stort sett bruker standardformene her, men tabellen viser også at hun senker vokale y/ø i enkelte ord, som i *trøkk*. Hun modifiserer altså i mindre grad enn Olivia, men det er vanskelig å si om dette gjelder faste ord, eller om det er situasjonsavhengig.

Hvis vi sammenlikner med den rapporterte språkbruken, er det ikke så stort avvik fra den observerte. Her rapporterer Christine at hun modifiserer i 88 % av tilfellene. Hvis vi ser nærmere på ordet *kløyve*, ble *klyve* satt opp som standardvariant, mens *kløve* står som dialektvariant. Christine rapporterte altså at hun sier *kløyve*, og dette velger jeg å sette opp som en dialektvariant. Dette kan virke litt rart, i og med at vi her har å gjøre med en diftong, noe som ikke er vanlig i Halden-dialekten. Grunnen til at jeg allikevel velger å kalle *kløyve* for en dialektvariant, er at y har blitt senket til ø, og i dette tilfellet er det senkingen som blir undersøkt.

Som en **oppsummering** av variablene 2-4, ser vi at det varierer noe hvilke variabler som senkes og ikke. Variabelen *e* senkes i 100 % av tilfellene, mens variablene *u* og *y* senkes i mindre grad. Det som i alle fall er tydelig, er at Christines talemål ligger mye nærmere det opprinnelige talemålet i Halden enn Olivias når det gjelder senking.

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
kj/sj		sjøkken sjeks sjylling sjenner (2) sjørte sjent

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>	<i>kiosken</i> <i>kjærlighet (2)</i> <i>kjærring</i> <i>kyllinger</i> <i>kino</i>	<i>sjøkkenet</i> <i>skjært</i> <i>sjeks</i> <i>sjærsten</i> <i>sjekk</i> <i>sjempe</i> <i>sjelke kjøre</i>

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 13
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 54

Kommentar til variabel 5 (KJ/SJ)

Når det gjelder Christine og den observerte språkbruken, kan det se ut til at utviklingen av kj-lyden til en sj-lyd har nådd henne i stor grad. Hun har sj-uttale i 100 % av beleggene. Som i Olivias tilfelle, ser det ut som om det ikke spiller noen rolle hvilken vokal som kommer etter kj-lyden. Christine uttaler kj-lyden som *sj* uavhengig av hvilken vokal som følger etter.

Den rapporterte språkbruken viser derimot at Christine mestrer kj-lyden. Hun har en modifiseringsprosent på 54, så det er lite trolig at hun har problemer med å uttale kj-lyden. Det ser heller ikke her ut til at det spiller noen rolle hvilke vokal som kommer etter kj-lyden. Christine sier f.eks. *sjøkkenet*, men *kjøre* og *sjærsten*, men *kjærlighet*.

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/-ANE i substantiv flertall, bestemt form (SUBST)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>stolene</i> <i>bøkene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>skolene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>	<i>gubbane</i>	<i>CD-ene</i> <i>hundene</i> <i>bøkene</i> <i>buskene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>armene</i> <i>stolene</i> <i>dørene</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 9

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 9

Modifisering i prosent: 90

Kommentar til variabel 6 (SUBST)

Tabellen for den observerte språkbruken viser her at Christine modifierer i 100 % av tilfellene. Det er standardformer som blir brukt, og det er ingenting som tyder på at hun bruker verken endelsen *-ane* eller *-æne* i bestemt form flertall. Dette er et typisk trekk ved dialektene i Østfold, men min oppfatning er at dette trekket er på vei ut i Halden-dialekten. Dette ser også ut til å være tilfelle når det gjelder Christine.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser den kun små avvik fra den observerte. Modifiseringsprosenten er på 90 %, med kun ett belegg for dialektvarianten. Dette er i tillegg ett ord, *gubbane*, som kan sees på som et ”slangord” i Halden-dialekten. Det er derfor sannsynlig at Christines naturlige endelse i bestemt form flertall er *-ene*, men at *-ane* kan forekomme i noen ord.

Variabel 7: A-ending i svake verb i preteritum (A-END)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>snakka (3)</i> <i>lasta</i> <i>kasta</i> <i>klora</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>kasta</i> <i>prata</i> <i>svetta</i> <i>klaska</i> <i>dytta</i> <i>lista</i> <i>mista</i> <i>lasta</i> <i>nærma</i> <i>sykla</i>	

Modifisering i prosent: 0
Antall dialektformer: 10
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 7 (A-END)

Den observerte språkbruken viser her det samme mønsteret som variabel 2. Christine bruker kun dialektvariantene, og modifierer ikke i noen av tilfellene. Denne variabelen ser derfor ut til å være forholdsvis stabil med tanke på talemålet i Halden.

Når det gjelder den rapporterte språkbruken, avviker ikke denne noe fra den observerte. Her er modifiseringsprosenten også 0, og sannsynligheten er stor for at Christine konsekvent bruker dialektvarianten framfor standardvarianten også i andre tilfeller.

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke vern (PERF PART)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>fonne (2)</i> <i>sotte</i> <i>logge</i>	

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne</i> <i>logge</i> <i>fonne</i> <i>drokke</i> <i>dotte</i> <i>sotte</i>	<i>ligget</i>

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 14

Kommentar til variabel 8 (PERF PART)

Akkurat som hos Olivia, er det relativt få belegg for dette trekket, noe som minker påliteligheten til resultatene. Jeg mener likevel at de beleggene som finnes, er med på å vise en klar tendens til variasjon. Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 0. Christine er konsekvent i sin uttale, og veksler ikke i det hele tatt når det gjelder denne variabelen.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, er modifiseringsprosenten noe høyere, 14 %, men den kan også sies å være lav. Det er kun ett belegg for en standardvariant, og dette ordet finner vi også som en dialektvariant hos Christine.

Kort **oppsummert** kan man si at beleggende er for få til å vise om det er bestemte ord som uttales med en dialektvariant og andre som uttales med en standardvariant, men de viser i alle fall at ett av ordene, *ligget*, blir uttalt både som en dialektvariant og som en standardvariant. Dette kan tyde på at det er situasjonsavhengig hvilken variant Christine velger å bruke.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>'underholdning</i>	<i>tele'fo:n</i> <i>batte'ri:</i> <i>ban'a:ner</i> <i>prog'ra:m</i> <i>dia'le:kt</i> <i>stabili'se:rt</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 6

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 6

Modifisering i prosent: 86

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>moped</i>	<i>batte'ri:et</i> <i>tele'fo:n</i> <i>ban'a:ner</i> <i>kamer'a:ter</i> <i>trykke'ri:</i> <i>pap'i:r</i> <i>ekspedi'sjo:n</i> <i>mus'i:kk</i> <i>under'ho:ldning</i>

Antall dialektformer: 1
 Antall standardformer: 9
 Totalt antall belegg: 10
 Uregelrette varianter: 9
 Modifisering i prosent: 90

Kommentar til variabel 9 (TRYKK)

Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 86. Det er bare ordet *underholdning* som har trykket på første stavelse. Beleggene er forholdsvis mange, og dette er med på å øke troverdigheten til resultatene. Dette er som nevnt et typisk trekk i Halden-dialekten, og er en sterk indikator på om en bruker et talemål fra Østfold eller ikke. Ser vi på de foregående variablene, er det veldig varierende resultater når det gjelder bruk av dialektformer versus standardformer. Det er likevel en svak tendens til at standardformene overgår dialektformene når vi ser alle resultatene under ett. Det er derfor ikke veldig overraskende at Christine har en såpass høy modifiseringsprosent når det gjelder trykk.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer den bra med den observerte. Modifiseringsprosenten er på hele 90 %, og det er kun i ordet *moped* at trykket ligger på første stavelse. Det ser dermed ut til at Christine i de fleste fremmedord legger trykket på siste stavelse, mens hun av og til og i enkelte ord legger trykket på første stavelse.

5.2.2 Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Christine

For å oppsummere og sammenlikne modifiseringsprosenten for Christines observerte og rapporterte språkbruk, har jeg satt opp følgende tabell:

Observert språkbruk	MON	SEN1	SEN2	SEN3	SEN1,2,3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Samtale og bilder	11	0	80	75	52	100	100	0	0	86
Rapportert språkbruk										
Utfyllingsliste	28	0	50	88	46	54	90	0	14	90

Tabell 9: Observert og rapportert språkbruk – Christine. Modifiseringsprosent

Tabellen over viser at det er relativt stort sammenfall mellom språkbruken som ble observert under samtalen og gjennom bildeundersøkelse og den språkbruken Christine selv rapporterte.

Det er derimot ikke så stort sammenfall som i Olivias tilfelle. Når det gjelder variabel 3 og 5, er det ganske store forskjeller, mens de resterende variablene viser lite avvik. Resultatene viser også at Christine har en del trekk fra det opprinnelige talemålet i Halden, men at hun også modifierer en del i andre trekk. Christine ser dermed ut til å bruke flere av de opprinnelige trekkene fra talemålet i Halden enn det Olivia gjøre. Likevel modifierer hun altså en del. Når det gjelder variabelen KJ/SJ, er ikke dette som nevnt noe typisk trekk i Halden-dialekten, men variabelen viser at dette også finnes i Halden. I motsetning til Olivia, har Christine kj-uttale i en del av ordene, og dette kan tyde på at hun enten har litt problemer med å uttale lyden, eller at det er en moteuttale som hun seg bevisst. Dette vil bli drøftet i kapittel 6.

5.4 Informant 3 – Ine

Variabel 1: Monoftongering (MON)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>bred</i> <i>bredt</i> <i>vet (3)</i>	<i>steiner</i>
<i>au</i>	<i>grøt</i>	
<i>øy</i>		<i>røyk</i>

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 25

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>ren</i> <i>vet</i> <i>leke</i> <i>ble</i> <i>skje</i>	<i>bein</i> <i>steiner</i> <i>seint</i> <i>grein</i> <i>feit</i>
<i>au</i>	<i>løs</i> <i>bløt</i> <i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>kløve</i> <i>frøs</i>	<i>røyk</i> <i>øyene</i>

Antall dialektformer: 10
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 17
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 41

Kommentar til variabel 1 (MON)

Ser vi på beleggene som er innhentet fra samtalen og bildeundersøkelsen, viser tabellen at Ines modifiseringsprosent er forholdsvis lav (25 %), men at den er litt høyere enn både Olivias og Christines. Det er også her flest belegg når det gjelder diftongen *ei*, men i

motsetning til de to foregående informantene, bruker Ine også diftongen *øy* i *røyk*. I tillegg har hun i likhet med Olivia og Christine diftongen *ei* i *steiner*.

Ser vi så på den rapporterte språkbruken, viser denne tabellen en noe høyere modifieringsprosent enn den observerte (41 %). Ine modifierer altså i nesten halvparten av ordene og en del mer enn både Olivia og Christine. Det er særlig diftongen *ei* som blir brukt, men også *øy* er godt representert. Diftongen *au* blir ikke brukt i det hele tatt.

Hvis vi kort skal **oppsummere** Ines bruk av monoftonger, kan vi si at resultatene er noe sprikene mellom den rapporterte og den observerte språkbruken, men at begge viser en tendens mot høyere modifiering enn de to foregående informantene. Sett over ett, kan vi likevel si at Ine modifierer i moderat grad når det gjelder monoftongering, og at hun holder relativt godt på den opprinnelige dialektvarianten, selv om diftongbruken absolutt er til stede.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælv</i> <i>ælj</i> <i>hælj</i> (3)	

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælj</i> <i>svælje</i> <i>sæle</i> <i>hælj</i> <i>vælv</i> <i>ælv</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 2 (SEN 1)

Når det gjelder senking av vokalen *e*, viser den observerte språkbruken at modifieringsprosenten er 0. Ine bruker her dialektvarianten konsekvent.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser tabellen et 100 % sammenfallende resultat med den observerte. Ine modifierer også her 0 % og, det ser derfor ut til at disse resultatene er pålitelige, selv om beleggene er forholdsvis få.

Oppsummerer vi resultatene for senking av vokalen *e*, kan vi si at Ine ikke modifierer i noen av ordene, og at dette karakteristiske trekket ved talemålet i Halden ser ut til å bli opprettholdt av henne i stor grad.

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø (SEN 2)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i> <i>gølve (2)</i>	

Antall dialektformer: 3
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i> <i>høl</i> <i>gølve</i> <i>spørte</i>	

Kommentar til variabel 3 (SEN 2)

Når det gjelder senking av vokalen *u*, er erfaringen min at dette er en relativt vanlig senking i Halden-dialekten i dag. Når det gjelder Ine, ser dette også ut til å stemme. Modifiseringsprosenten for den observerte språkbruken er også her på 0 %.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer denne 100 % med den observerte. Beleggene er ikke så mange, men totalt sett ser det ut til at Ine senker vokalen *u* i de fleste ord.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>		<i>krykker</i> <i>lykt</i> <i>lyst (2)</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 4

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 4

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>	<i>døtta</i> <i>kløve</i>	<i>lyst</i> <i>bryste</i> <i>lykt</i> <i>krykke</i> <i>drysse</i> <i>stykke</i>

Antall dialektformer: 2
Antall standardformer: 6

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 6

Modifisering i prosent: 75

Kommentar til variabel 4 (SEN 3)

Ser vi på tabellen for den observerte språkbruken til Ine, viser den at hun har en veldig høy modifieringsprosent på 100. Det er tydelig at Ine stort sett bruker standardformene her.

Hvis vi sammenlikner med en rapporterte språkbruken, er det ikke så stort avvik fra den observerte, men Ine modifierer noe mindre, i 75 % av tilfellene. Informanten bruker her dialektvariantene *døtta* og *kløve*, for standardvariantene *dytta* og *klyve*.

Som en **oppsummering** av variablene 2-4, ser vi at det varierer noe hvilke variabler som senkes og ikke. Variablene *e* og *u* senkes i 100 % av tilfellene, mens variabelen *y* senkes i liten grad. Det som i alle fall er tydelig, er at Ines talemål ligger mye nærmere det opprinnelige talemålet i Halden enn Christines, og spesielt Olivias, når det gjelder senking.

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>		<i>sjøkken</i> <i>sjeks</i> <i>sjylling</i> <i>sjenner</i> <i>sjærsten</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>		<i>sjøre</i> <i>sjøkkenet sjiosken</i> <i>skjært</i> <i>sjeks</i> <i>sjærsten</i> <i>sjekk</i> <i>sjærlighet sjærring</i> <i>sjino</i> <i>skitt</i> <i>sjempe</i> <i>skyllinger</i> <i>sjelke</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 14

Totalt antall belegg: 14
Uregelrette varianter: 14

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 5 (KJ/SJ)

Når det gjelder Ine og den observerte språkbruken, kan det se ut til at utviklingen av kj-lyden til en sj-lyd har nådd henne i stor grad. Hun har sj-uttale i 100 % av beleggene. Som i både Olivia og Christines tilfeller, ser det ut som det ikke spiller noen rolle hvilken vokal som følger etter kj-lyden. Ine uttaler kj-lyden som *sj* uansett.

Den rapporterte språkbruken viser uten unntak det samme mønsteret. Ine har også her en modifieringsprosent på 100. Om årsaken til dette er at hun ikke mestrer kj-uttalen, eller om hun gjør dette bevisst, vil bli diskutert senere (se kap. 6).

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/-ANE i substantiv flertall, bestemt form (SUBST)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>stolene</i> <i>bøkene</i> <i>bilene</i> <i>vennene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 4
Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 4

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>gubbene</i> <i>CD-ene</i> <i>hundene</i> <i>bøkene</i> <i>buskene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>armene</i> <i>stolene</i> <i>dørene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 10
Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 6 (SUBST)

Tabellen for den observerte språkbruken viser her at Ine modifierer i 100 % av tilfellene. Det er standardformer som blir brukt, og det er ingenting som tyder på at hun bruker verken endelsen *-ane* eller *-æne* i bestemt form flertall. Dette er et typisk trekk ved dialektene i Østfold, men min oppfatning er at dette trekket er på vei ut i Halden-dialekten. Dette ser også ut til å være tilfelle når det gjelder Ine.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser den ingen avvik fra den observerte. Modifieringsprosenten er på 100 %, og det ser ut til at Ine bruker endelsen *-ene* i alle ord.

Variabel 7: A-ending i svake verb i preteritum (A-END)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>prata</i> (3) <i>åpna</i> <i>lista</i>	

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>kasta</i> <i>prata</i> <i>svetta</i> <i>klaska</i> <i>dytta</i> <i>lista</i> <i>mista</i> <i>lasta</i> <i>nærma</i> <i>sykla</i>	

Antall dialektformer: 10
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 7 (A-END)

Som både Olivia og Christine, modifiserer heller ikke Ine noe når vi ser på den observerte språkbruken. Dialektvariantene blir brukt i alle ordene.

Mønsteret for den rapporterte språkbruken er helt likt som for den observerte, og beleggene er såpass mange at resultatene er relativt pålitelige.

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke verb (PERF PART)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>fonne (3)</i> <i>sotte</i>	

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne</i> <i>logge</i> <i>fonne</i> <i>drokke</i> <i>dotte</i> <i>sotte</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 8 (PERF PART)

Akkurat som hos Olivia og Christine, er det relativt få belegg for dette trekket, noe som minker påliteligheten til resultatene. Jeg mener likevel at de beleggene som finnes, er med på å vise en klar tendens til variasjon. Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 0. Ine er konsekvent i sin uttale, og veksler ikke i det hele tatt når det gjelder denne variabelen.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, er modifiseringsprosenten det samme, og dette er med på å øke resultatenes reliabilitet.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
' <i>spessielt</i>	<i>tele'fo:n</i> <i>batte'ri:</i> <i>ban'a:ner</i> <i>spesi'e:lt</i> <i>dia'le:kt</i> <i>provo'se:rende</i> <i>bu'ti:kk</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 88

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
' <i>moped</i> ' <i>telefon</i> ' <i>kammerater</i>	<i>batte'ri:et</i> <i>ban'a:ner</i> <i>trykke'ri:</i> <i>pap'i:r</i> <i>ekspedi'sj:on</i> <i>mus'i:kk</i> <i>under'ho:ldning</i>

Antall dialektformer: 3
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 70

Kommentar til variabel 9 (TRYKK)

Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 88. Det er bare ordet *spesielt* som har trykket på første stavelse. Beleggene er forholdsvis mange, og dette er med på å øke troverdigheten til resultatene. Dette er som nevnt et typisk trekk i Halden-dialekten, og er en sterk indikator på om en bruker et talemål fra Østfold eller ikke. Ser vi på de foregående variablene, er det veldig varierende resultater når det gjelder bruk av dialektformer versus standardformer. I motsetning til de to foregående informantene, viser Ine likevel en svak tendens til at dialektformene overgår standardformene når vi ser alle resultatene under ett. Det er derfor noe overraskende at Ine har en såpass høy modifiseringsprosent når det gjelder trykk.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer den bra med den observerte. Modifiseringsprosenten er noe lavere 70 %, men den er fortsatt høy. Ordene *moped*, *telefon* og *kammerater* blir her uttalt med trykket på første stavelse. Det ser dermed ut til at Ine i de fleste fremmedord legger trykket på siste stavelse, mens hun av og til og i enkelte ord legger trykket på første stavelse.

5.2.3 Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Ine

For å oppsummere og sammenlikne modifiseringsprosenten for Ines observerte og rapporterte språkbruk, har jeg satt opp følgende tabell:

Observert språkbruk	MON	SEN1	SEN2	SEN3	SEN1,2,3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Samtale og bilder	25	0	0	100	33	100	100	0	0	88
Rapportert språkbruk										
Utfyllingsliste	41	0	0	75	25	100	100	0	0	70

Tabell 10: Observert og rapportert språkbruk – Ine. Modifiseringsprosent

Tabellen over viser at det er relativt stort sammenfall mellom språkbruken som ble observert under samtalen og gjennom bildeundersøkelse og den språkbruken Ine selv rapporterte. Resultatene viser også at Ine har en del trekk fra det opprinnelige talemålet i Halden, men at hun også modifiserer en del i andre trekk. Ine ser dermed ut til å bruke flere av de opprinnelige trekkene fra talemålet i Halden enn både Olivia og Christine. Det er kun når det gjelder variabelen SEN 3, SUBST, KJ/SJ og TRYKK at det er en betydelig modifisering. Når det gjelder KJ/SJ variabelen, er ikke dette som nevnt noe typisk trekk i Halden-dialekten, men variabelen viser at dette også finnes i Halden. Ine har i likhet med Olivia sj-uttale i alle ordene.

5.5 Informant 4 – Frida

Variabel 1: Monoftongering (MON)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>vet (7)</i>	<i>steiner</i>
<i>au</i>	<i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>røk</i>	

Antall dialektformer: 9
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 10

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>ren</i> <i>ben</i> <i>vet</i> <i>leke</i> <i>sent</i> <i>ble</i> <i>skje</i>	<i>stein</i> <i>grein</i> <i>feit</i>
<i>au</i>	<i>bløt</i> <i>løs</i> <i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>frøs</i> <i>klyve</i>	<i>røyk</i> <i>øyene</i>

Antall dialektformer: 12
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 17
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 29

Kommentar til variabel 1 (MON)

Når det gjelder beleggene som er innhentet fra samtalen og bildeundersøkelsen, viser tabellen at Fridas modifieringsprosent er veldig lav (10 %), så å si identisk med Olivias resultater. Det er også her flest belegg når det gjelder diftongen *ei*, og i likhet med de tre foregående informantene, har hun også diftongen *ei* i *steiner*.

Ser vi så på den rapporterte språkbruken, viser denne tabellen en noe høyere modifieringsprosent enn den observerte (29 %). Frida kan allikevel sies å modifisere forholdsvis lite.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>hælj</i> (2)	<i>elv</i> <i>elg</i>

Antall dialektformer: 2
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 50

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>svælje</i> <i>sæle</i> <i>hælj</i>	<i>elg</i> <i>velta</i> <i>elv</i>

Antall dialektformer: 3
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 50

Kommentar til variabel 2 (SEN 1)

Når det gjelder senking av vokalen *e*, viser den observerte språkbruken at modifieringsprosenten er 50. Frida er her litt vaklende i bruken, men beleggende er for få til å kunne si noe sikkert om det bare er spesielle ord som får en slik senking.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser tabellen samme modifieringsprosent som den observerte. Ordet *hælj* er også her uttalt som en dialektvariant, mens ordene *elv* og *elg* uttales som en standardvariant. Det kan derfor tyde på at Frida velger å senke vokalen i enkelte ord, mens hun i andre beholder standardvokalen.

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø (SEN 2)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>		<i>kull</i> <i>spurte</i> (2)

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>		<i>kull</i> <i>hull</i> <i>gulve</i> <i>spurte</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 4

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 4

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 3 (SEN 2)

Når det gjelder senking av vokalen *u*, er erfaringen min at dette er en relativt vanlig senking i Halden-dialekten i dag. Når det gjelder Frida, ser dette ikke ut til å stemme. Modifiseringsprosenten for den observerte språkbruken er her på 100 %. Dette er helt motsatte resultater av hva vi finner hos Ine.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer denne godt med den observerte. Beleggene er ikke så mange, men totalt sett ser det ut til at Frida ikke senker vokalen *u* i noen ord, men at hun benytter seg av standardformer.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>		<i>krykker</i> <i>lykt</i> <i>lyst</i> <i>flytter (2)</i> <i>stygg</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 6

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 6

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>		<i>lyst</i> <i>bryste</i> <i>lykt</i> <i>dytta</i> <i>krykke</i> <i>drysse</i> <i>stykke</i> <i>klyve</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 8

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 8

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 4 (SEN 3)

Fridas resultater for den observerte språkbruken samsvarer 100 % med Ines. Begge modifiserer i alle ordene og bruker standardvariantene.

Hvis vi sammenlikner med en rapporterte språkbruken, er det ikke noe avvik fra den observerte på 100 % modifisering.

Som en **oppsummering** av variablene 2-4, ser vi at det er samsvar mellom den observerte og den rapporterte språkbruken. Verken vokale *u* eller *y* blir senket i noen tilfeller, mens vokalen *e* blir senket i halvparten av ordene. Frida er her mer på linje med Olivia enn med Christine og Ine.

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>		<i>sjøkken</i> <i>sjeks</i> <i>sjylling</i> <i>sjærsten</i> <i>sjent</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>		<i>sjøre</i> <i>sjøkkenet</i> <i>sjosken</i> <i>skjært</i> <i>sjeks</i> <i>sjærsten</i> <i>sjekk</i> <i>sjærlighet sjærring</i> <i>sjino</i> <i>sjempe</i> <i>sjyllinger</i> <i>sjelke</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 13

Totalt antall belegg: 13
Uregelrette varianter: 13

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 5 (KJ/SJ)

Når det gjelder Frida og den observerte språkbruken, kan det se ut til at utviklingen av kj-lyden til en sj-lyd også har nådd henne i stor grad. Hun har sj-uttale i 100 % av beleggene. Som i de andre informantens tilfeller, ser det ut som det ikke spiller noen rolle hvilken vokal som følger etter kj-lyden. Frida uttaler kj-lyden som *sj* uansett.

Den rapporterte språkbruken viser uten unntak det samme mønsteret. Frida modifiserer her 100 %. Om årsaken til dette er at hun ikke mestrer kj-uttalen, eller om hun gjør dette bevisst, vil bli diskutert senere (se kap. 6).

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/-ANE i substantiv flertall, bestemt form (SUBST)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>stolene</i> <i>bøkene</i> <i>bilene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 3
Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>gubbene</i> <i>CD-ene</i> <i>hundene</i> <i>bøkene</i> <i>buskene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>armene</i> <i>stolene</i> <i>dørene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 10
Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 6 (SUBST)

Ser vi på tabellen for den observerte språkbruken, viser den at Frida modifiserer i 100 % av tilfellene. Det er standardformer som blir brukt, og det er ingenting som tyder på at hun bruker verken endelsen *-ane* eller *-æne* i bestemt form flertall. Dette er et typisk trekk ved dialektene i Østfold, men min oppfatning er at dette trekket er på vei ut i Halden-dialekten. Dette ser også ut til å være tilfelle når det gjelder Frida, i likhet med både Olivia og Ine.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser den ingen avvik fra den observerte eller fra resultatene til Olivia og Ine. Modifiseringsprosenten er på 100 %, og det ser ut til at Frida bruker endelsen *-ene* i alle ord.

Variabel 7: A-ending i svake verb i preteritum (A-END)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>påvirka</i> <i>flytta (2)</i> <i>merka</i>	

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>kasta</i> <i>prata</i> <i>svetta</i> <i>klaska</i> <i>dytta</i> <i>lista</i> <i>mista</i> <i>lasta</i> <i>sykla</i>	<i>nærmet</i>

Antall dialektformer: 9
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 10

Kommentar til variabel 7 (A-END)

Som alle de tre foregående informantene modifiserer heller ikke Frida noe når vi ser på den observerte språkbruken. Dialektvariantene blir brukt i alle ordene.

Mønsteret for den rapporterte språkbruken avviker ikke mye med den observerte, med en modifiseringsprosent på 10. Det er kun i ordet *nærmet* at Frida bruker standardvarianten. Om dette er et tegn på at hun i noen situasjoner bruker standardvarianter og andre dialektvarianter, eller om det er faste ord som uttales på en bestemt måte, vil bli diskutert senere (se kap. 6).

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke vern (PERF PART)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne (3)</i> <i>sotte</i> <i>fonne</i>	

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne</i> <i>logge</i> <i>fonne</i> <i>drokke</i> <i>dotte</i> <i>sotte</i>	<i>ligget</i>

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 14

Kommentar til variabel 8 (PERF PART)

Akkurat som hos de andre informantene, er det relativt få belegg for dette trekket, noe som minker påliteligheten til resultatene. Jeg mener likevel at de beleggene som finnes, er med på å vise en klar tendens til variasjon. Tabellen for den observerte språkbruken viser en

modifiseringsprosent på 0. Frida er konsekvent i sin uttale, og veksler ikke når det gjelder denne variabelen.

Den rapporterte språkbruken viser en noe høyere modifiseringsprosent (14), men det er kun ett belegg som representerer standardvarianten, nemlig *ligget*.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
	<i>tele'fo:n</i> <i>batte'ri:</i> <i>ban'a:ner</i> <i>mil'jø: (4)</i> <i>dia'le:kt</i> <i>na'tu:lig</i> <i>identi'te:t</i> <i>orien'te:ring</i> <i>arki'te:kt</i>

Antall dialektformer: 0
 Antall standardformer: 12

 Totalt antall belegg: 12
 Uregelrette varianter: 12

 Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
	<i>batte'ri:et</i> <i>tele'fo:n</i> <i>ban'a:ner</i> <i>kamer'a:ter</i> <i>trykke'ri:</i> <i>pap'i:r</i> <i>ekspedi'sjo:n</i> <i>mus'i:kk</i> <i>under'ho:ldning</i> <i>mop'e:d</i>

Antall dialektformer: 0
 Antall standardformer: 10

 Totalt antall belegg: 10
 Uregelrette varianter: 10

 Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 9 (TRYKK)

Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på hele 100 %. Alle ordene blir uttalt som standardvarianter, og dette tyder på at Frida ikke bruker dialektvarianter i det hele tatt når det gjelder variabelen TRYKK. Beleggene er forholdsvis mange, og dette er med på å øke troverdigheten til resultatene. Dette er som nevnt et typisk trekk i Halden-dialekten, og er en sterk indikator på om en bruker et talemål fra Østfold eller ikke. Ser vi på de foregående variablene, er det noe varierende resultater når det gjelder bruk av dialektformer versus standardformer. Frida har likevel en større andel standardvarianter enn dialektvarianter i sitt talemål, så det er ikke veldig overraskende at hun modifiserer 100 % på denne variabelen.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer den bra med den observerte. Modifiseringsprosenten er den samme, og det er kun standardvarianter som blir brukt.

5.2.4 Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Frida

For å oppsummere og sammenlikne modifieringsprosenten for Fridas observerte og rapporterte språkbruk, har jeg satt opp følgende tabell:

Observert språkbruk	MON	SEN1	SEN2	SEN3	SEN1,2,3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Samtale og bilder	10	50	100	100	83	100	100	0	0	100
Rapportert språkbruk										
Utfyllingsliste	29	50	100	100	83	100	100	10	14	100

Tabell 11: Observert og rapportert språkbruk – Frida. Modifieringsprosent

Tabellen over viser at det er relativt stort sammenfall mellom språkbruken som ble observert under samtalen og gjennom bildeundersøkelse og den språkbruken Frida selv rapporterte. Resultatene viser også at Frida har noen trekk fra det opprinnelige talemålet i Halden, men at hun modifierer en del i andre trekk. Frida ser ut til å bruke færre av de opprinnelige trekkene fra talemålet i Halden enn Ine. Hun modifierer mye i halvparten av variablene, mens den andre halvparten viser modifiering i svært lav grad. Når det gjelder SEN1, viser resultatene at Frida modifierer i halvparten av tilfellene. Frida har i likhet med Olivia og Ine sj-uttale i alle ordene.

5.6 Informant 5 – Ulf

Variabel 1: Monoftongering (MON)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>vet (7)</i>	<i>steiner</i> <i>breidt</i>
<i>au</i>	<i>grøt</i>	
<i>øy</i>		<i>røyk</i>

Antall dialektformer: 8
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 11
Uregelrette varianter: 3

Modifiering i prosent: 27

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>ren</i> <i>leke</i> <i>sent</i> <i>ble</i> <i>skje</i>	<i>bein</i> <i>stein</i> <i>veit</i> <i>grein</i> <i>feit</i>
<i>au</i>	<i>bløt</i> <i>løs</i> <i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>frøs</i>	<i>røyk</i> <i>øyene</i> <i>kløyve</i>

Antall dialektformer: 9
Antall standardformer: 8

Totalt antall belegg: 17
Uregelrette varianter: 8

Modifisering i prosent: 47

Kommentar til variabel 1 (MON)

Når det gjelder beleggene som er innhentet fra samtalen og bildeundersøkelsen, viser tabellen at Ulf modifiserer en del mer enn de andre informantene. Det er også her flest belegg når det gjelder diftongen *ei*, og i likhet med de fire foregående informantene, har han også diftongen *ei* i *steiner*. I tillegg har han også diftonguttale i ordet *breidt*. Dette er etter min oppfatning en relativt uvanlig uttale av ordet i Halden. Ulf bruker også diftongen *øy* i ordet *røyk*.

Ser vi så på den rapporterte språkbruken, viser denne tabellen en høyere modifiseringsprosent enn den observerte (47 %). Ulf kan på bakgrunn av dette sies å modifisere i omtrent halvparten av ordene, noe som er en betydelig økning fra de fire foregående informantene.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælv</i> <i>ælj</i> <i>hælj (2)</i>	

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælj</i> <i>svælje</i> <i>sæle</i> <i>hælj</i> <i>vælv</i> <i>ælv</i> <i>kjælke</i>	

Antall dialektformer: 7
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 2 (SEN 1)

Når det gjelder senking av vokalen *e*, viser den observerte språkbruken at modifieringsprosenten er 0. Ulf bruker her bare dialektformer, så selv om beleggene ikke er så mange, tyder det på at Ulf holder seg til den tradisjonelle formen når et gjelder denne variabelen.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser tabellen samme modifieringsprosent som den observerte. Dette øker påliteligheten til resultatene, og det ser ikke ut til å være noen regelmessige unntak.

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø (SEN 2)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i>	<i>spurte (2)</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 67

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i> <i>høl</i>	<i>gulve</i> <i>spurte</i>

Antall dialektformer: 2
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 50

Kommentar til variabel 3 (SEN 2)

Når det gjelder senking av vokalen *u*, er erfaringen min at dette er en relativt vanlig senking i Halden-dialekten i dag. Når det gjelder Ulf og den observerte språkbruken, er resultatene lite reliable pga. få belegg. Modifieringsprosenten er her på 67 %, men dette er kun en svak indikator på at variabelen varierer i bruk.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer denne forholdsvis godt med den observerte. Beleggene er heller ikke her så mange, men totalt sett ser det ut til at Ulf senker vokalen *u* i noen, bestemte ord, mens han i andre bruker standardformer.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
y/ø		<i>krykker</i> <i>lykt</i> <i>flytte</i> <i>lyst (2)</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
y/ø	<i>brøste</i> <i>kløyve*</i>	<i>lyst</i> <i>lykt</i> <i>dytta</i> <i>krykke</i> <i>drysse</i> <i>stykke</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 6

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 6

Modifisering i prosent: 86

Kommentar til variabel 4 (SEN 3)

Ulf's resultater for den observerte språkbruken samsvarer 100 % med Olivia, Ine og Fridas resultater. Alle modifiserer i alle ordene og bruker standardvariantene.

Hvis vi sammenlikner med den rapporterte språkbruken, er det ikke store avvik fra den observerte, men modifiseringsprosenten er noe lavere, 86 %. Ordet *brystet* uttales som *brøste*, og ordet *klyve* som *kløyve*. Siden det er senking, og ikke monoftongering, som her skal undersøkes, har jeg valgt å kalle *kløyve* som en dialektvariant og *klyve* som en standardvariant. Til tross for disse to beleggene, ser vi en tendens til at denne senkingen ikke er så vanlig hos Ulf.

Som en **oppsummering** av variablene 2-4, ser vi at det er samsvar mellom den observerte og den rapporterte språkbruken. Vokalen e blir senket i alle tilfellene, mens vokalen u senkes i omtrent halvparten av ordene og vokalen y senkes sjeldent. Sett under ett er altså Ulf lite konsekvent når det gjelder senking.

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	"Standardvariant"
kj/sj		<i>sjøkken</i> <i>sjeks</i> <i>sjylling</i> <i>sjøre</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 4

Totalt antall belegg: 4
Uregelrette varianter: 4

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>	<i>kjekk</i>	<i>sjøkkenet</i> <i>skjært</i> <i>sjeks</i> <i>sjærsten</i> <i>sjempe</i> <i>sjelke</i> <i>sjøre</i> <i>sjiosken</i> <i>sjærlighet</i> <i>sjærring</i> <i>sjyllinger</i> <i>sjino</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 12

Totalt antall belegg: 13
Uregelrette varianter: 12

Modifisering i prosent: 92

Kommentar til variabel 5 (KJ/SJ)

Når det gjelder Ulf og den observerte språkbruken, kan det se ut til at utviklingen av kj-lyden til en sj-lyd også har nådd ham i stor grad. Han har sj-uttale i 100 % av beleggene. Som i de andre informantens tilfeller, ser det ut som det ikke spiller noen rolle hvilken vokal som følger etter kj-lyden, for Ulf uttaler kj-lyden som *sj* uansett.

Den rapporterte språkbruken viser derimot at Ulf klarer å uttale kj-lyden i ett tilfelle. Hva som kan være årsaken til at han stort sett uttaler kj-lyden som *sj* når han klarer å uttale den ”rett”, vil bli drøftet senere.

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/-ANE i substantiv flertall, bestemt form (SUBST)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>stolene</i> <i>bøkene</i> <i>bilene</i> <i>guttene (2)</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 5

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 5

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>gubbene</i> <i>CD-ene</i> <i>hundene</i> <i>bøkene</i> <i>buskene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>armene</i> <i>stolene</i> <i>dørene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 10

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 6 (SUBST)

Tabellen for den observerte språkbruken, viser at Ulf, i likhet med flertallet av de andre informantene, modifierer i 100 % av tilfellene. Han benytter seg kun av standardformer, og det er ingenting som tyder på at hun bruker verken endelsen *-ane* eller *-æne* i bestemt form flertall. Dette er et typisk trekk ved dialektene i Østfold, men min oppfatning er at dette trekket er på vei ut i Halden-dialekten. Dette ser også ut til å være tilfelle når det gjelder Ulf.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser den ingen avvik fra den observerte eller fra resultatene til Olivia, Ine og Frida. Modifiseringsprosenten er på 100 %, og resultatenes pålitelighet er derfor stor.

Variabel 7: A-ending i svake verb i preteritum (A-END)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>prata</i> <i>snakka (2)</i> <i>avlasta</i> <i>påvirka</i>	

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 0
Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>kasta</i> <i>prata</i> <i>svetta</i> <i>klaska</i> <i>dytta</i> <i>lista</i> <i>mista</i> <i>lasta</i> <i>nærma</i> <i>sykla</i>	

Antall dialektformer: 10
Antall standardformer: 0
Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 7 (A-END)

Ulf viser det samme mønsteret som alle de fire foregående informantene når det gjelder den observerte språkbruken. Dialektvariantene blir brukt i alle ordene, og modifiseringsprosenten er 0.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, avviker ikke den noe fra den observerte, og dette øker reliabiliteten til resultatene.

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke vern (PERF PART)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>fonne (2)</i> <i>sotte</i> <i>vonne (3)</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne</i> <i>logge</i> <i>fonne</i> <i>drokke</i> <i>dotte</i> <i>sotte</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 8 (PERF PART)

Når det gjelder Ulf, er det også hos ham relativt få belegg for dette trekket, noe som minker påliteligheten til resultatene. Jeg mener likevel at de beleggene som finnes, er med på å vise en klar tendens til variasjon. Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 0. Ulf er konsekvent i sin uttale, og veksler ikke når det gjelder denne variabelen.

Den rapporterte språkbruken samsvarer 100 % med den observerte, og det ser ikke ut til at Ulf variere noe i sin uttale av denne variabelen.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>'spessielt</i>	<i>tele'fo:n</i> <i>batte'ri:</i> <i>ban'a:ner</i> <i>spesi'e:lt</i> <i>dia'le:kt</i> <i>fri'sø:r</i> <i>gi'ta:r</i>

Antall dialektformer: 1
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 88

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>'kammerater</i> <i>'moped</i>	<i>batte'ri:et</i> <i>tele'fo:n</i> <i>ban'a:ner</i> <i>trykke'ri:</i> <i>pap'i:r</i> <i>ekspedi'sjo:n</i> <i>mus'i:kk</i> <i>under'ho:ldning</i>

Antall dialektformer: 2
Antall standardformer: 8

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 8

Modifisering i prosent: 80

Kommentar til variabel 9 (TRYKK)

Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifieringsprosent på 88 %. Dette tyder på at Ulf modifierer i stort sett alle tilfeller, men at han også bruker dialektvarianten. Ordet *spesielt* uttales *'spessielt*, men det er vanskelig å si om dette er en konsekvent uttale av ordet, eller om det uttalen varierer. Ser vi på de foregående variablene, er det noe varierende resultater når det gjelder bruk av dialektformer versus standardformer. Denne variabelen er også noe varierende, og dette er ikke veldig overraskende sett i forhold til resten av variablene.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer den relativt bra med den observerte. Modifieringsprosenten er noe lavere, 80 %, men dette er en ganske ubetydelig forskjell. Dialektvariantene *'kammerater* og *'moped* er de som her blir brukt av Ulf, ellers holder han seg til standardformer.

5.2.5 Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Ulf

For å oppsummere og sammenlikne modifieringsprosenten for Ulfs observerte og rapporterte språkbruk, har jeg satt opp følgende tabell:

Observert språkbruk	MON	SEN1	SEN2	SEN3	SEN1,2,3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Samtale og bilder	27	0	67	100	56	100	100	0	0	88
Rapportert språkbruk										
Utfyllingsliste	47	0	50	86	45	92	100	0	0	80

Tabell 12: Observert og rapportert språkbruk – Ulf. Modifieringsprosent

Også i Ulfs tilfeller, viser tabellen over at det er relativt stort sammenfall mellom språkbruken som ble observert under samtalen og gjennom bildeundersøkelse og den språkbruken Ulf selv rapporterte. Resultatene viser også at Ulf modifierer en del mindre enn det for eksempel Frida gjør, men at han også bruker en del standardformer. Ulf modifierer ikke i det hele tatt når det gjelder variablene SEN 1, A-END og PERF PART. Resultatene fra variablene MON og SEN 2 fordeler seg jevnt mellom dialektformer og standardformer, mens i resten av variablene, modifierer Ulf i høy grad.

5.7 Informant 6 – Pål

Variabel 1: Monoftongering (MON)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>stener</i> <i>vet (3)</i> <i>bredt</i> <i>bred (6)</i>	
<i>au</i>	<i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>røk</i>	

Antall dialektformer: 11
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 11
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant uten diftong	Standardvariant med diftong
<i>ei</i>	<i>ren</i> <i>ben</i> <i>sten</i> <i>vet</i> <i>leke</i> <i>fet</i> <i>gren</i> <i>sten</i> <i>sent</i> <i>ble</i> <i>skje</i>	
<i>au</i>	<i>bløt</i> <i>løs</i> <i>grøt</i>	
<i>øy</i>	<i>røk</i> <i>frøs</i>	<i>øyene</i> <i>kløyve</i>

Antall dialektformer: 16
Antall standardformer: 2

Totalt antall belegg: 18
Uregelrette varianter: 2

Modifisering i prosent: 11

Kommentar til variabel 1 (MON)

Når det gjelder beleggene som er innhentet fra samtalen og bildeundersøkelsen, viser tabellen at Pål ikke modifiserer i det hele tatt. Jeg har fått inn her flest belegg når det gjelder diftongen *ei*, men i motsetning til de fem foregående informantene, har Pål ikke diftongen *ei* i *steiner*, men uttaler ordet med dialektvarianten *stener*. Pål skiller seg her fra alle de unge informantene ved at han har en modifiseringsprosent på 0.

Ser vi så på den rapporterte språkbruken, viser denne tabellen en noe høyere modifiseringsprosent enn den observerte (11 %). Dette er imidlertid i ord som er veldig vanlig å uttale med diftong, *øyene* og *kløyve*. Sett under ett modifiserer Pål veldig lite i forhold til de foregående informantene.

Variabel 2: Senking av vokal. Variabelen E/Æ (SEN 1)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælv</i> <i>ælj</i> <i>hælj (2)</i> <i>allikavæl (3)</i>	

Antall dialektformer: 7
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>e/æ</i>	<i>ælj</i> <i>svælje</i> <i>sæle</i> <i>hælj</i> <i>vælv</i> <i>ælv</i> <i>kjælke</i>	

Antall dialektformer: 7
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 7
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 2 (SEN 1)

Når det gjelder senking av vokalen *e*, viser den observerte språkbruken at modifiseringsprosenten er 0. Pål bruker her bare dialektformer, så selv om beleggene ikke er så mange, tyder det på at han holder seg til den tradisjonelle formen når et gjelder denne variabelen, i likhet med bl.a. Ulf.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser tabellen også hos Pål samme modifiseringsprosent som den observerte. Dette øker påliteligheten til resultatene, og det ser ikke ut til å være noen regelmessige unntak.

Variabel 3: Senking av vokal. Variabelen U/Ø (SEN 2)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i> <i>spørte (2)</i>	

Antall dialektformer: 3
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>u/ø</i>	<i>køl</i> <i>høl</i> <i>gølv</i> <i>spørte</i>	<i>kull</i>

Antall dialektformer: 4
Antall standardformer: 1

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 1

Modifisering i prosent: 20

Kommentar til variabel 3 (SEN 2)

Når det gjelder senking av vokalen *u*, er erfaringen min at dette er en relativt vanlig senking i Halden-dialekten i dag. Pål ser ut til å bekrefte dette, ved at han ikke modifierer i noen av ordene, men bruker dialektvariantene.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, samsvarer denne forholdsvis godt med den observerte. Modifiseringsprosenten er noe høyere (20 %), men det er kun ett belegg for en standardvariant. Dette belegget finnes i tillegg som en dialektvariant. Det kan derfor se ut til at Pål i de fleste tilfeller senker vokalen *u*, mens at han i noen situasjoner bruker standardformen.

Variabel 4: Senking av vokal. Variabelen Y/Ø (SEN 3)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>		<i>krykker</i> <i>lykt</i> <i>flytte</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>y/ø</i>	<i>brøste</i> <i>døtta</i> <i>krøkke</i> <i>drøsse</i> <i>kløyve*</i>	<i>lyst</i> <i>lykt</i> <i>stykke</i>

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 3

Totalt antall belegg: 8
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 38

Kommentar til variabel 4 (SEN 3)

Ser vi på resultater for den observerte språkbruken til Pål, samsvarer den helt med de andre unge informantenes resultater. Modifiseringsprosenten er 100 i alle ordene, og de bruker kun standardvariantene.

Hvis vi sammenlikner med den rapporterte språkbruken, er det store avvik fra den observerte. Her er modifiseringsprosenten så lav som 38. Pål bruker dialektvariantene *brøste*, *døtta*, *krøkke*, *drøsse* og *kløyve*. Dette er oppsiktsvekkende høy bruk av dialektvarianter for denne variabelen, sett i forhold til resten av de unge informantene. Det er også verdt å nevne at standardvarianten *krykke* finnes som et alternativ til dialektvarianten *krøkke* hos Pål.

Som en **oppsummering** av variablene 2-4, ser vi at er noe sprikende resultater mellom den observerte og den rapporterte språkbruken. Vokalen *e* blir senket i alle tilfellene, mens

vokalen *u* senkes i noen få ord. Senking av vokalen *y* er etter min erfaring en sjeldnere senking enn de to nevnte, men Pål senker altså denne vokalen forholdsvis mye når det gjelder den rapporterte språkbruken.

Variabel 5: SJ for KJ (KJ/SJ)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>	<i>kjøkken</i> <i>kjeks</i> <i>kylling</i> <i>kjæresten (2)</i>	

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	”Standardvariant”
<i>kj/sj</i>	<i>kiosken</i> <i>kjeks</i> <i>kjæresten</i> <i>kjekk</i> <i>kjærlighet</i> <i>kjærring</i> <i>kitt</i>	<i>sjøkkenet</i> <i>skjørt</i> <i>sjino</i> <i>sjempe</i> <i>skyllinger</i> <i>sjelke</i> <i>sjøre</i>

Antall dialektformer: 7
Antall standardformer: 7

Totalt antall belegg: 14
Uregelrette varianter: 7

Modifisering i prosent: 50

Kommentar til variabel 5 (KJ/SJ)

Når det gjelder Pål og den observerte språkbruken, kan det se ut til at utviklingen av *kj*-lyden til en *sj*-lyd også har nådd ham i stor grad. Han har *sj*-uttale i 100 % av beleggene. Som i de andre informantens tilfeller, ser det ut som det ikke spiller noen rolle hvilken vokal som følger etter *kj*-lyden, for Pål uttaler *kj*-lyden som *sj* uansett.

Den rapporterte språkbruken viser derimot at Pål klarer å uttale *kj*-lyden i så mye som halvparten av tilfellene. Det kan se ut til at Pål sliter med å uttale *kj*-lyden når vokalen *ø* kommer etter, mens han har mindre problemer når vokalen *æ* følger etter. Dette er kun en tendens, og beleggene er for få til å si noe sikkert om dette.

Variabel 6: -ENE for -ÆNE/-ANE i substantiv flertall, bestemt form (SUBST)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>stolene</i> <i>bøkene</i> <i>bilene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 3
Totalt antall belegg: 3
Uregelrette varianter: 3

Modifisering i prosent: 100

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>ene/æne/ane</i>		<i>gubbene</i> <i>CD-ene</i> <i>hundene</i> <i>bøkene</i> <i>buskene</i> <i>bilene</i> <i>guttene</i> <i>armene</i> <i>stolene</i> <i>dørene</i>

Antall dialektformer: 0
Antall standardformer: 10
Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 10

Modifisering i prosent: 100

Kommentar til variabel 6 (SUBST)

Tabellen for den observerte språkbruken, viser at Pål, i likhet med flertallet av de andre informantene, modifiserer i 100 % av tilfellene. Han benytter seg kun av standardformer, og det er ingenting som tyder på at hun bruker verken endelsen *-ane* eller *-æne* i bestemt form flertall. Dette er et typisk trekk ved dialektene i Østfold, men min oppfatning er at dette trekket er på vei ut i Halden-dialekten. Pål er med på å bekrefte denne oppfatningen.

Den rapporterte språkbruken viser ingen avvik fra den observerte eller fra resultatene til Olivia, Ine, Frida og Ulf. Det er kun Christine som har ett belegg for en dialektvariant når det gjelder denne variabelen. Pål har en modifiseringsprosent på 100, og det er såpass mange belegg at resultatene virker pålitelige.

Variabel 7: A-ending i svake verb i preteritum (A-END)

Samtale og bilder

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>forfremma</i> <i>påvirka</i> <i>snakka (3)</i>	

Antall dialektformer: 5
Antall standardformer: 0
Totalt antall belegg: 5
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Type	Dialektvariant	Standardvariant
<i>et/a</i>	<i>kasta</i> <i>prata</i> <i>svetta</i> <i>klaska</i> <i>dytta</i> <i>lista</i> <i>mista</i> <i>lasta</i> <i>nærma</i> <i>sykla</i>	

Antall dialektformer: 10
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 10
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 7 (A-END)

Pål viser ingen avvik fra de fem foregående informantene når det gjelder den observerte språkbruken. Dialektvariantene blir brukt i alle ordene, og modifiseringsprosenten er 0.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, avviker heller ikke den noe fra den observerte, og dette øker resultatenes reliabilitet.

Variabel 8: Perfektum partisipp av sterke vern (PERF PART)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne (3)</i> <i>logge</i> <i>sotte</i> <i>fonne</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
<i>vonne</i> <i>logge</i> <i>fonne</i> <i>drokke</i> <i>dotte</i> <i>sotte</i>	

Antall dialektformer: 6
Antall standardformer: 0

Totalt antall belegg: 6
Uregelrette varianter: 0

Modifisering i prosent: 0

Kommentar til variabel 8 (PERF PART)

Når det gjelder Pål, er det også hos ham, som hos de andre, relativt få belegg for dette trekket, noe som minker påliteligheten til resultatene. Jeg mener likevel at de beleggene som finnes, er med på å vise en klar tendens til variasjon. Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 0. Påk er konsekvent i sin uttale, og veksler ikke når det gjelder denne variabelen.

Den rapporterte språkbruken samsvarer helt med den observerte, og det ser ikke ut til at Pål variere noe i sin uttale av denne variabelen. I og med at den rapporterte språkbruken samsvarer så godt med den observerte, øket også dette påliteligheten til resultatene.

Variabel 9: Trykk i fremmedord (TRYKK)

Samtale og bilder

Dialektvariant	Standardvariant
'tellefon	ban'a:ner
'batteri	blan'ke:tt
'kammerater	per'so:n
	pro'gra:m
	irri'te:rt
	situa'sjo:n
	pro'ble:m
	assi'ste:nt
	dia'le:kt (3)
	tra'fi:kk
	di'stri:kt
	bu'tii:kk

Antall dialektformer: 3
 Antall standardformer: 14

 Totalt antall belegg: 17
 Uregelrette varianter: 14

 Modifisering i prosent: 82

Rapportert språkbruk

Dialektvariant	Standardvariant
'batteriet	batte'ri:et
'tellefon	ban'a:ner
'kammerater	trykke'ri:
'moped	pap'i:r
	ekspedi'sjo:n
	mus'i:kk
	under'ho:ldning

Antall dialektformer: 4
 Antall standardformer: 7

 Totalt antall belegg: 11
 Uregelrette varianter: 7

 Modifisering i prosent: 64

Kommentar til variabel 9 (TRYKK)

Tabellen for den observerte språkbruken viser en modifiseringsprosent på 82 %. Dette er så å si identisk med Ulfs resultater. Pål modifiserer altså i stort sett alle tilfeller, men han tar også i bruk noen dialektvarianter. Ordet *telefon* uttales 'tellefon, ordet *batteri* uttales 'batteri og ordet *kamerat* uttales som 'kammerat. Ser vi bort fra disse tre beleggene, bruker Pål standardformer. Beleggene for denne variabelen er forholdsvis mange, og dette øker påliteligheten til resultatene.

Ser vi på den rapporterte språkbruken, viser den derimot et noe annet bilde. Modifiseringsprosenten er på 64, og dette er en del lavere enn for den observerte språkbruken. Det ser imidlertid ut som at Pål bruker dialektvarianten i noen faste ord, fordi de dialektvariantene som finnes for den observerte språkbruken, kommer igjen når vi ser på den

rapporterte. I tillegg er formen *'moped* brukt her. Det er verdt å nevne at for ordet batteri, finne vi belegg både for en dialektvariant og en standardvariant.

5.2.6 Oppsummering av resultatene fra kvantitativ analyse: Pål

For å oppsummere og sammenlikne modifieringsprosenten for Påls observerte og rapporterte språkbruk, har jeg satt opp følgende tabell:

Observert språkbruk	MON	SEN1	SEN2	SEN3	SEN1,2,3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Samtale og bilder	0	0	0	100	33	0	100	0	0	82
Rapportert språkbruk										
Utfyllingsliste	11	0	20	38	19	50	100	0	0	64

Tabell 13: Observert og rapportert språkbruk – Pål. Modifieringsprosent

I motsetning til de foregående informantene, viser tabellen over at det i mange variabler ikke er så stort sammenfall mellom språkbruken som ble observert under samtalen og gjennom bildeundersøkelse og den språkbruken Pål selv rapporterte. Han varierer språkbruken sin en del mer enn de andre, og resultatene viser i tillegg at Pål modifierer mindre enn dem. Pål har også en del standardformer, men det er dialektvariantene som i hovedsak blir brukt. Det er variablene SEN 3, SUBST og TRYKK som blir modifisert i høy grad, mens de andre stort sett har veldig lav modifieringsprosent.

5.8 Informant 7 og 8 – Anders og Oscar Magnus

De to eldste informantene, Anders og Oscar Magnus, viser et noe annet språkmønster enn de yngre informantene. Når det gjelder variabel 1 (MON), har de begge en lavere modifieringsprosent enn de fleste yngre informantene. De to som skiller seg litt ut fra de andre informantene her, er Pål og Olivia, som ser ut til å være nærmere de eldste enn de yngste informantene i uttale. Det er likevel ikke oppsiktsvekkende store forskjeller mellom de eldste og de yngste informantene i bruk av denne variabelen.

Resultatene for variabel 2 (SEN 1) viser at språkbruken til de eldste ikke avviker noe fra flere av de yngste, der modifieringsprosenten er 0. Det er imidlertid også to informanter som skiller seg ut her, og det er Olivia og Frida. Olivia modifierer så mye som i 92 % av ordene, mens Frida har en modifieringsprosent på 50.

Når det gjelder den tredje variabelen (SEN 2), er det også her to unge som skiller seg

ut og viser mer likhet i uttale med de to eldste informantene. Pål (10 %) og Ines (0 %) resultater samsvarer godt med Anders (10 %) og Oscar Magnus' (0 %) uttale. De fire andre informantene, modifierer alle i stor grad.

Det er først når vi kommer til variabel 4 (SEN 3) at forskjellen mellom de eldste og de yngste informantene kommer ordentlig fram. Her har begge de eldste en lav modifieringsprosent, mens alle de seks unge informantene modifierer i høy grad. Dette er en variabel som etter min erfaring er langt mer uvanlig enn de andre senkingene, og resultatene tyder på at dette kan være en riktig oppfatning.

Variabel 5 (KJ/SJ) er som nevnt litt spesiell, i og med at kj-lyden egentlig er både en standardform og en dialektform. I denne undersøkelsen står kj-lyden som en dialektform og sj-lyden som en "standardform". På bakgrunn av denne inndelingen, er det store forskjeller i resultatene mellom de eldste og de yngste. De to eldste informantene modifierer ingenting og uttaler ordene med kj-uttale i alle tilfeller. I motsatt ende finner vi fem av de yngste, som alle modifierer i stor grad. Den eneste som skiller seg ut, er Pål. Han har en modifieringsprosent på 25, og denne er veldig lav sett i forhold til de andre unge informantene.

Når det gjelder variabel 6 (SUBST), er forskjellen mellom de eldste og yngste enda tydeligere. Alle de unge har en høy modifieringsprosent, mens de eldste modifierer i ubetydelig grad. Anders har en modifieringsprosent på 22, mens Oscar Magnus bare modifierer i 5 % av ordene. Dette kan tyde på at trekket er på vei ut av Halden-dialekten.

Variabel 7 (A-END) viser et litt annet resultat enn variabel 6. Her er det godt samsvar mellom de eldste og de yngstes resultater. Verken Anders eller Oscar Magnus modifierer i noen av ordene, mens det samme er tilfellet for fire av de yngste informantene. Det er kun Olivia (22 %) og Frida (5 %) som viser en begrenset modifiering når det gjelder denne variabelen. Dette trekket ser altså ut til å holde seg.

Ser vi på variabel 8 (PERF PART), er små avvik mellom de eldste og de yngste. Det er kun Olivia som skiller seg litt ut fra de andre med en modifieringsprosent på 45, ellers ser det ut til at både de eldste eller de yngste stort sett benytter dialektformene ved denne variabelen.

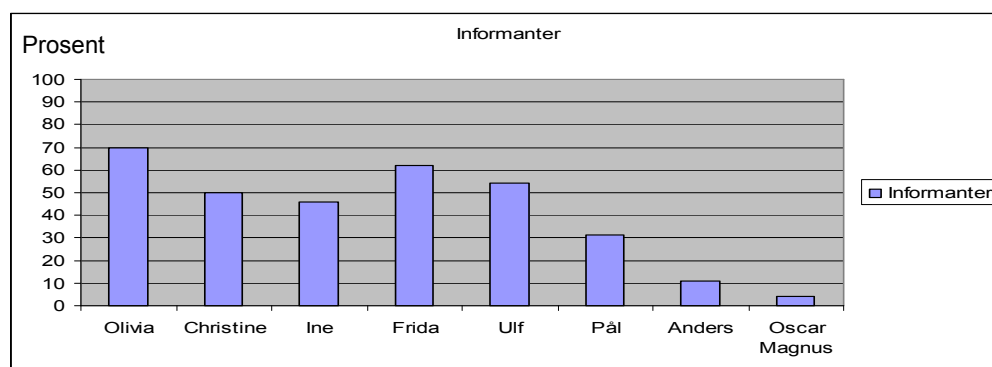
Den siste variabelen (TRYKK) viser igjen avvik mellom de to eldste, Anders og Oscar Magnus, og de seks unge informantene. Anders modifierer her i 18 % av ordene, mens Oscar Magnus modifierer i 21 % av tilfellene. Dette er lave modifieringsprosenter sett forhold til de unges, som alle ligger mellom 73 og 100 %. Dette trekket ser altså ut til å være på vei ut.

Som en kort **oppsummering**, tyder disse resultatene på at de to eldste informantene begge holder godt på sin opprinnelige Halden-dialekt. Sett under ett, modifierer de i

ubetydelig grad. Anders modifierer kun 11 % når det gjelder den observerte språkbruken totalt, mens den rapporterte modifieringsprosenten ligger på 8 % totalt. Oscar Magnus har en enda lavere modifieringsprosent når det gjelder den observerte språkbruken, bare 4 % totalt. Den rapporterte språkbruken er på 9 %. De unges språkbruk varierer fra 31 % til 70 % modifiering totalt når vi ser på den observerte språkbruken. De rapporterte varierer fra 31 % til 78 % (se vedlegg 5). Dette tyder på at de eldste holder godt på sitt opprinnelige talemål, mens de unge bruker en del flere standardformer. Det er imidlertid store, individuelle variasjoner mellom de yngste informantene.

5.8.1 Oppsummering av observert versus rapportert språkbruk

Den observerte språkbruken har i denne undersøkelsen vært hovedkilden til resultatene. Når det gjelder den rapporterte språkbruken, har den imidlertid vært nyttig for å se om den avviker fra den observerte, eller om det er stort sammenfall her. Dersom resultatene stemmer god overens, vil den rapporterte språkbruken understøtte den observerte, og resultatene sannsynligvis være mer reliable. Hvis resultatene viser store avvik, kan det være interessant å drøfte mulige årsaker til dette. Nedenfor følger en oversikt over modifieringen av den observerte språkbruken sett under ett for alle de åtte informantene:

Figur 3: Modifisering. Observert språkbruk

Denne oversikten viser som nevnt at det er store forskjeller mellom de unge informantene. Det er særlig tre informanter som skiller seg ut. For det første har Olivia en betydelig høyere modifieringstendens enn de andre informantene. Totalt har hun en modifieringsprosent på hele 70 %. Sett i betraktning at hun også har en modifieringsprosent på 0 når det gjelder én variabel, tyder dette på at Olivia totalt sett har et talemål som skiller seg vesentlig fra det opprinnelige talemålet i Halden

Den andre som skiller seg ut på samme måte, om enn i noe mindre grad, er Frida Hun modifierer totalt sett i 62 % av tilfellene. Dette er også mye, og hun har en

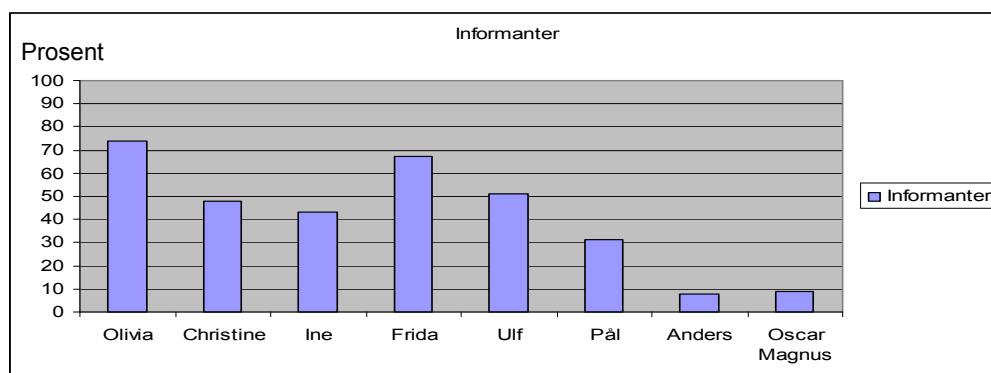
modifiseringsprosent på 0 i to av variablene. Hennes talemål ser derfor også ut til å avvike en del fra den opprinnelige Halden-dialekten.

Den tredje som skiller seg ut, er Pål. Hans resultater peker imidlertid i motsatt retning av Olivia og Fridas resultater. Pål har totalt en såpass lav modifiseringsprosent som 31. Når han i tillegg ved to av variablene modifiserer 100 %, tyder dette på at Pål stort sett snakker Halden-dialekt slik den opprinnelig var hvis vi ser bort ifra de to nevnte variablene.

Når det gjelder de tre siste informantene, Christine, Ine og Ulf, plasserer de seg midt mellom de andres resultater, omkring 50 % modifisering. Dette tyder på at de har en del trekk fra Halden-dialekten, men at de også bruker en del standardvarianter.

Resultatene til de to eldste informantene, Anders og Oscar Magnus, viser at de modifiserer i ubetydelig grad, og holder godt på Halden-dialekten, spesielt Anders med en total modifiseringsprosent på kun 4 %.

For å kunne sammenligne resultatene for den observerte språkbruken med den rapporterte, har jeg satt opp et tilsvarende diagram over det totale resultatet for modifiseringen av den rapporterte språkbruken:

Figur 4: Modifisering. Rapportert språkbruk

Dette diagrammet viser stort sett det samme mønsteret som for den observerte språkbruken. Olivia er den som totalt sett modifiserer mest, og her er modifiseringsprosenten på hele 78 %. Fridas resultater samsvarer godt med en observerte språkbruken, og det samme gjelder for de fire andre unge informantene. Hvorvidt den lille økningen hos Olivia og Frida skyldes bevisste eller ubevisste språkhandlinger, vil bli drøftet i kapitel 6.

Som ved den observerte språkbruken, er det også Pål som modifiserer en del mindre enn de andre, mens Christine, Ine og Ulf også her ligger på rundt 50 % modifisering. De to eldste informantene, Anders og Oscar Magnus, modifiserer også her i ubetydelig grad.

Det er vanlig at man i undersøkelser om talemål opplever en overrapportering av dialektvarianter (se for eksempel Thelander 1985:42). Det blir ofte hevdet at årsakene til dette

er at informantene gjerne vil snakke dialekt, og på grunn av dette oppgir at de bruker flere dialektvarianter enn de i realiteten gjør. Når det gjelder mine seks unge informanter, ser det ut til at dette i noen grad kan gjelde Christine, Ine og Ulf, men stort sett samsvarer den observerte språkbruken med den rapporterte, så dette mener jeg er ubetydelig. Hvis vi ser på Olivia og Frida, kan det derimot se ut til at de underrapporterer noe. Dette er heller ikke i stor grad, men verdt å legge merke til. Fridas utsagn om at hun synes Halden-dialekten er stygg, kan være en medvirkende årsak i hennes tilfelle. Olivia har vokst opp i et delt språkmiljø med en mor og far som snakker veldig forskjellig. I og med at hennes holdning til talemålet i Halden er mer positivt enn Fridas, kan Olivias språkmiljø i oppveksten være en forklaring til litt varierende resultater. Dette vil bli nærmere omtalt i kapittel 6.

5.9 Språklige faktorer som kan forklare modifiseringen

Gjennom denne undersøkelsen har det vist seg at det er stor forskjell i modifiseringsfrekvensen til de ulike språktrekkene. I den ene enden av skalaen finner vi variabler som SEN1 og A-END. Disse modifiseres i ubetydelig grad. I den andre enden finner vi variabler som SEN3 og SUBST, som er gjenstand for en høy grad av modifisering, spesielt hos de yngste informantene. Jeg vil i det følgende derfor se på hvilke internspråklige faktorer (se 3.1.1) som kan være med å forklare informantenes modifisering eller mangel på sådan. Tabellen nedenfor viser modifiseringsfrekvens for hvert språktrekk i fallende orden hos samtlige informanter basert på gjennomsnittet av den observerte og rapporterte språkbruken:

	Unge informanter	Eldre informanter
PERF PART	10 %	7 %
A-END	14 %	0 %
MON	21 %	8 %
SEN 1	24 %	0 %
SEN 2	56 %	5 %
KJ/SJ	83 %	0 %
TRYKK	87 %	20 %
SEN3	89 %	18 %
SUBST	99 %	14 %

Tabell 14: Gjennomsnittlig modifiseringsfrekvens av observert og rapportert språkbruk

Hva kan så være årsakene til at enkelte språktrekk i Halden-dialekten overlever lenger enn andre? Språkforskere som har undersøkt hvilke internspråklige faktorer som styrer en slik nivellering, har blant annet sett på følgende faktorer:

- Variablenes geografiske utbredelse

- Fonetisk avstand mellom dialektvariantene og de tilsvarende standardvariantene
- Variablenes frekvens

De ikke-språklige sosiale faktorene vil bli omtalt i kapittel 6, men jeg velger allikevel å ta men én ikke-språklig faktor som er nært knyttet til det lingvistiske som et fjerde punkt:

- Variablenes markeringsverdi

5.9.1 Geografisk utbredelse

En del undersøkelser konkluderer med at det er en klar sammenheng mellom graden av et språktrekk resistens og språktrekkets geografiske utbredelse (Thelander 1979 og Hinskens 1996, etter Røyneland 2005:47). Det er også rimelig å anta at språktrekk som har en vid geografisk utbredelse, har større sannsynlighet for å overleve enn mer spesielle språktrekk som er utbredt i liten grad. Det er likevel ingen selvfølge at det er slik i alle tilfeller, noe Røyneland (2005:532f) og Omdal (1994:225) har funnet i sine undersøkelser. Selv om hypotesen om at majoritetsspråktrekk bevares bedre enn minoritetsspråktrekk også delvis bekreftes i disse undersøkelsene, finner bl.a. Røyneland at flere trekk blir nivellert på tross av relativt vid geografisk utbredelse. Årsakene til dette mener Røyneland å finne i mer sosiale faktorer, som hvordan informantene vurderer de aktuelle språktrekkene. Dette vil bli nærmere omtalt i 5.9.4.

Når det gjelder mine variabler, er det fire av dem som kan sies å bli modifisert i liten grad, nemlig PERF PART, A-END, MON og SEN 1. Disse variablene er språktrekk som kan sies å være lite geografisk utbredt på landsbasis, selv om de ikke er helt spesielle for talemålet i Halden. Likevel mener jeg dette tyder på at hypotesen som ble nevnt over, ikke alltid stemmer. Variabelen MON er verdt å se nærmere på. Den viser at noen informanter konsekvent benytter seg av dette språktrekket, mens to av informantene ser ut til å modifisere i svært høy grad. I dette tilfelle er det mulig at markeringsverdi vil være en bedre forklaringsfaktor. Ser vi derimot på variabelen A-END, er dette et språktrekk som i høy grad er geografisk utbredt. Dette ser derfor ut til å bekrefte hypotesen.

Tre variabler som i denne undersøkelsen modifiseres mye, er TRYKK, SEN 3 og SUBST. Alle disse språktrekkene er lite geografisk utbredt, og språktrekkene er derfor med på å bekrefte hypotesen om at lite utbredte språktrekk har vanskeligere for å overleve.

5.9.2 Frekvens

Flere forskere, deriblant Mats Thelander (1985:82), mener at sannsynligheten er stor for at språktrekk med høy frekvens er mer resistente enn lavfrekvente språktrekk. Røyneland har derimot funnet i sin undersøkelse at høy frekvens gir store utslag i graden av modifisering hos hennes unge informanter (Røyneland 2005:259). Resultatene ser dermed ut til å sprike noe når det gjelder frekvens og resistente språktrekk.

Det samme kan sies om resultatene fra denne undersøkelsen. Som eksempel trekker jeg fram språktrekket TRYKK på den ene siden, og SEN 2 på den andre. TRYKK er et høyfrekvent språktrekk hos mine informanter, og modifiseringsprosenten er høy hos de unge. De eldre informantene har derimot en lav modifiseringsprosent ved dette trekket. Thelanders utsagn ser dermed ikke ut til å stemme når det gjelder de unge informantene, mens de eldre ser ut til å holde på dette trekket. I denne sammenhengen er det naturlig å legge mest vekt på resultatene til de unge informantene, fordi deres talemål sier mer om hvor Halden-dialekten er på vei enn de eldres.

Språktrekket SEN 2 viser et litt annet mønster enn TRYKK. SEN 2 er et lavfrekvent språktrekk, men har en høy modifiseringsprosent hos de unge. Dette tyder på at Thelander har rett når han sier at språktrekk med høy frekvens er mer resistente enn lavfrekvente språktrekk. De eldres resultater avviker her også med de unges, og dette er med på å bekrefte at talemålet i Halden er i ferd med å endres.

Sett under ett, er det lite som tyder på at frekvens kan sies å ha stor betydning for hvilke språktrekk som er resistente og ikke. Kanskje vil markeringsverdien si noe mer om hvorfor noen språktrekk overlever bedre enn andre?

5.9.3 Fonetisk avstand

Ifølge Trudgill (1986:59) er det sannsynlig at former som avviker mye fonologisk eller morfologisk er mindre resistente enn former som er mer like de tilsvarende standardvariantene. Som tidligere nevnt (se 4.4.1) var en av forutsetningene for mine variabler at dialektvariantene skulle representere en klar motsetning til standard østnorsk. Dette vil si at samtlige dialektvarianter avviker fra standardformene, men som vi har sett, er det stor variasjon mellom de ulike variablene når det gjelder modifisering. Trudgills utsagn ser derfor i første omgang ikke ut til stemme helt overens med mine resultater. Det er likevel verdt å nevne at fem av mine variabler ser ut til å være lite resistente. Dette gjelder SEN 2, SEN 3, KJ/SJ, SUBST og TRYKK. I tillegg bør variabel 6, A-END, nevnes. Denne variabelen har bred geografisk utbredelse, og den brukes også som en standardform, selv om den i denne

undersøkelsen er satt opp som en dialektvariant. Dette kan være noen av grunnen til at modifieringsprosenten er så lav for denne variabelen. Sett på bakgrunn av dette, ser Trudgills antagelser ut til å stemme relativt godt overens med mine resultater, selv om det er enkelte unntak.

5.9.4 Markeringsverdi

Som vi har sett ovenfor, kan de nevnte internspråklige faktorene bare delvis forklare de ulike språktrekkenes modifiering. Det kan derfor se ut til at modifieringen har andre, ikke-språklige forklaringsårsaker. Mæhlum tar til ordet for at ”de interne lingvistiske relasjonene mellom de forskjellige strukturene er sekundære i forhold til de sosiale verdiene som de samme varietetene signaliserer” (Mæhlum 1992:327). For noen språktrekk, kan altså den sosiale markeringsverdien derfor være av større betydning enn de internspråklige faktorene.

Generelt sett ser det ut til at de trekkene mine informanter ser på som typisk brede trekk i Halden-dialekten, blir modifisert mest. Samtlige informanter nevner bl.a. SUBST og TRYKK som typiske språktrekk ved talemålet i Halden. Disse variablene modifiseres også i meget høy grad hos de unge informantene. Det samme gjelder for SEN 2 og SEN 3, bortsett fra Ine som ikke modifiserer noe når det gjelder SEN 2. Det varierer imidlertid mer når det kommer til informantenes personlige meninger om de ulike trekkene. Frida er negativ til samtlige av disse, mens Christine og Ulf synes trekkene er ”morsomme”. Det er likevel et faktum at mine informanter modifiserer mest når det gjelder de *typiske* trekkene i Halden-dialekten. Om dette er bevisst eller ubevisst er vanskelig å si, fordi informantenes holdninger til de ulike trekkene varierer.

5.10 Variablenes status i Halden-dialekten

Det er vanlig at ulike språktrekk har forskjellig status i en dialekt. Noen ganger vil språktrekk som skiller seg vesentlig fra andre dialekter få høyere status, mens i andre tilfeller vil det motsatte skje. Jeg vil i det følgende se nærmere på denne oppgavens ni variabler med tanke på resistens/ikke-resistens og status. Eventuelle konklusjoner som blir trukket, vil ikke være absolutte for alle haldensere, men de vil vise en tendens når det gjelder talemålet i Halden.

Variabel 1: Monoftongering (MON) (sten/stein)

Den totale gjennomsnittlige modifieringsfrekvensen til diftong er ganske lav (21 %). Denne frekvensen avviker heller ikke mye hvis vi utelukker de to eldste informantene (18 %). Dette er et språktrekk som er relativt lite utbredt geografisk sett, men trekket ser allikevel ut til å

holde seg godt i dialekten. Ingen av informantene ser ut til å ha negative holdninger til dette trekket, og det er derfor stor sannsynlighet for at MON har høy status og vil bli bevart i dialekten en stund til. Selv om språktrekket er lite geografisk utbredt, har det relativt lav markeringsverdi. Det er ingen av mine informanter som ser på dette trekket som typisk for talemålet i Halden.

Variabel 2 (SEN 1) (ælj/elg)

Gjennomsnittstallene for SEN 1 avviker ikke mye fra gjennomsnittstallene for MON. Den er imidlertid større individuell variasjon blant informantene. Hele seks av informantene modifierer ikke i det hele tatt, mens de to siste modifierer i høy og veldig høy grad (50 % og 92 %). Dette gjelder Frida og Olivia. Frida mener at talemålet i Halden er stygt, og hun ser negativt på språktrekkene hun mener er typiske for Halden-dialekten. SEN 1 har høy markeringsverdi og alle informantene nevner dette trekket som et ”Halden-trekk”. Olivia på sin side har vokst opp i en familie som er delt på midten når det gjelder å bruke dialekt og ikke, og moren har i hele hennes liv prøvd å få henne til å ikke bruke talemålet i Halden. Dette tyder på at SEN 1 holder seg relativt godt i Halden, men at enkelte mener dette er et så bredt språktrekk at de velger å ikke bruke det. SEN 1 er ikke særlig geografisk utbredt, og teorien om at mindre utbredte språktrekk er mindre resistente, ser ut til å stemme i liten grad, selv om Frida og Olivias talemål tyder på det motsatte.

Variabel 3 (SEN 2) (høl/hull)

SEN 2 har en mye høyere modifieringsprosent enn de to foregående variablene når det gjelder totalgjennomsnitt (43 %). De to eldste modifierer derimot i ubetydelig grad her, og er med på å trekke totalgjennomsnittet kraftig ned. Selv om fire av de unge informantene kan sier å modifierer i høy grad, er det to unge informanter som modifierer i ubetydelig grad. De stor individuelle variasjonene gjør det derfor vanskelig å si om dette trekket vil holde seg eller forsvinne ut av talemålet i Halden. Likevel er det en tendens til at dette trekket er mindre resistent enn de to foregående. Når det gjelder markeringsverdi og geografisk utbredelse, er det den samme som for SEN 1.

Variabel 4 (SEN 3) (krøkker/krykker)

Som for SEN 1 og SEN 2, er SEN 3 også lite utbredt og har høy markeringsverdi i Halden-dialekten. Likevel skiller dette språktrekket seg nevneverdig fra de to andre. Gjennomsnittstallene totalt viser en så høy modifieringsprosent som 71. Selv om de unge

informantene trekket snittet opp, modifiserer de to eldste informantene også noe (henholdsvis 20 % og 15 %). Dette tyder på at SEN 3 ikke er like resistent som SEN 1 og SEN 2. Det er også min oppfatning at dette språktrekket er ”på vei ut” av Halden-dialekten. Frida mener SEN 3 blir omtalt så negativt at det ikke vil overleve lenge.

Variabel 5 (KJ/SJ) (kjærlighet/sjærlighet)

Dette språktrekket er litt spesielt, i og med at enkelte har problemer med å uttale kj-lyden, mens andre med vilje velger å uttale lyden som *-sj* fordi det er et sosialt prestisjefenomen, spesielt i noen byer. Dette fenomenet er relativt nytt, og det er derfor ikke overraskende at mine to eldste informanter uttaler lyden med *-kj*. Tre av de yngste informantene modifiserer dette trekket i 100 % av tilfellene, mens de tre andre modifiserer i varierende grad. Siden dette er et språktrekk som er i ferd med å få en bred geografisk utbredelse, kan det tyde på at sj-lyd for kj-lyd er i ferd med å etablere seg.

Variabel 6 (SUBST) (hundæne/hundene)

SUBST er et språktrekk som har høy markeringsverdi i Halden-dialekten. Samtlige informanter nevnte dette trekket som et typisk trekk, og alle de unge så negativt på variabelen. Gjennomsnittstallene for de unge viser at de stort sett modifiserer i alle tilfeller (99 %). Tendensen tyder på at språktrekkets høye markeringsverdi spiller en stor rolle for den tilsvarende høye modifiseringsprosenten. Dette trekket ser derfor ut til å være svært lite resistent. De to eldre informantene modifiserer i liten grad, men selv de modifiserer noe. Trekket er ikke veldig geografisk utbredt, selv om et er typisk i hele det vikkværske talemålet.

Variabel 7 (A-END) (kasta/kastet)

Dette språktrekket går i helt motsatt vei av SUBST. Her er totalgjennomsnittstallet så lavt som 3 %. A-END er svært utbredt geografisk sett, og dette bekrefter teorien om at trekk som er geografisk utbredt, også er resistente. Siden dette språktrekket er så vanlig, er det få av mine informanter som trekker fram dette som et typisk ”Halden-trekk”. Samtlige er også positive til A-END, og det er kun Olivia (og i ett tilfelle Frida) som i enkelte ord bruker endelsen *-et* istedenfor *-a*. Tendensen er derfor at A-END vil holde seg resistent en god stund til i talemålet i Halden, og at statusen er relativt høy for dette trekket.

Variabel 8 (PERF PART) (fonne/funnet)

PERF PART er en variabel som kan sies å være noe geografisk utbredt, men ikke mye. Dette trekket nevnes også som et typisk språktrekk i talemålet i Halden av mine informanter. Modifiseringen er meget moderat både når det gjelder de yngste og de eldste informantene. Til tross for at Frida gir uttrykk for at hun ikke synes noe om dette språktrekket, bruker hun det. Dette tolker jeg som en sterk indikasjon på at denne variabelen er resistent og vil forbli i Halden-dialekten.

Variabel 9 (TRYKK) ('tellefon/tele'fo:n)

TRYKK er ett av de språktrekkene som blir nevnt når det gjelder typiske trekk i talemålet i Halden. Det er ikke veldig geografisk utbredt, selv om trekket også brukes noen andre steder, bl.a. øst i Oslo. Totalt sett er modifiseringsprosenten veldig høy (87 %). Det som kanskje er mest oppsiktsvekkende, er at de eldre informantene har en gjennomsnittsmodifisering på 20 %. Dette trekket er altså det som modifiseres mest av de eldre totalt sett. Variabelen kan sies å ha høy markeringsverdi, og mine informanter ser ikke særlig positivt på dette språktrekket. Mye tyder derfor på at trekket ikke er særlig resistent og ikke vil holde seg så godt i talemålet.

5.11 Oppsummering

Den kvantitative analysen i dette kapittelet har vist at samtlige informanter har en del standardvarianter i sitt talemål. Graden av disse variantene varierer imidlertid en del fra person til person, og det er en tendens til at de yngste informantene har en del flere standardformen i sitt talemål enn de eldste. Olivia skiller seg ut som den informanten som modifiserer klart mest. Dette gjelder samtlige variabler, bortsett fra MON. Christine, Ine og Ulf modifiserer i ca. 50 % av tilfellene, mens Frida plasserer seg mellom disse og Olivia. I motsatt ende finner vi Pål. Han modifiserer relativt lite, og har en gjennomsnittsverdi på 31 %. Variasjonen er derfor ganske stor mellom de yngste informantene. De to eldstes resultater, Anders og Oscar Magnus, avviker mye fra de unges. De modifiserer begge svært lite i alle variablene, og de ser ut til å holde godt på de opprinnelige språktrekkene i Halden-dialekten. Totalt sett er det særlig variabelen TRYKK som ser ut til å være svært lite resistent, og dette språktrekket blir heller ikke sett positivt på. Isolert sett er de språklige faktorene imidlertid ikke nok til å kunne forklare modifiseringen til fulle. Ikke-språklige faktorer må også tas med i betraktningen, noe som vil være tema for diskusjon i det påfølgende kapittel.

6. Kvalitativ analyse

I kapittel 5 viste resultatene at det er stor variasjon mellom informantene når det gjelder bruk av standardformer og dialektformer. Noen av informantene ser ut til å være konsekvente i sin bruk av varianter, mens andre varierer mellom ulike varianter. I dette kapitlet vil jeg se nærmere på årsakene til disse ulike språklige strategiene (jfr. andre del av problemstillingen).

Som vist i kapittel 3, kan språklig variasjon og endring bli forstått ut fra ulike tilnæringsmåter. I hovedsak vil jeg se på hva informantenes ulike identitet og følelse av tilhørighet til Halden kan forklare. Dette er nært knyttet til informantenes personlighet, deres sosiale nettverk samt holdningen til egen dialekt sett i forhold til andre talemål. Selv om alle disse faktorene er avhengig av hverandre og ikke kan sees isolert sett, vil jeg for oversiktens skyld, lage et operasjonelt skille mellom dem. Det komplekse bildet av virkeligheten vil da bli sterkt forenklet, men jeg mener dette må gjøres for at hver årsaksfaktor skal komme til sin rett. I tillegg må det nevnes at tolkningene av informantenes utsagn er basert på mine subjektive tolkninger, og reliabiliteten må sees i sammenheng med dette.

Basert på samtalene med informantene, kan deres språklige strategier svært kort og forenklet oppsummeres på følgende måte: Olivia varierer mye mellom bruken av standardformer og dialektformer i samme variabel og mener selv at hun endrer personlighet etter hvem hun er sammen med. Frida er mer konsekvent i sin bruk av dialekt- og standardformer, men hun bruker relativt mange standardvarianter. Christine, Ine og Ulf er også konsekvente i sin bruk av dialektformer, men selv om de har flere dialektformer i sitt talemål enn Frida og Olivia, bruker de alle en del standardformer. Pål skiller seg ut fra de andre ved at han benytter mange flere dialektvarianter enn de andre. Ifølge ham selv, snakker han ”finere” enn de fleste vennene hans fra Østfold. Spørsmålet en da kan stille seg, er hvorfor informantenes språklige strategier er så forskjellige, på tross av at de har omtrent samme bakgrunn? Når det så gjelder de to eldste informantene, Anders og Ole Magnus, har de, ifølge dem selv, beholdt sin opprinnelige dialekt. Dette stemmer også overens med min oppfatning og tolkning.

Jeg vil i det følgende kort vise hva noen av informantene selv mener om sine språklige strategier ved å la dem kommentere dette. Olivia og Frida representerer to ulike språklige strategier. Olivia (modifisering 74 %) sier:

Mamma har hele livet prøvd å få meg til å ikke snakke Halden-dialekt, for ho har alltid snakka litt finere sjøl. Men pappa prekær jo veldig da, så jeg er voks opp med to helt forskjellige holdninger til Halden-dialekten. Så jeg er egentlig ganske opptatt av hvordan folk snakker, og jeg tilpasser meg ofte

situasjonen, sånn at jeg snakker forskjellig med forskjellige personer. Men jeg synes ikke Halden-dialekten passer i media, man høres nesten inkompetent ut. Dialekten er jo sjarmerende da, men ikke så veldig fin... Jeg snakker sikkert skikkelig Halden-dialekt jeg og. Hvis noen prøve å snakke finere enn det døm egentlig gjør, så er det jo bare morsomt. Jeg synes at man må få prate som man sjøl vil.

Olivia mener altså at det er moren og farens ulike holdning til dialekt som har gjort at hun er så bevisst på hvordan hun selv og andre snakker. Muligens pga. morens negative holdning til dialekt, har Olivia følt at hun har måttet legge om dialekten sin i noen situasjoner.

Christine (modifisering 48 %) har et litt annet syn på sin språkbruk:

Jeg er ikke så opptatt av hvordan andre snakker, jeg... Men det er jo fint at man kan snakke som man vil. Man må jo være seg sjøl, og det er jeg ikke hvis jeg snakker noe annet enn det jeg gjør til vanlig. Jeg snakker nok ganske Halden-dialekt, og det gjør alle vennene mine og. Jeg synes dialekten er morsom, og synes det er helt teit hvis man ikke tør å snakke som man gjør. Jeg er meg sjøl uansett.

Christine vektlegger altså at hun mener folk bør snakke naturlig og ikke ”gjøre seg til”. Hun er trygg på seg selv og endrer ikke talemålet sitt etter hvem hun er sammen med.

Frida (modifisering 65 %) er på sin side en slags mellomting mellom Olivia og Christine:

Jeg tenker ikke så veldig på hvordan andre snakker, men verken jeg eller foreldrene mine snakker Halden-dialekt. Jeg prøver ikke å legge om hvordan jeg snakker, men det er naturlig for meg. Hvis jeg hadde lagt om med vilje, ville det ikke passa med identiteten min og hvem jeg er. Det er jo bare dumt å prøve og snakke finere enn det man egentlig gjør. Men noen ganger blir jeg litt påvirket av folk rundt meg, spesielt når jeg har vært på orienteringssamling med Oslo-folk. Jeg vil jo ikke at folk skal synes jeg er rar, heller... Jeg synes Halden-dialekten er bred og stygg, men synes det er fint at alle kan snakke som dem vil.

Frida vektlegger altså at hun selv ikke snakker den brede Halden-dialekten, men at hun ikke har noe imot at andre snakker den.

På grunn av plassmangel, velger jeg å la disse tre informantene representere de ulike synspunktene på tre språklige strategier. Selv om disse tre strategiene ikke er helt sammenfallende, kan de alle begrunnes ut ifra et ønske om å passe inn og bli akseptert. De åtte informantene har ulike grad av selvsikkerhet rundt sin egen identitet, men alle mener at måten de snakker på, henger sammen med identiteten deres.

6.1 Identitet og tilhørighet

Som nevnt i 3.3.4 er identitet og tilhørighet avgjørende for hvilken innstilling man har til hjemstedet sitt. Skjekklands (2001) begreper "homo staticus" og "homo dynamicus" beskriver to forskjellige innstillinger til hjemstedet. En "homo staticus" vil som sagt ha en positiv innstilling til hjemstedet og være stolt av å komme derfra. Dette vil også få positive konsekvenser for dialekten til den enkelte personen. Motsatt vil en "homo dynamicus" ha en negativ innstilling til hjemstedet og muligens også dialekten der. Røyneland (2005:539) har også funnet at den etnolingvistiske vitaliteten samsvarer med graden av dialektnivellering, dvs. at steder med positiv status har en høyere sannsynlighet for dialekter med høy resistens, og omvendt. Når alle informantene sier at de trives i Halden og gjerne vil bosette seg der etter endt studietid, burde dette indikere at de ville bevare dialekten fra hjemstedet sitt. Dette stemmer også for de fleste informantene, men for Olivia og Frida ser dette ikke ut til å stemme like godt. Et spørsmål en da kan stille seg, er hvilken by, eller miljø, informanten ønsker å identifisere seg med? Dette er også nært knyttet til personlighet. Ved å la informantene selv kommentere hva de synes om hjembyen sin, mener jeg å kunne påvise en viss sammenheng mellom informantenes innstilling til Halden og graden av språklig modifisering, sett i sammenheng med deres personlighet. Dette er imidlertid et komplekst datamateriale, og det er derfor en viss usikkerhet ved en slik sammenheng. Mæhlum sier det slik:

Det ofte motsetningsfylte forholdet mellom det subjektive opplevde og det objektive registrerte er for øvrig en av de klareste indikatorene på at en vanskelig kan trekke umiddelbare og utvetydige forbindelseslinjer fra et individs valg av språklig strategi til vedkommendes sosiale identitet og tilhørighet (Mæhlum 1992:112).

Olivia (modifisering 74 %) mener det er flere forelder ved å bo i en by på størrelse med Halden, men ønsker å flytte litt for å oppleve noe mer:

Det er vanskelig å svare på hvilke fordeler det er ved å bo i Halden, men man blir glad i Halden. Det er en veldig koselig og personlig by. I Oslo er tinga og bygga veldig upersonlig og har ikke noe preg på seg, fordi det er så mange som bor der og alle kan ikke sette preg på byen. Jeg vil ikke studere i Halden, vil til Trondheim og USA å studere, for jeg har familie begge steder, men kan hende at jeg vil bo her når jeg blir 30 og skal gifte meg. Men man høres inkompetent ut når man snakker her. Hvis jeg endrer måten å snakke på, endrer jeg ikke personlighet, jeg har aldri vært en person, jeg har alltid tilpassa meg pga. av at jeg har to vidt forskjellige personligheter. Jeg er ikke noe opptatt av hva andre mener om meg som person, jeg er meg sjøl uansett. Dessuten er jeg veldig opptatt av moter, jeg elsker å handle.

Min tolkning av dette er at Olivia føler seg som en haldenser. Hun trives i byen, men synes det er nødvendig å komme seg ut i verden for å oppleve noe mer. Halden blir omtalt som sjarmerende, men at talemålet får folk til å høres inkompetente ut. En tolkning av dette kan være at hun føler hun må ut av byen hvis hun skal bli noe. Selv om Halden blir omtalt i positive ord, aner jeg en negativ undertone her. Det at hun "er" flere personer, men *seg sjøl uansett*, kan tyde på at hun har hatt en oppvekst med kontrasterende holdninger, og at hun derfor har litt problemer med å finne sin egen identitet. Det virker allikevel som hun har slått seg til ro med dette. Det at hun elsker å handle og er opptatt av moter, tolker jeg som at hun er en urban person. Dette kan muligens få henne til å føle en draging mot storbyen og kanskje kan dette være noe av forklaringen til hennes høye modifisering.

Christine (modifisering 48 %) har derimot kun positive ting å si om Halden:

Jeg har bodd i Halden i hele mitt liv og synes det er koselig og trygt her. Jeg er glad jeg ikke bor i Oslo. Fordelen ved å bo i en liten by er at man vet hvem de fleste er og kjenner de fleste. Det kan jo være kjedelig at alle vet alt om alle, men stort sett er det en fordel. Jeg er stolt av byen min og forteller gjerne hvor jeg kommer fra. Den er akkurat passe stor. Det eneste som er litt dumt i Halden, er at det er vanskelig å satse ordentlig på en idrett. Jeg tror jeg vil ut og studere i utlandet eller i Oslo, men jeg vil slå meg ned i Halden etter det. Jeg bryr meg ikke så mye om hva andre mener om meg, for hvis jeg skal trives med meg sjøl, må jeg jo være den jeg er uansett. Moter er jeg heller ikke så veldig opptatt av.

Christine trives i Halden, og hennes utsagn om Halden som en trygg by, tolker jeg som noe positivt. En storby som Oslo frister ikke når det kommer til det å slå seg ned med en familie, og dette tolker jeg som at hun har hatt en god oppvekst i Halden og vil at hennes barn også skal få vokse opp her. Christine modifiserer også betydelig mindre enn Olivia, og dette gjenspeiler seg i utsagnet hennes. I tillegg virker Christine litt sikrere på sin egen personlighet og identitet, og lar seg ikke så lett påvirke. Jeg tolker dette som at hennes personlighet passer godt i en by på størrelse med Halden.

Ine (modifisering 45 %) har et relativt likt mønster som Christine når det gjelder modifisering:

Jeg synes Halden er en veldig fin by, koselig og litten og veldig fin å se på, da. Jeg tror jeg vil slå meg ned her etter at jeg har studert i utlandet. Fordelene ved å bo i Halden er at det er koselig og intimt, man kjenner de fleste. Fordeler ved å bo i en større by er kanskje at man har litt mer å gjøre, og det er mye mer variasjon blant de som bor der. Man kan ha hvilken som helst klesstil uten å bli sett på som rar, mens i Halden synes det veldig godt hvis man skiller seg ut. Men jeg forteller hvor jeg kommer fra uten

problem og er ganske stolt av byen. Jeg er vel litt opptatt av moter. Jeg vil at andre skal ha et godt inntrykk av meg, men det er mest viktig at jeg trives med mæ sjøl.

Som utsagnet viser, føler Ine seg som en haldenser og er stolt av byen sin. Det er imidlertid ting hun kunne ønske å forandre på når det gjelder toleranse og ”småbysnakk”. Selv om hun er litt opptatt av moter, tolker jeg hennes utsagn som at det viktigste er at hun føler seg vel med seg selv. Frida (modifisering 65 %) skiller seg ikke så mye fra de to foregående når det gjelder identitet og tilhørighet:

Jeg liker meg godt her, men vil studerer i en større by, kanskje Trondheim. Jeg tror at jeg vil stifte familie i Halden etterpå. Jeg har litt lett for å bli påvirket av andre, også når det gjelder hvordan jeg snakker. Men føler at hvordan jeg snakker er en del av min identitet, sånn at hvis jeg sier for mye ”hun”, blir det litt falskt når jeg er i Halden, litt for fint, liksom. Jeg er litt opptatt av moter og påvirkes av andre, men jeg var mer opptatt av hva andre mente om meg før. Nå er jeg meg selv hele tida, men vil selvfølgelig at andre skal like meg. Fordelene med å bo i en liten by, er at en blir bedre kjent, man vet hvem alle er, det er et godt miljø her, spesielt orienteringsmiljøet. Fordeler med å bo i en større by er at man treffer mange ulike folk. Men jeg har ingen problemer med å si at jeg er fra Halden, og jeg liker byen godt.

Utsagnet om at Frida lett lar seg påvirke av andre, tolker jeg som at Frida er litt usikker når det gjelder sin egen identitet. Hun prøver å tilpasse seg dem hun er sammen med, spesielt når det gjelder talemålet. Ellers tolker jeg det som at hun føler sterk tilhørighet til Halden og trives i miljøet.

Ulf (modifisering 53 %) viser også at han føler seg knyttet til Halden:

Jeg har bodd i Halden hele livet, og jeg trives veldig bra. Det er en fin by. Fordelene med å bo i Halden, er at det er rolig, og at man lett får mange venner. Det er lite bråk og trygt. Fordelen i en større by, er kanskje at det er mer spennende. Jeg regner med at jeg skal flytte til en større by for å studere, men kommer nok tilbake til Halden. Jeg har ingen problemer med å si at jeg er fra Halden. Er vel litt stolt av byen, det er en kul by. Dessuten er det viktig for identiteten min at jeg snakker som jeg gjør. Hadde ikke vært meg selv ellers. Jeg er ikke noe spesielt opptatt av moter, men prøver å kle meg normalt. Alle er vel opptatt av hva andre mener om deg som person.

Ulf virker trygg på seg selv og sin egen identitet. Dette baserer jeg bl.a. på utsagnet om at han ikke hadde vært selv seg om han snakket annerledes, samt at han mener byen er kul. Samtidig sier han at alle er opptatt av hva andre mener om dem. Dette kan tolkes som at han vil tilpasse seg etter andre, men og at han er bevisst på sin egen personlighet og identitet. Han har bare

positive ting å si om Halden og føler han hører hjemme her. I tillegg er han ikke spesielt opptatt av moter.

Pål (modifisering 31 %) er litt mer vaklende i sin beskrivelse av byen:

Jeg har bodd i Halden i hele livet, og det er greit å bo her. Fordelene ved Halden i forhold til en større by, er at det er roligere, mindre biler, flere trær. Ulempen er for så vidt også at det er roligere. Noen ganger er det greit å ha det rolig, andre ganger er det kjedelig. Jeg er fra bondelandet i Halden, Enningdalen, og har lyst å flytte vekk fra Enningdalen, men ikke ut av Østfold. Jeg tror jeg vil bosette meg i Halden eller lignende når jeg blir eldre. Jeg kan godt forteller hvor jeg kommer fra, og jeg er fornøyd med byen. Jeg føler at dialekten er en del av identiteten min, og jeg hadde ikke vært meg hvis jeg hadde lagt om. Det irriterer meg ikke at folk snakker forskjellig, for det gir en identitetsfølelse. Jeg kan vel ikke si at jeg er så opptatt av moter, men jeg bryr meg om hva andre mener om meg som person, så jeg kan føle meg vel med meg sjøl. Men jeg er meg sjøl så lenge andre syns det er greit.

Pål mener fordelene ved å bo her også er en ulempe, og dette tolker jeg som at han er sånn passe fornøyd med byen. På den andre siden sier han også at han trives, men at han vil flytte vekk fra oppvekststedet. Dette begrunner han med at han er fra ”bondelandet”, og jeg tolker det som at han mener det kan bli litt kjedelig i lengden. Men det virker allikevel som at han har en viss tilhørighetsfølelse til byen. Han er ikke så opptatt av moter, og det er heller ikke noe som tyder på at han ønsker å flytte til en storby. Hans personlighet ser ut til å stemme godt overens med et liv i en mindre by, og derigjennom hans lave modifisering sammenlignet med de andre unge informantene.

Når det gjelder de to eldste, Anders og Oscar Magnus har de stort sett det samme synet på byen. Anders (modifisering 10 %) sier:

Jeg har bodd i Halden i 79 år. Hele familien er fra Halden og har jobba på Saugbrugs i fem, seks generasjoner. Jeg trives veldig, kan ikke tenke seg noe annet sted. Har én gang tenkt at hvis jeg skulle flytte et sted, så skulle jeg flytte opp til dalom i Lillehammer, bra skiterreng der. Men jeg er inngrodd her. Fordelene ved å bo i en liten by, er at det ikke er så bråkete og masete som i Oslo der man ikke kan sove fordi man hører sirener og bråk hele tida. Må passe på hvor man går og hva man gjør, mye traffikk. Det er moro å komme seg ut for å se, men man ønsker seg hjem igjen så fort som mulig. Tisdærn og Halden er stedet. Jeg er veldig tilknyttet til stedet og forteller gjerne hvor jeg er fra. Det kan hende jeg legger om litt når jeg snakker med folk som snakker veldig pent. Er kanskje litt dumt, men er naturlig. Men jeg føler at jeg ikke er helt seg selv når jeg legger om, så dialekten er en stor del av identiteten min. Jeg synes ikke noe om at folk legger om for mye bort fra Halden-dialekten. Jeg kan forstå at man legger om når man skal få seg jobb i Oslo, men man bør ikke gjøre det når man jobber her.

Anders' utsang tolker jeg som at han er veldig glad i byen og føler en veldig sterk tilhørighet til den. Hans identitet er nært knyttet til hvordan han snakker, men allikevel velger han å legge om litt i noen situasjoner. Jeg velger å tolke dette som at han mener dialekten hans er stigmatisert og litt "underlegen" andre talemål. Ellers virker han trygg på seg selv og sin egen personlighet.

Oscar Magnus (modifisering 7 %) har samme positive ting å si om Halden:

Jeg er født i 1932 på Lørenskog, men jeg har bodd i Halden siden jeg var tre år. Begge foreldrene mine er født og oppvokst i Halden. Jeg vil ikke flytte tilbake til Lørenskog. Jeg trives veldig godt i Halden og er veldig stedbundet. Veldig glad i Halden. Jeg forteller gjerne at jeg er fra Halden, og jeg anbefaler byen til andre. Fordelene ved å bo i Halden, er at man kjenner de fleste og er på hils med dem. Jeg kunne ikke bodd noe bedre sted. Jeg har ingen uvenner som jeg vet om, og jeg tenker overhodet ikke på hva andre mener om meg. Jeg prekær med alle mennesker, jeg. Er veldig sossial.

Oscar Magnus føler seg veldig knyttet til Halden, og hans identitet passer godt med byens. Selv om han opprinnelig er fra Lørenskog, tolker jeg hans utsagn som at han ikke kunne tenke seg å bo der, for han er altfor glad i Halden og føler seg som en ekte haldenser. I tillegg virker han veldig trygg på seg selv og sin identitet. Jeg tolker det som at Oscar Magnus er glad i mennesker og har en varm personlighet.

Som en oppsummering av identitet og tilhørighet, kan vi si at alle har et positivt syn på Halden. De føler seg alle hjemme i byen og har mer eller mindre sterke tilhørighetsfølelser til byen. De noe varierende språklige strategiene ser ut til å være knyttet til hvor sterk tilhørighet de føler til byen og hvordan de beskriver den. I tillegg spiller personligheten inn på hvor trygge de er på seg selv og sin egen identitet.

6.2 Sosialt nettverk

Som vist i 6.2, ser det ut til at informantenes oppfatning av egen identitet og tilhørighet er med på å bestemme graden av språklig modifisering. En persons identitet formes bl.a. av det sosiale nettet en inngår i, og det er derfor interessant å diskutere hva de sosiale nettverkene til mine informanter kan si om årsaker til modifisering.

Helge Omdal finner ikke selv en klar sammenheng mellom sosialt nettverk og graden av modifisering, men han refererer bl.a. til Thelander (1979/2:107) og Nordenstam (1979:178) der det antydes en parallell mellom informantenes språkbruk og partnerens

dialekt. Når det gjelder mine unge informanter, er det mest nærliggende å se på språkbruken til venner og foreldre. Disse utgjør det sentrale sosiale nettverket til en 16-åring.

Ser vi først på Olivia (modifisering 74 %), er hennes oppvekst som nevnt noe språklig turbulent. Begge foreldrene er oppvokst i Halden, men hennes mor, som er sosialpedagog, har alltid villet at Olivia skulle snakke et standardtalemål, og ikke Halden-dialekt. På den andre siden har faren til Olivia, som er håndverker, et utpreget Halden-mål. Dette har ført til at Olivia har lært seg å tilpasse språket sitt til situasjonen. Når det gjelder vennene, sier hun: ”De fleste vennene mine kommer fra Halden. Jeg snakker kanskje litt penere enn de fleste vennene mine, men har de typiske uttrykka fra Halden, sånn som: ille, gæli og dæven. Men bestevenninna mi har foreldre fra Oslo, så vi snakker også veldig pent sammen”. Det at hun snakker litt penere enn de fleste vennene sine, vil jeg tro er på grunn av morens innflytelse. Hun viser likevel at hun har en del uttrykk fra talemålet i Halden, og at faren og vennene hennes ”drar” henne i motsatt retning av morens talemål. Olivia er den som modifiserer mest av alle de unge informantene, og det sosiale nettverket hennes er i aller høyeste grad med på å forklare hvorfor.

Ser vi så på Christine (modifisering 48 %), har hun et meget avslappet forhold til sitt eget talemål. Hun har aldri blitt rettet på av sine foreldre, og hun sier at: ”Både mamma og pappa er født og oppvokst i Halden, så døm snakker vel Halden-dialekt, men jeg har ikke så peil på dialekter, da...”. Moren jobber på legevakten, mens faren er toller. I tillegg er alle de nærmeste vennene hennes fra Halden, og hun mener de snakker omtrent som henne. På fritiden liker Christine å finne på ting, som å være med venner, trene eller gå tur i skogen. Hennes kjærlighet til naturen i forhold til byen, kan også være en årsak til at hun føler seg mer hjemme i Halden enn det Olivia gjør. Sett i forhold til de andre unge informantene, modifiserer Christine i moderat grad, og mye mindre enn Olivia.

Ines (modifisering 45 %) sosiale nettverk består av en mor og far som begge er fra Halden og snakker Halden-dialekt, ifølge Ine. Moren jobber i matbutikk, og faren er industriarbeider. Resten av familien og vennene hennes snakker også ”sånn som meg”. Ine prioriterer å være sammen med venner på fritiden, mens resten av tida bruker hun på lekser og trening. Det sosiale nettverket hennes ser ut til å bestå av samme ”typer” som Christines sosiale nettverk, og graden av modifisering avviker heller ikke mye fra Christine.

Frida (modifisering 65 %) mener at hun og hennes foreldre ikke snakker Halden-dialekt. Moren er lærer, og faren er arkitekt, men begge er fra Halden. Slik sett hører Frida hjemme i en annen ”sosial klasse” (se 3.3.6) enn de tre foregående informantene. Fridas sosiale nettverk består dessuten av en del venner fra Halden, men i og med at hun løper

orientering, reiser hun en del rundt og har mange venner fra områdene rundt Oslo. Hun sier også at hun blir lett påvirket av andre i sitt sosiale nettverk, men ellers mener hun at vennene hennes snakker som hun selv. Denne undersøkelsen har vist at Frida modifierer en del mer enn de andre unge hvis vi ser bort ifra Olivia. Hennes omgang med venner utenfor Halden samt hennes foreldres fravær av Halden-dialekt, tyder på at det sosiale nettverket til Frida har mye av ”skylden” for dette.

Ulf (modifisering 53 %) mener at foreldrene ikke snakker så bredt som man gjør i Halden, men et mer standardmål. Faren jobber i bank, og moren er frisør. Om vennene sier Ulf: ”De fleste vennene mine snakker som meg, og man tar etter hverandre når man er mye sammen. Dessuten snakker jeg vel litt penere når jeg er sammen med eldre mennesker”. Ulf ser dermed ut til å legge om litt etter hvem han er sammen med. Dersom hans oppfatning av eget talemål stemmer, vil det si at de fleste vennene hans ikke snakker typisk Halden-talemål. Ser vi på graden av språklig modifisering hos Ulf, er den moderat og på linje med Christine og Ine. Han har altså en del typiske Halden-trekk, men mangler også en del sentrale. Ulf omtaler også en spesiell venn: ”Jeg har en venn som snakker veldig Oslo-dialekt, men han har foreldre som snakker to helt andre dialekter, så det synes jeg er litt rart”. Dette viser at hans omgangskrets er noe sammensatt, og modifiseringen hans viser det samme. Ulfs sosiale nettverk ser dermed ut til å spille inn på graden av modifisering i stor grad.

Pål (modifisering 31 %) skiller seg litt ut fra de andre når det gjelder modifisering. Han har flere typiske Halden-trekk i sitt talemål, men selv sier han at:

Foreldrene mine snakker halvbredt østfoldsk. Mamma er sjefsassistent på Pharmacia og pappa er gruppeleder på TPX Halden. De fleste vennene mine kommer fra Halden og Sarpsborg og ellers i Østfold. Jeg snakker annerledes enn dem, litt finere, fordi det er sånn jeg er. Snakker litt finere enn foreldrene mine også.

Pål mener altså at han snakker en del finere enn både vennene og foreldrene. Dette kan godt stemme, i og med at han har en del venner fra andre steder enn Østfold, men han modifierer i liten grad sammenlignet med de andre unge informantene. Denne undersøkelsen viser at Pål har relativt mange språktrekk fra Halden-dialekten, men på bakgrunn av utsagnet ovenfor, kan det se ut til at han ikke er så bevisst på dette selv. Allikevel kan hans sosiale nettverk forklare mye av grunnen til at Pål modifierer lite.

Når det gjelder Anders (født 1929) (modifisering 10 %), var begge foreldrene født og oppvokst i Halden. Anders’ far jobbet på industrifabrikken Saugbrugs, og moren arbeidet på

et spinneri. Han mener at foreldrene snakka litt mer dialekt enn ham selv, men synes ”vi har blitt litt ”bedre” nå og snakker ikke fullt så stygt”. Vennekretsen til Anders er stort sett fra Halden, og de snakker alle Halden-dialekt. Dette stemmer godt overens med graden av modifisering.

Oscar Magnus (født 1932) (modifisering 7 %) hadde en far som var murer, men han døde når Oscar Magnus var 8 år. Moren måtte derfor begynne å arbeide. Han mener å huske, i likhet med Anders, at foreldrene snakket litt mer dialekt enn ham selv, men at han selv også har holdt relativt godt på den. Han har en del venner fra Oslo, og ”de kommenterer ofte æ-ene og den tjukke l-en”. Det at Oscar Magnus har en del venner fra Oslo, ser ikke ut til å påvirke hans dialekt nevneverdig.

Oppsummeringsvis ser det ut til at informantenes sosiale nettverk langt på vei kan være med å forklare den språklige modifiseringen. En slik modifisering er imidlertid satt sammen av et komplekst bilde, og ved å se på enda en faktor, nemlig holdninger til dialekt, kan vi finne flere mulige årsaker til modifiseringen.

6.3 Holdninger til dialekt

Det er nærliggende å tro at informantenes oppfatning av Halden som bosted, vil henge sammen med holdningen til byens dialekt. I tillegg er det sannsynlig at synet på dialekter og dialektendring generelt, vil spille inn. Men er det nødvendigvis en sammenheng mellom høy språklig modifisering og negativt syn på egen hjemstedsdialekt? En del undersøkelser, deriblant Omdals (1994:185f.), viser at det *ikke* er en klar sammenheng mellom språklig modifisering og dialektholdning, selv om han finner en ”viss sammenheng mellom liten setesdalsmålsentusiasme og sterk språkendring”.

Når det gjelder denne undersøkelsen, finner jeg en viss sammenheng mellom høy språklig modifisering og negativt syn på Halden-dialekten, men dette gjelder ikke for alle informantene. Dessuten er bildet veldig komplekst. Selv om enkelte av informantene har et noe negativt forhold til Halden-dialekten, mener de allikevel at det er bra med høy sosial aksept for å snakke ulike dialekter i Norge. Informantenes egne sitater vil nedenfor vise dette. Olivia modifiserer mest av de unge informantene, men hun har et relativt godt forhold til Halden. Om dialekten sier hun at:

Jeg tror Østfold blir sett på som et rølpefylke, fordi når man snakker Østfold-dialekt, høres man inkompetent ut. Man bare prekær, og det høres ikke så intelligent ut. Derfor synes jeg ikke dialekten passer i media, der høres den helt forferdelig ut. Pappa har vært på URIX, og han preka veldig da. Jeg

synes jo at Halden-dialekten er varm og sjarmerende, men ikke fin. Ellers synes jeg det er morsomt at folk prøver å snakke finere enn det dem egentlig gjør. Er jo litt synd på dem som tror at de må snakke penere enn de gjør for å være bedre mennesker. Jeg er veldig opptatt av hvordan folk snakker, hvis noen prekær skikkelig, tenker jeg veldig over det. Jeg snakker jo sikkert veldig Halden-dialekt jeg og. Fredrikstad-dialekten er styggere enn Halden pga. tonefallet, men vi har jo æ-er og tjukk l her og. Også synes jeg det er fint at folk kan snakke som de vil, tror det hadde vært kjedelig og urettferdig om alle måtte snakke bokmål.

Selv om Olivia har et godt forhold til Halden, synes hun ikke talemålet er noe fint. Dette kan være noe av forklaringen på at hun modifierer så mye som hun gjør. På den annen side synes hun at ville vært kjedelig og urettferdig om at skulle snakke likt.

Christine plasserer seg i midtsjiktet rundt 50 % når det gjelder modifiering. Hun er trives bedre i Halden enn det Olivia gir uttrykk for:

Jeg synes Halden-dialekten er morsom og egner seg på TV. Det samme med Fredrikstad-dialekten. Stavanger-dialekten er slitsom, og det samme er Oslo-vestkantdialekten som skal være så veldig fin hele tiden. Jeg ville aldri ha lagt om til denne dialekten, men heller lagt enda mer vekt på Halden-dialekten sammen med dem. Jeg er ikke så opptatt av hvordan andre snakker, men synes det er fint at vi kan snakke som vi vil.

Christines positive forhold til byen samsvarer godt med de tilsvarende positive holdningene til Halden-dialekten og dialektbruk generelt. Hennes moderate språklige modifiering står også i samsvar med dette.

Når det gjelder Ine, modifierer hun i lik grad med Christine. Hun har også det samme synet på byen. Om dialekter, sier hun:

Jeg synes bergensk og stavangersk er ganske fint. Det er ingen dialekter som er stygge, men Fredrikstad-dialekten er litt bred. Jeg synes Østfold-dialekter passer i media, og alle forstår den, men noen kan kanskje bli litt provosert fordi noen snakker så bredt. Halden-dialekten er bedre da. Jeg tenker ikke så veldig mye over hvordan folk snakker, men de fra Oslo vestkant som snakker veldig fint, de kan provosere meg veldig, de høres veldig høytidelige ut. Jeg synes det er fint at folk kan snakke dialekten sin, den de er vokst opp med der vi er født, ikke så lett å legge om på dialekten. Hvis man ikke får snakke dialekten sin, kan man kanskje føle seg mindreverdige.

Selv om Ine utelukkende har positive tanker om dialektbruk generelt, er hun inne på at noen kanskje synes Halden-dialekten er for bred og kan bli provosert av det. Hun sier selv at dialekten passer i media, men dette sitatet viser at hun ubevisst ikke er helt fortrolig med

dialekten ovenfor andre. Hennes moderate modifiering og gode forhold til byen burde tilsi at hun også hadde et positivt syn på talemålet i Halden, noe hun har, men bare til en viss grad.

Frida modifierer i høy grad, men har likevel et godt forhold og syn på Halden. Når det gjelder dialekten, er hun imidlertid veldig klar:

Jeg synes Halden-dialekten er stygg. Fredrikstad-dialekten er verre, men jeg liker best vanlig bokmål. Jeg renker ikke på hvordan jeg snakker, det kommer naturlig. Selv om jeg synes Halden-dialekten er stygg, synes jeg det er bra at folk kan prate som de vil, for det er en del av identiteten din. At folk prøver å snakke finere enn de egentlig gjør for å høyne statusen, synes jeg er dumt.

Fridas høye modifiering er i samsvar med hennes negative holdning til talemålet i Halden.

Det positive forholdet til Halden som by, stemmer imidlertid ikke overens med dette bildet.

Ulf modifierer i moderat grad, på lik linje med Christine og Ine. Han trives veldig godt i Halden og sier dette om dialekten:

Jeg synes Halden-dialekten er helt grei. Det er greit med Østfold-dialekt i media, men kan litt slitsomt hvis det er en programleder på radio som skulle snakke Halden-dialekt hele tida. Jeg synes det er litt klamt (vemmelig, min kommentar) å høre på når folk prøver å snakke veldig fint. Rart å høre på. Fint at alle kan snakke som dem vil.

Ulfs moderate språklige modifiering og positive forhold til byen, stemmer i noen grad med hans holdning til Halden-dialekten. Han synes den er ”helt grei”, og dette tolker jeg som at han ikke er overentusiastisk for den, men at det ikke gjør ham noe å bruke den.

Pål er den som modifierer minst av alle de unge. Han har et greit forhold til Halden. Om dialektbruk sier han:

Jeg synes Halden-dialekten er helt grei og mye bedre enn dialekten i Fredrikstad. Den er for bred. Halden-dialekten passer i media, men det er jo ikke så mye dialekt i TV i det hele tatt. De fleste vennene mine kommer fra Halden og Sarpsborg og ellers i Østfold. Jeg snakker annerledes enn dem, litt finere fordi det er sånn jeg er. Snakker litt finere enn foreldrene mine. Fredrikstad-dialekten er stygg, men det er ok at folk kan snakke sin egen dialekt.

Påls bilde av språkbruk- og holdninger er veldig komplekst. På den ene siden er han den som modifierer minst av de unge, samtidig er han også minst begeistret for både byen og dialekten sett i forhold til de andre.

De to eldste informantene har begge et meget positivt syn på Halden, og deres språklige modifisering er tilsvarende lav. De skiller seg imidlertid noe fra hverandre hva gjelder holdninger til talemålet i Halden. Anders sier:

Hvis jeg skal være ærlig, snakker vi jo litt stygt. Man kan bli litt flau når man hører noen fra Halden bli intervjuet i media. Jeg liker ikke Østfold-dialekten, men synes dialekten på Nord-Møre er veldig fin og kunne passe for hele Norge. Er noe av det norske som finnes. Jeg synes det er fint at man tar vare på dialektene og at alt ikke blir likt. Men vi som har den her dialekten og snakker så stygt, vi vil jo ikke egentlig ha den dialekten da. Ville jo ønske innerst inne at vi snakka litt penere og tydeligere. Beundrer dem som snakker pent og tydelig og tar seg tid til å uttale ord ordentlig.

Som uttalelsen viser, har ikke Anders mye positivt å si om talemålet i Halden, selv om han bruker det selv i aller høyeste grad. Samtidig mener han det er fint at man tar vare på ulike dialekter, så ikke alt blir likt.

Oscar Magnus har i motsetning til Anders et positivt syn på Halden-dialekten:

Jeg synes Halden-dialekten er fin, jeg. Har mye slekt og venner i Oslo, og de kommenterer den tjukke l-en og æ-ene, og det er moro. Fredrikstad-dialekten er enda morsommere.

Oppsummeringsvis kan vi si at Pål og Anders er de klareste bevisene på at språklig modifisering og språkholdninger ikke nødvendigvis må stemme overens. På den andre siden er det relativt godt samsvar mellom disse to faktorene når det gjelder de andre informantene. Resultatene kan derfor bli noe mindre pålitelige og uklare enn for andre faktorer av sosial eller psykologisk art. Det er også lett å se at språkbildet er veldig sammensatt for de fleste, og at faktoren språkholdninger viser dette tydelig. Både Olivia og Frida har negative assosiasjoner til talemålet i Halden og modifiserer i høy grad, men de er samtidig veldig glad i Halden og trives godt. Selv om vi her opererer med komplekse størrelser og mye tolkning, mener jeg likevel at ovennevnte analyse i grove trekk viser at det er et visst samsvar mellom graden av modifisering og holdning til Halden-dialekten.

6.4 Sosiale forklaringer illustrert ved to av informantene

Den kvalitative analysen ovenfor har vist ulike sosiale årsaksfaktorer til informantenes forskjellige språkstrategier. Selv om jeg gjennom drøftingen har sammenliknet og funnet mulige forklaringer på dette, kan det være vanskelig å få en fullstendig oversikt, i og med at vi

har å gjøre med åtte ulike informanter og flere sosiale mekanismer. For å tydeliggjøre hvilke faktorer som på den ene siden kan sies å være ”bevaringsfremmende/konserverende” og på den andre siden ”bevaringshemmende/assimilerende”, har jeg funnet fram til to av informantene som kan representere hver sin ”typeinformant”. Jeg ser på disse to som motsetninger når det gjelder både den språklige modifiseringen og de sosiale og psykologiske mekanismene bak språket. Den ene av disse informantene, er Pål. Han skiller seg nevneverdig ut fra alle de andre unge informantene med en lav språklig modifisering (31 %, se 5.8.1). Pål har spesielt to motpoler i Olivia og Frida. Selv om Olivia har den høyeste modifiseringer av de to, har jeg allikevel valgt ut Frida som motpolen til Pål. Hovedgrunnen til dette, er at Olivia har hatt en kompleks språklig oppvekst som har ført til at hun bl.a. ser på seg selv om en person med flere identiteter. For at denne sammenlikningen skal ha en så tydelig og oppklarende funksjon som mulig, har jeg valgt Frida (modifisering 65 %, se 5.8.1).

Både Frida og Pål har et relativt godt forhold til Halden som bosted, og begge kan tenke seg å slå seg ned i byen etter endt utdanning. Når det kommer til talemålet, har de ulikt syn på dette, noe som gjenspeiler seg i graden av modifisering. Frida synes Halden-dialekten er direkte stygg og bruker den ikke. Pål mener dialekten er ”helt grei”, men sier samtidig at han selv snakker ”finere” enn de fleste vennene sine. Resultatene i denne undersøkelsen viser imidlertid at Pål modifiserer i liten grad, mens Frida modifiserer mye. Hva sier egentlig disse utsagnene om de to informantenes holdning til Halden-dialekten? Hvilke faktorer kan sies å ha vært konserverende for Påls talemål og assimilerende for Fridas?

Oppveksten til de to informantene, har vært relativ lik. Forskjellen mellom dem, er at Frida har vokst opp i et mer sentrumsnært område, mens Pål har vokst opp ”på landet”, i underkant av tre mil fra Frida. Det sosiale nettverket består stort sett av venner fra Halden, men mens Frida har en del venner fra Oslo, har Pål mange venner fra andre steder i Østfold. Forskjellig påvirkningen fra disse to ulike stedene, sammen med Fridas tydelig negative holding til Halden-dialekten, kan ha virket ”bevaringshemmende” for Fridas del. Hun omtaler Osломålet, eller standard bokmål, som det fineste talemålet i Norge. Pål har på sin side et mer positivt syn på Halden-dialekten, og hans oppfatning av sitt eget talemål som litt ”finere” enn vennenes, kan virke ”bevaringsfremmende” for Pål. ”Bærums-dialekten” blir nevnt som ett av talemålene han ikke synes noe om.

Den faktoren som imidlertid skiller Frida og Pål mest, er personligheten deres. Mens Frida er en person som lett påvirkes av andre og liker å dra til større byer for å handle moteklær, er Pål en gutt som er vokst opp på landet, er leder for 4H og liker å ta det med ro. Han er heller ikke videre opptatt av moter. Det kan også virke som om Frida er mer opptatt av

å bli likt og tenker mer på hva andre synes om henne, enn det Pål gjør. Den store forskjellen i personlighet, kan også være en følge av oppvekststed og sosialt nettverk. Dette viser at språklige strategier er et komplekst fenomen som vanskelig lar seg tolke ved hjelp av bare én faktor. En slik oppdeling er likevel fruktbar for å se i hvilken grad de ulike faktorene kan forklare bl.a. språklige strategier. Svært forenklet kan forskjellene mellom Frida og Pål språkbruk, sammenfattes i følgende tabell:

	Frida (16 år)	Pål (16 år)
Språklig strategi	Høy modifisering	Lav modifisering
Oppvekst	Begge foreldre fra Halden. Oppvokst i et bynært område.	Begge foreldre fra Halden. Oppvokst ”på landet” i Halden.
Tilhørighet	Halden.	Østfold.
Sosialt nettverk	Hovedsakelig haldensere, men også en del venner fra Oslo.	Hovedsakelig haldensere, men også en del venner fra andre steder i Østfold.
Synet på Halden	Positivt. Ønsker å flytte tilbake etter endte studier.	Positivt. Ønsker å bli boende i Halden eller andre steder i Østfold etter endte studier.
Holdning til Halden-dialekten	Negativt.	”Helt greit”.
Personlighet	Påvirkes lett av andre, er opptatt av å bli likt av andre.	Er seg selv og tenker ikke så mye på hva andre synes om ham.

Tabell 15: Sosiale mekanismer illustrert ved to av informantene

6.5 Oppsummering

Samtlige informanter har et positivt syn på Halden, og alle kan se for seg en framtid i byen. Enkelte mener allikevel det er nødvendig å dra ut av Halden noen år for å studere. Det de alle setter mest pris på ved Halden, er at man kjenner de fleste og at byen er åpen og sjarmerende. Når det er snakk om talemålet i Halden, er oppfatningen derimot mer varierende. De fleste mener at dialekten er grei, men at de forstår at andre mener den kan være for ”bred”. To av informantene har spesielt negative holdninger til dialekten: Frida synes den er direkte stygg, og Olivia mener man høres inkompetent ut når man bruker den, spesielt i media. Det sosiale nettverket ser også ut til å spille inn, men det er spesielt holdningen til talemålet som framstår som en avgjørende faktor. Språkbildet er sammensatt og komplekst, men hver for seg kan de ulike faktorene si noe om årsaker. Pål og Olivia har blitt brukt som representanter for hver sin ”typeinformant” for å illustrere hvordan ulike faktorer spiller inn på de språklige strategiene.

7. Avslutning

I dette kapitlet vil jeg trekke sammen denne undersøkelsens sentrale temaer i form av en kort oppsummering av mitt arbeid, oppgavens begrensninger og overførbarhet og forslag til videre forskningsområder. Har jeg fått svar på de spørsmålene jeg stilte meg innledningsvis? Er det nå mulig å si noe om dialekten i Halden har endret seg i stor eller liten grad? Og hvorfor er det slik at informanter med relativt lik bakgrunn velger ulike språklige strategier i hverdagen?

Problemstillingen min har som nevnt vært sammensatt av to deler (se 1.2). Hovedmålet med undersøkelsen har vært å finne ut i hvilken grad talemålet i Halden har endret seg og hvilke språklige strategier informantene velger. Denne delen av problemstillingen synes jeg er kartlagt grundig gjennom den observerte språkbruken. Den rapporterte språkbruken var tenkt å fungere som en støtte og kvalitetssikring for den observerte språkbruken, noe jeg mener fungerte godt. Resultatene viser at det er små avvik mellom de to, og dette mener jeg er med på å øke resultatenes reliabilitet (se 4.2). De to eldre informantene blir i denne undersøkelsen regnet som en slags kontrollgruppe for de seks unge informantene. Mellom disse to gruppene fant jeg store avvik. Alle informantene har en del trekk fra det opprinnelige talemålet i Halden, men det er imidlertid én av de unge informantene som skiller seg nevneverdig ut fra de andre når det gjelder å holde på de opprinnelige språktrekkene, nemlig Pål. Han peker seg ut som den informanten som har flest Halden-trekk i sitt talemål og ligger nære de to eldste informantene på 76 og 79 år, selv om Pål modifierer noe mer enn disse.

Det mest oppsiktsvekkende ved resultatene, var at det var så store individuelle forskjeller mellom de unge informantene. Olivias totale modifieringsprosent (dvs. observert + rapportert språkbruk) er på hele 74 %, mens Påls totale modifieringsprosent er på 31 %. Med tanke på at de begge har foreldre som er født og oppvokst i Halden, samt at de selv har bodd her hele livet sitt, er disse resultatene noe overraskende. Min hypotese om at en del språktrekk er i ferd med å forsvinne fra talemålet i Halden, har derfor bare delvis blitt bekreftet. Hvilke variabler det gjelder, vil jeg redegjøre for i det følgende.

På bakgrunn av resultatene fra frekvensanalysen, har jeg sett på denne hypotesen i sammenheng med variablenes status i Halden-dialekten. I denne sammenheng har jeg også benyttet meg av teorier om geografisk utbredelse, frekvens og markeringsverdi. De variablene som er i størst endring hos de unge informantene, er variablene SEN 3 (u/ø), SUBST (-ene/-ane/-æne) og TRYKK. Alle disse variablene har stor markeringsverdi i Østfold-dialektene, og spesielt SUBST (f.eks. stolæne/stolane) og TRYKK (f.eks. 'tellefon) blir ofte forbundet med

talemålene i Østfold. Hos mine informanter er denne markeringsverdien negativ, noe som stemmer overens med de høye modifieringsprosentene for disse trekkene. I tillegg er trekkene lite geografisk utbredt og svært frekvente. Selv om den sterke modifieringen i størst grad gjelder de unge informantene, er det interessant å se at det er disse tre variablene som har de høyeste modifieringsprosentene også hos de eldste informantene. Dette kan tyde på språktrekkene er lite resistente og er sterkt utsatt for endring. For å få vite noe mer sikkert om dette, er det imidlertid nødvendig med en nærmere undersøkelse.

I den andre delen av problemstillingen, ville jeg finne årsaker til at informantene velger ulike språklige strategier. Bildet er her meget sammensatt, men jeg mener allikevel at jeg i denne undersøkelsen ser en sammenheng mellom de språklige strategiene til informantene og noen av de sosiale og sosialpsykologiske faktorene som er blitt undersøkt. Hvilke av disse faktorene som har hatt størst betydning for informantenes språkbruk, er vanskelig å si, *men alle informantene nevner at det å tilpasse seg for å bli akseptert, er en viktig årsaksforklaring*. Her spiller også informantenes ulike personlighet inn. I tillegg viser informantenes utsagn at deres sosiale nettverk og grad av tilhørighet til Halden er med på å forklare hvorfor de ønsker å tilpasse seg eller ikke. Samtlige informanter ser ut til å ha et positivt forhold til Halden som by, men det er store variasjoner når det gjelder synet på talemålet. *På bakgrunn av dette mener jeg at mye av forklaringen til at de velger ulike språklige strategier, er å finne i informantenes ulike holdninger til Halden-dialekten*. For å klargjøre dette, har jeg valgt ut to av mine informanter som representerer hver sin ”typeinformant”, Frida og Pål. Pål har lav modifiering, og hans positive forhold til Halden og talemålet og menneskene der ser ut til å virke bevaringsfremmende for hans bruk av lokale språkformer. I motsatt ende finne vi Frida som har høy modifiering og mener dialekten i Halden er ”stygg”. Dette negative synet på dialekten, i tillegg til hennes sosiale nettverk som består av en del personer fra Oslo, ser dermed ut til å virke bevaringshemmede på hennes lokale språkformer.

Som nevnt i kapittel 4, er det mange hensyn å ta når man skal velge metoder for innsamling av data. Jeg mener at de metodene jeg har valgt å bruke, har fungert tilfredsstillende. Ved å kombinere observert og rapportert språkbruk (primært samlet inn ved hjelp av dybdeintervju og utfyllingsliste), vil resultatenes pålitelighet bli større enn ved bruk av kun én metode. Det har dog vært et tidkrevende arbeid å samle inn så mye data fra åtte informanter, men det har til gjengjeld vært av stor interesse å sammenlikne den observerte språkbruken med den rapporterte (se 5.8.1). Resultatene av dette viser at det er relativt godt samsvar mellom observert og rapportert språkbruk, noe som er med å øke resultatenes

reliabilitet. Når det gjelder analysen av de eksternspråklige faktorene, mener jeg metoden har fungert bra også der. Intervju som metode har som nevnt en del utfordringer ved seg. Jeg mener det var en fordel at informantene kjente meg litt fra før, slik at samtalsituasjonen ble mer naturlig og avslappet enn den ellers kunne ha blitt. En del av svarene jeg samlet inn gjennom samtale, har bekreftet mine forhåndsantakelser med tanke på språklige forhold og sosiale årsaksfaktorer. Det er samtidig viktig å være klar over fellene og kompleksiteten i disse dataene hva gjelder innsamling, håndtering av dem og min egen rolle som subjektiv tolker. Dette er grundig diskutert gjennom hele denne oppgaven.

7.1 Forslag til videre forskning

Selv om mange av de spørsmålene jeg har stilt i denne oppgaven er besvart, er det fortsatt en del spørsmål som forblir ubesvarte. En del nye spørsmål har dukket opp underveis i oppgaven, og disse kunne det være interessant å jobbe videre med. Forhåpentligvis kan denne undersøkelsen være et lite bidrag til videre studier av talemålet i Halden og andre steder i Norge.

Som et forslag til videre granskning av Halden-dialekten, ville det vært interessant å gjennomføre denne undersøkelsen som en panelstudie, dvs. at man om noen år gjentok den samme undersøkelsen med de samme informantene for å se om det var skjedd noen endring i språket og de språklige strategiene. I en slik undersøkelse kunne man også ha gått dypere inn i de sosiale og sosialpsykologiske faktorene som er tatt opp i denne undersøkelsen. Spesielt ville det være interessant å se på utviklingen av de variablene som i dag ser minst resistente ut, så som SEN 3, SUBST og TRYKK.

En annen interessant vinkling, ville være å se på i hvilken grad nærheten til Sverige påvirker talemålet i Halden. Har det noen betydning at haldensere er vant til å høre svensk språk i oppveksten? Er det svenske ord og uttrykk som bevisst eller ubevisst finnes i Halden-dialekten? Hva med monoftongering og påvirkning fra svensk?

Forskning på innflyttede haldensere kan også tenkes å være en interessant studie. Har de tatt opp noen språktrekk fra Halden-dialekten i sitt eget språk, og i tilfelle hvilke? Hvordan er deres holdning til den mye omtalte Østfold-dialekten? Hører innflyttere forskjell på de ulike dialektene i Østfold, eller høres alt likt ut? I tillegg kunne en slik undersøkelse inkludert haldensere som har bodd en stund utenbys for så å komme tilbake til Halden. Hvilke trekk har de beholdt? Her kunne det vært aktuelt å sammenlikne de språktrekkene som blir beholdt av opprinnelige haldensere med språktrekkene som blir tatt opp av de innflyttede haldenserne.

8. Litteratur

- Akselberg, Gunnstein 1995: *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. Bind 1. Teori, metode og analyse. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen [dr.-art.-avhandling]
- Akselberg, Gunnstein 2003: Utviklinga av vossamålet ved tusenårsskiftet. Ei gransking av språkbruk hjå ungdomar på Voss 2001-2002 sett i eit talespråkleg regionaliseringsperspektiv. I: Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal og Helge Sandøy (red.): *Nordisk dialektologi*, s. 197-226. Oslo: Novus forlag forlag.
- Akselberg, Gunnstein og Mæhlum, Brit 2003: Sosiolingvistisk metode. I: Mæhlum, B. m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 70-85. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Akselberg, Gunnstein 2003: Talevariasjon i Noreg. I: Mæhlum, B. m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 144-165. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Akselberg, Gunnstein 2003: Talevariasjon, register og medvit. I: Mæhlum, B. m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 124-143. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Bergstøl, Janne 2007: *Å ta med seg språket. Talemålsstrategier hos fire utflyttede Kristiansandere* (uttrykt hovedoppgave). Akademisk avhandling. Høgskolen i Agder.
- Bjørndal, Ivar 1998: *Fra vannkraft til datakraft. Trekk fra Halens historie i hundre og tredve år. 1868-1998*. Halden: Forum Bjørndal.
- Einarsson, Jan 2004: *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Eliassen, Svein G. og Olsen, Jørn Bøhmer 2000: *Halden. Byen, landskapet og menneskene*. Halden: Ask forlag.
- Endresen, Rolf Theil 1990: Vikværsk – målet i Østfold, Vestfold, Grenland og Nedre Buskerud. I: Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Oslo: Novus forlag Forlag.
- Grønmo, Sigmund 2004: *Samfunnsvitenskapelig metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Holme, Idar Magne og Solvang, Bernt Krohn 1996: *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: TANO
- Holmes, Janet 1992: *An introduction to sociolinguistics*. London: Longman.
- Hult, Ruth 1937: *Østfoldminne*. Oslo: Norsk folkeminnelag.
- Jahr, Ernst Håkon (red.) 1990: *Den store dialektboka*. Oslo: Novus forlag forlag.
- Jarem, Knut, Jarlsby, Kjell, Klepper, Otto, Opsund, Jørgen, Stengraff, Tom og Tuhus, Tore (reds) 1984: *Saugbrugsforeningen 125 år: 1859-1984*. Oslo: Enersens Trykkeri A/S.

- Kvale, Steinar 1999: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Lundeby, Einar 1995: *Østfoldmål*. Gressvik: Østfold Mållag.
- Milroy, Lesley 1980: *Language and social networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Myhre, Reidar 1952: *Vokalismen i Iddemålet*. Oslo: A.W. Brøggers boktrykkeri A/S.
- Mæhlum, Brit 1992: *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Oslo: Novus forlag.
- Mæhlum, Brit 1996: Norsk og nordisk sosiolingvistikk – en historisk oversikt. I: Carol Henriksen, Even Hovedhaugen og Bengt Sigurd (red.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Swede*, s. 175-224. Oslo: Novus forlag forlag.
- Mæhlum, Brit et al. 2003: Normer. I: Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 86-102. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Mæhlum, Brit et al. 2003: Språk og identitet. I: Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 103-123. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Nordenstam, Kerstin 1979: *Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen*. (Nordistica Gothoburgensia 11.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Omdal, Helge 1994: Med språket på flyttefot. *Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 35. Uppsala: Uppsala universitet.
- Omdal, Helge 2001: Om et kongelig bryllup og (u)passende talespråk: eksempler på språkklimatiske variasjoner i Skandinavia. I: Marianne Blomqvist et al. (red.): *Våra språk i tid och rum*: 134-153. Helsingfors: Helsingfors Universitet
- Papazian, Eric 2003: Talemålsforskeren og talemålsforskninga i Norge før og nå. I: Gunnstein Akselberg, Anne Marit Bødal og Helge Sandøy (red.): *Nordisk dialektologi*, s. 567-573. Oslo: Novus forlag forlag.
- Røyneland, Unn 1999: Språklig regionalisering på Røros og Tynset. I: *Målbryting nr.2/1999*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Røyneland, Unn et al. 2003: Språk- og dialektkontakt. I: Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, s. 44-69. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Røyneland 2005: *Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Oslo: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo [dr.-art.-avhandling].
- Sandøy, Helge 1985: *Norsk dialektkunnskap*. Oslo: Novus forlag forlag.

- Sandøy, Helge 1996: *Talemål*. Oslo: Novus forlag forlag.
- Sandøy, Helge 2003: Språkending. I: Mæhlum, B. m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistikk*, 196-223. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Skjekkeland, Martin 2000: *Dialektutviklinga i Noreg dei siste 15 åra – drøfting og analyse*. Skriftserien nr. 67. Kristiansand: Høgskolen i Agder.
- Skjekkeland, Martin 2001: ”Personlegdommen” som bakgrunnsvariabel i sosiolingvistikken? I: *Målbryting* nr.5/2001. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Skjekkeland, Martin 2005: *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Skjekkeland, Martin 2006: *Blir norsk eit blandingspråk?* Fædrelandsvennen 07.11.06.
- Skolseg, Ellen 2002: Å snakke ”bredt” og ”fint” – hva betyr det egentlig? *Språknytt*, Nr. 3-4, 18-21.
- Solberg, Alf Lars 1998: *Historiske Halden med kjappe steg og sirlige streker*. Halden: Ask forlag.
- Steinsholt, Anders 1989: *Pratær du dæling? Ord, ordformer og setningskonstruksjoner etter Frithjof E. Byes romantrilogi fra Tistedalen*. Halden.
- Kristian Strømshaug 1995: *Mål i Østfold*. Oslo: Novus forlag.
- Thelander, Mats 1985: Från blåknut til brakknut. Om provinsiella drag i flyttares språk. I: *Nysvenska studier* 1983, 5-26. Lund.
- Torp, Arne 1989: ”Udanna østnorsk”. I: *Språklig samling* nr. 3/1989. Oslo.
- Torp, Arne 1998: Nordiske språk i nordisk og germansk perspektiv. Oslo: Novus forlag.
- Torp, Arne 2002: Skarre-r og ”sjøttkaker” – barnespråk, talefeil eller språkforandring. I: *Årbok / Det norske videnskapsakademi*. Oslo.
- Trudgill, Peter 1986: *Dialects in Contact*. Oxford: Basil Blackwell.
- Venås, Kjell 1991: *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi*. Oslo: Novus forlag.
- Øy, Nils E. 1978 (red.): *Bygd og by i Norge. Østfold*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Øygarden, Helen (red.) 1999: *Austlandsmål i endring*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Nettadresser

Dugamladufria.com [siste nedlastet 29.09.08]:

<http://www.dugamladufria.com/songs/norge.html>

Universitetet i Oslo [sist lastet ned 29.09.08]:

<http://www.duo.uio.no/publ/ILN/2006/38362/MasteroppgavexIselinxHegdahlxJensen.pdf>

Idd herred, idd.no [sist nedlastet 29.09.09]:

<http://idd.no/>

Halden.net [sist nedlastet 29.09.08]:

<http://www.halden.net/hn.asp?url=halden.html>).

NRK, nrk.no [sist nedlastet 29.09.09]:

http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostfold/kultur_nrk_ostfold/1.4074675

Statistisk Sentralbyrå, ssb.no [sist nedlastet 29.09.08]:

<http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/0101.html>

<http://www.ssb.no/kommuner/faktaark3.cgi?region=101>

Universitetet i Bergen, uib.no [sist nedlastet 29.09.08]:

<http://gandalf.aksis.uib.no/~gjert/Manuskripter/To%20err%20or%20not%20to%20err.pdf>

Wikipedia, wikipedia.no [sist nedlastet 29.09.08]:

<http://no.wikipedia.org/wiki/Halden>

9. Vedlegg

Vedlegg 1: Spørsmål i utfyllingslista (rapportert språkbruk)

1.	Når jeg vasker meg, blir jeg ...
2.	Jeg kjørte på en stor ...
3.	Vi må kjøpe mer grill-.....
4.	Jeg hopper høyt, for jeg har lange ...
5.	Du må lade opp for at den skal fungere
6.	Det er moro å kjøre bil
7.	Hvis man sprenger et fjell, får vi mange...
8.	Det må bli kvinnfolka mot ...
9.	Når vi ringer, bruker vi en ...
10.	Jeg ... ikke om jeg kan
11.	På kjøkkenet lager vi mat
12.	Jeg ... ballen lenger enn deg
13.	Vi har ... alle kampene i sesongen
14.	Barn ... mye med hverandre
15.	Apekatter spise mye ...
16.	Jeg kan sikkert gjøre det, men jeg har ikke noe ...
17.	Jeg skal bort i kiosken å kjøpe snop
18.	I går ... du ... i ... på meg
19.	I ungdomstida er ... veldig viktig
20.	Det er ... å legge seg etter midnatt
21.	Jeg har ... i senga i hele dag
22.	Alle dem CD-... er brent på pc'en
23.	For å få trykt oppgaven din, må du gå til et ...
24.	Kjært barn har mange navn
25.	Jeg ... veldig da jeg trente i sta
26.	Et tre har mange ...
27.	Jeg ble så sinna, så jeg ... til ham på snuta
28.	Alle nabo-... bjeffer støtt
29.	Vi skriver som regel på PC, men også på ...
30.	Jeg vil ha varmekabler på bade ...
31.	Det er bedre å spise brød, for i kjeks er det mange kalorier
32.	Ting ... ikke som jeg hadde venta
33.	Jeg har bronkitt, så jeg har vondt i ... når jeg hoster
34.	Du er jo så tynn, ikke ... som før
35.	Han ... meg utenfor stupet
36.	Vi bærer alle de tunge skole- ... hver dag
37.	Når jeg har halsbetennelse, er det vondt å...
38.	Kjæresten min er veldig kjekk
39.	Vi spiser grøt med ...
40.	Røverne i Kardemommeby ... seg så stilt på tå
41.	Ut av pipa kommer det ...
42.	Det var kjærlighet ved første blick
43.	Om vinteren er det fint å lage snø... med lys i

44.	Vi må klippe alle de grønne ... i hagen
45.	Bamsen min var borte, men nå har jeg ... den
46.	Kon Tiki var en ambisiøs ...
47.	Han ... meg utfor stupet
48.	Det er viktig å ta på bil... når man skal kjøre bil
49.	Et stygt ord for dame er kjærring
50.	Kreta er den største av de greske ...
51.	Jeg finner ikke jakka mi. Jeg må ha ... den
52.	Opel er en av de fineste ...
53.	Når vi har hogd ned treet, må vi ... veden
54.	På fredag er det endelig ...
55.	Skal vi se en film på kino?
56.	Jeg liker både pop og jazz, all slags ...
57.	Vi har en del jenter, men ... er i flertall
58.	I går var det veldig kaldt, og jeg ... veldig
59.	Du har en skrue ...
60.	Vi trenger litt kitt for å tett igjen sprekkene
61.	Lastebilen opp mange lass
62.	Nå har jeg ... fem flasker brus
63.	Du går som e ...
64.	Når du spiller håndball, bruker du over -...mye
65.	Når det regner, blir jeg ...
66.	Han løper kjempefort
67.	Han ... seg meg med stormskritt
68.	Det er mye fin underholdning på TV
69.	Jeg har ... mange ganger på sykkelen
70.	Det er et stort ... i veien
71.	Nissen spiser ...
72.	Det går ikke an å sitte på dem her ...
73.	Når hønene er små, kalles de kyllinger
74.	Når man er 16 år, får man lov å kjøre
75.	Om vinteren er det moro å ake på kjelke
76.	Jeg på sykkelen og slo meg
77.	Jeg har ... så lenge på denne stolen at jeg har vondt i rumpa
78.	I går ... jeg på den nye sykkelen min
79.	Du kan kokos over kaka
80.	Ikke sleng sånn med ...
81.	Jeg vil ha et ... kjøtt
82.	Jeg ... deg et spørsmål
83.	Tista er ei ... som renner gjennom Halden

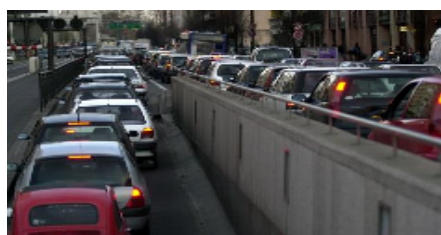
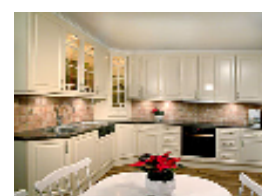
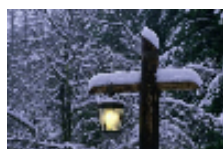
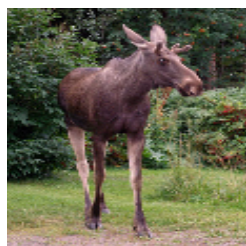
Vedlegg 2: Spørsmål som ble stilt under intervju med de unge

- 1) Hvor mange år har du bodd i Halden?
- 2) Hva synes du om å bo her?
- 3) Er du opptatt av moter?
- 4) Er du opptatt av hva andre mener om deg som person?
- 5) Er du opptatt av hva andre mener om dialekten din?
- 6) Har du et ønske om å flytte fra Halden når du blir eldre?
- 7) Hvor ville du i så fall tenke deg å bo?
- 8) Hvilke fordeler er det ved å bo i Halden i forhold til større byer?
- 9) Hvilke ulemper er det ved å bo i Halden i forhold til større byer?
- 10) Forteller du gjerne hvor du kommer fra når du treffer nye mennesker?
- 11) Er du stolt av byen ”din”?
- 12) Hva slags dialekt snakker dine foresatte?
- 13) Hva slags yrke har dine foresatte?
- 14) Hvor kommer de fleste vennene dine fra? Hva slags dialekt snakker de?
- 15) Hva slags dialekt snakker den nærmeste familien din?
- 16) Hvilken holdning har du til Halden-dialekten? Synes du den er fin eller stygg?
- 17) Synes du dialekten fra Halden og de andre Østfold-dialektene passer seg på TV/radio?
- 18) Hva forbinder du mest med dialekten i Halden?
- 19) Mener du selv at du snakker Halden-dialekt. Hvis ikke, hva snakker du da?
- 20) Føler du at dialekten din er en viktig del av deg og din identitet?
- 21) Hvordan mener du at du snakker i forhold til meg?
- 22) Synes du dialekten i Halden skiller seg fra dialektene ellers i Østfold?
- 23) Hvis ja, hvilken dialekt i Østfold synes du er finest/styggest?
- 24) Hender det at du endrer dialekten din/legger av deg dialekten i visse situasjoner? Hvis ja, hvorfor?
- 25) Har du noen gang fått negative eller positive kommentarer pga. din dialekt?
- 26) Hvilke dialekter synes du er fine/ stygge?
- 27) Er du opptatt av hvordan andre snakker?
- 28) Hva synes du om at dialekter i Norge har relativt høy status?
- 29) Hva synes du om folk som prøver å snakke ”finere” enn sin naturlige dialekt?
- 30) Hva liker du å gjøre på fritida?

Vedlegg 3: Spørsmål som ble stilt under intervju med de eldre

- 1) Hvor mange år har du bodd i Halden?
- 2) Hva synes du om å bo her?
- 3) Er du opptatt av hva andre mener om deg som person?
- 4) Er du opptatt av hva andre mener om dialekten din?
- 5) Har du bodd andre steder enn i Halden. Evt. hvor lenge?
- 6) Drømte du om å flytte fra Halden da du var yngre?
- 7) Hvor ville du i så fall flytte?
- 8) Hvilke fordeler er det ved å bo i Halden i forhold til større byer?
- 9) Hvilke ulemper er det ved å bo i Halden i forhold til større byer?
- 10) Forteller du gjerne hvor du kommer fra når du treffer nye mennesker?
- 11) Er du stolt av byen ”din”?
- 12) Hva slags dialekt snakket dine foreldre?
- 13) Jobbet dine foreldre? Med hva?
- 14) Hvor kommer de fleste vennene dine fra?
- 15) Hva slags dialekt snakker de?
- 16) Hva slags dialekt snakker den nærmeste familien din?
- 17) Hvilken holdning har du til Halden-dialekten? Synes du den er fin eller stygg?
- 18) Synes du dialekten fra Halden og de andre Østfold-dialektene passer seg på TV/radio?
- 19) Hva forbinder du mest med dialekten i Halden?
- 20) Mener du selv at du snakker Halden-dialekt. Hvis ikke, hva snakker du da?
- 21) Føler du at dialekten din er en viktig del av deg og din identitet?
- 22) Synes du dialekten i Halden skiller seg fra dialektene ellers i Østfold?
- 23) Hvis ja, hvilken dialekt i Østfold synes du er finest/styggest?
- 24) Hender det at du endrer dialekten din/legger av deg dialekten i visse situasjoner? Hvis ja, hvorfor?
- 25) Har du noen gang fått negative eller positive kommentarer pga. din dialekt?
- 26) Hvilke dialekter synes du er fine/ stygge?
- 27) Er du opptatt av hvordan andre snakker?
- 28) Hva synes du om at dialekter i Norge har relativt høy status?
- 29) Hva synes du om folk som prøver å snakke ”finere” enn sin naturlige dialekt?
- 30) Hva liker du å gjøre på fritida?

Vedlegg 4: Bilder som ble brukt i bildeundersøkelsen

Vedlegg 5: Oppsummering observert og rapportert språkbruk samt gjennomsnitt. Prosenten refererer til modifiserte former

	Observert språkbruk totalt	Rapportert språkbruk totalt	Gjennomsnitt observert og rapportert språkbruk
Olivia	70 %	78 %	74 %
Christine	50 %	46 %	48 %
Ine	46 %	43 %	45 %
Frida	62 %	67 %	65 %
Ulf	54 %	51 %	53 %
Pål	31 %	31 %	31 %
Anders	11 %	8 %	10 %
Oscar Magnus	4 %	9 %	7 %

Vedlegg 6: Informantenes modifisering av variablene i prosent

	MON	SEN 1	SEN 2	SEN 3	KJ/SJ	SUBST	A-END	PERF PART	TRYKK
Olivia	10 %	92 %	100 %	100 %	100 %	100 %	22 %	45 %	100 %
Christine	20 %	0 %	65 %	82 %	77 %	95 %	0 %	7 %	88 %
Ine	33 %	0 %	0 %	88 %	100 %	100 %	0 %	0 %	79 %
Frida	20 %	50 %	100 %	100 %	100 %	100 %	22 %	7 %	100 %
Ulf	37 %	0 %	59 %	93 %	96 %	100 %	0 %	0 %	84 %
Pål	6 %	0 %	10 %	69 %	25 %	100 %	0 %	0 %	71 %
Anders	3 %	0 %	10 %	20 %	0 %	22 %	0 %	13 %	18 %
Oscar Magnus	18 %	0 %	0 %	15 %	0 %	5 %	0 %	0 %	21 %